

„Posetite nas“

*specijalizovani program kućnih poseta
namenjen obuhvatu dece iz rizičnih
grupa*

PRIRUČNIK ZA REALIZATORE

„Posetite nas“

***specijalizovani program kućnih poseta
namenjen obuhvatu dece iz rizičnih
grupa***

PRIRUČNIK ZA REALIZATORE

Priručnik pripremile:
dr Ivana Mihić
Filozofski fakultet, Novi Sad

Jelena Branković
Centar za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“

U izradi priručnika učestvovale:
Katarina Đurić, Nevena Strižak, Milica Marković, Aleksandra Petrović, Živoslava Živanović
Predškolska ustanova „Čukarica“, Beograd

Milana Rajić
Centar za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“

Primere rada i iskustva u radu u priručniku su podelile:
Jasmina Brkić, Marica Trivunčić, Slavica Matešić, Snežana Miroslavljević, Aleksandra Veselinović,
Dragica Jeremić- Mundžić, Jasmina Bajramlić, Sanja Vukajlović, Olgica Stojić
Dečja ustanova „Dečja radost“, Irig

Recenzentkinje:
dr Jasmina Klemenović, Filozofski fakultet, Novi Sad
Dragana Koruga, Centar za interaktivnu pedagogiju, Beograd

Izdavač:
Udruženje stručnih saradnika i saradnika predškolskih ustanova „Srbije“
Za izdavača: Jasmina Vuletić, predsednica Udruženja

ISBN:987-86-920891-0-7
dozvoljeno je fotokopiranje delova ove publikacije

*Tim projekta se od srca zahvaljuje svim porodicama koje su otvorile vrata svojih domova i
dozvolile nam da, živeći sa njima, igrajući se i otkrivajući, učimo*

Sadržaj:

<i>O projektu i nastanku programa</i>	<i>7</i>
<i>Iskustva od kojih smo pošli</i>	<i>8</i>
<i>PROGRAM „POSETITE NAS“</i>	<i>13</i>
<i>Kome je program namenjen?</i>	<i>15</i>
<i>Kako se porodica uvodi u program?</i>	<i>21</i>
<i>Odnos i partnerstvo sa porodicom</i>	<i>22</i>
<i>Uloga vaspitača na kućnim posetama porodici</i>	<i>24</i>
<i>ORUĐA ZA RAD NA PROGRAMU „POSETITE NAS“</i>	<i>26</i>
<i>Mapirani resursi u zajednici i umreženost unutar zajednice</i>	<i>26</i>
<i>Mape blaga i Put od kuće do vrtića– igrica za porodicu sačinjena sa porodicom</i>	<i>28</i>
<i>Pozdravi iz vrtića</i>	<i>29</i>
<i>Riznice– resursi za roditelje</i>	<i>29</i>
<i>KUĆNE POSETE U PROGRAMU „POSETITE NAS“</i>	<i>30</i>
<i>Kako se organizuje jedna kućna poseta?</i>	<i>30</i>
<i>Kako se realizuje kućna poseta?</i>	<i>31</i>
<i>Dokumentovanje i praćenje rada u porodici</i>	<i>32</i>
<i>ČEK LISTA ZA KUĆNU POSETU</i>	<i>34</i>
<i>Prvi susret sa porodicom</i>	<i>39</i>
<i>Drugi susret sa porodicom</i>	<i>45</i>
<i>Treći susret sa porodicom</i>	<i>51</i>
<i>Četvrti susret sa porodicom</i>	<i>56</i>
<i>Šta porodica treba da pripremi kada ulazi u vrtić?</i>	<i>61</i>
<i>Peti susret sa porodicom</i>	<i>65</i>
<i>Podrška u realizaciji programa- timski sastanci</i>	<i>70</i>
<i>Struktura timskih sastanaka</i>	<i>70</i>

<i>Izgaranje u radu sa porodicama i uloga tima u prevenciji</i>	<i>73</i>
<i>Riznica igara za vas i vaše dete</i>	<i>79</i>
<i>IGRE PAPIRNIM UBRUSIMA, SALVETIMA, PAPIRNIM MARAMICAMA...JEDNOSTAVNO- PAPIROM</i>	<i>80</i>
<i>IGRE KARTONSKIM KUTIJAMA (za sve uzraste)</i>	<i>83</i>
<i>IGRE PRSTIMA, RUKAMA, NOGAMA.....</i>	<i>84</i>
<i>Riznica svakodnevnih aktivnosti - kako roditelji mogu iskoristiti neke svakodnevne aktivnosti za učenje, igru i istraživanje dece-</i>	<i>89</i>
<i>Kuvanje sa decom.....</i>	<i>90</i>
<i>“Stankov put od kuće do vrtića“</i>	<i>95</i>
<i>Korištena literatura i preporuke za čitanje</i>	<i>96</i>

O projektu i nastanku programa

Program „Posetite nas“ razvijen je u okviru istoimenog projekta („Posetite nas-razvoj mentorskog pristupa u praćenju i realizaciji Specijalizovanog programa kućnih poseta namenjenog obuhvatu dece iz rizičnih grupa“) koji je realizovala Dečja ustanova „Dečja radost“ iz Iriga (u porodicama naselja Vrdnik), uz mentorsku podršku tima vaspitača i stručnih saradnika iz PU „Čukarica“, Beograd i supervizijsku podršku tima Centra za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“ iz Novog Sada.

Sam program i realizacija programa u porodicama, kao i rad i uloga mentora i supervizora, oslanjala se na nekoliko važnih prethodnih koraka.

Prvi od njih predstavlja iskustvo u okviru projekta Vrtići bez granica 2, kada je, u Predškolskoj ustanovi „Čukarica“ razvijana komponenta Programa vaspitnoobrazovne podrške u porodici. U okviru ove komponente, tim ustanove (u kom su bili i mentori za program Posetite nas) radili su sa porodicama u riziku za manji kvalitet brige o detetu. Rezultati realizacije programa u porodicama bili su pozitivni. Tim ovog projekta imao je veoma zahtevan zadatak da za svaku porodicu sa kojom je rađeno kreira otvoreni kurikulum potpuno u skladu sa izazovima sa kojima se porodica suočava. Ovakav rad zahtevao je kontinuiranu superviziju (koju je i na ovom projektu realizovao tim iz Centra za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“, Novi Sad), što je otvorilo pitanje održivosti i mogućnosti realizacije ovakvog programa i u drugim predškolskim ustanovama. Zato su kao preporuke za dalji rad u oblasti razvoja programa temeljenih na kućnim posetama izdvojene potrebe za kreiranjem strukturiranog programa rada sa porodicama, sa inicijalnom obukom i metodologijom podrške koja se temelji na oblicima horizontalnog stručnog usavršavanja. Program „Posetite nas“ razvijan je upravo na ovim temeljima. On je strukturiran (sa unapred definisanim temama, ali dovoljno prostora za individualizovani pristup potrebama i specifičnostima porodica sa kojima se radi), u okviru projekta je razvijena i inicijalna obuka za realizaciju programa kao i priručnik koji je pred vama. Važan doprinos realizaciji svakako je dalo uključivanje mentora i kontinuirana stručna razmena između ustanova uključenih u projekat.

Drugi važan korak predstavlja formiran tim za podršku porodicama u Dečjoj ustanovi „Dečja radost“, Irig, kao i aktivno iskustvo kućnih poseta porodicama realizovanih u ovoj ustanovi. Ove aktivnosti doprinele su osetljivosti vaspitača uključenih u projekat za potrebe porodica i značaj i mogućnosti koje kućne posete pružaju u radu sa njima, ali i doživljaju lokalne zajednice da je kućna poseta od strane stručnjaka iz vrtića- pozitivna i prihvatljiva stvar.

Nadamo se da će priručnik koji je pred vama biti motivacija i za vas da i na ovaj način pokušate da dosegnete, upoznate i uključite decu iz porodica iz vaše zajednice u vrtić i tako doprinesete kvalitetu njihovog odrastanja.

Tim projekta

Iskustva od kojih smo pošli

Uvođenje kućnih poseta kao dodatni program podrške deci i porodici u predškolsku ustanovu, veoma me je obradovao.

U osnovi moga poziva i jedan od ključnih oblika rada u socijalnom radu upravo jesu kućne posete porodicama, a posebno onim porodicama koje su u riziku i gotovo nevidljive za društvo uopšte. Socijalni radnici u predškolstvu nisu mogli da primenjuju ovakav oblik rada sa porodicom, a uvođenje ovakvog oblika podrške deci i porodici na svojstven način bi zaokružio njihovu delatnost.

Na osnovu obilaska i rada sa porodicom u njihovom prirodnom okruženju mnogo toga može da se shvati, zaključi i nauči: kako jedna porodica funkcioniše, kako raste, kako održava odnose, kako podržava sve svoje članove, kakva je podela obaveza, odgovornosti, kakav joj je socio-ekonomski status, kako i pojedinačno i kao celina koristi sve što joj u njenoj lokalnoj zajednici stoji na raspolaganju.

Ali, ono što mi je dodatno učinilo još interesantijim, jeste upravo kako vaspitač može da pomogne da se deca koja rastu u porodicama u riziku, podrže i uključe u vrtić.

Nadam se da će ovaj program zaživeti, a u izlaganjima vaspitača, medicinske sestre i njihovih koleginica psihologa, možete videti koliko nas je rad sa decom u porodici oplemenio, ohrabrio i podstakao da, kada god imamo priliku, ponudimo kućnu posetu kao dodatnu podršku porodici kada procenimo da je potrebno.

Milica Marković, dipl. socijalni radnik, PU „Čukarica“, Beograd

Moj posao psihologa u predškolskoj ustanovi često mi je ostavljao utisak opterećenosti institucionalnim okvirima i gustom dinamikom koja grubo diktira prioritete. U takvim okolnostima, nekada je teško kreirati topao i neposredan pristup deci i roditeljima iz koga može zbilja da proistekne napredak i prevazilaženje različitih izazova. S druge strane, uspostavljanje odnosa sa porodicama u svrhe unapređenja kvaliteta njihovog života moja je glavna motivacija za obavljanje ovog posla. Realizacija kućnih poseta porodicama omogućila mi je do sada neistražen nivo saradnje sa roditeljima, doživljaj svrhe i smisla, efikasnosti i angažovanosti. Ništa u mom dosadašnjem obrazovanju nije sugerisalo da će ovaj oblik rada možda da bude zastupljen u radu psihologa, pa je ceo proces učenja o realizaciji poseta i kasnijeg praćenja rada u njima bio za mene izuzetno nov, zanimljiv i podsticajan. Mnogo naučenog postalo je deo znanja i veština koje su mi se pokazale veoma korisnim i u radu u samom vrtiću. Iskustva rada sa saradnicima i vaspitačima u realizaciji kućnih poseta izmenila su nam i neke ustaljene prakse u komunikaciji. Mogla sam da isprobam neke nove načine saradnje, drugačiju podelu odgovornosti i izoštrenije vidim doprinose raznih srodnih profesija koje prilaze iz svojih perspektiva, često isprepletenih i zamagljenih u radu u instituciji, i obogaćuju ono što možemo porodici da ponudimo. Pored toga što smo doživeli osveženje kao tim, imam utisak unapređenja ličnih kapaciteta, jer sam imala priliku da putem iskustva osporim sebi razna uverenja o tome kako će se naše profesionalne granice poremetiti ukoliko pristupamo porodici u njihovom domu, kako za takav oblik rada nemamo vremena, kako je neekonomičan i teško održiv, previše nesvakidašnji da ga porodice razumeju i prihvate njegovu svrhu i slično. Iskustvo rada u kućnim posetama dragoceno mi je i biće i nadalje deo mog repertoara aktivnosti na poslovima psihologa i imam puno poverenja u to da je u pitanju pristup u koji ima smisla ulagati energiju.

Nevena Strizak, psiholog, PU „Čukarica“, Beograd

Grupa koju sam ja vodila imala je upisano između 10-18 dece i okupljala se dva puta nedeljno po dva sata.

Radeći u grupi uočila sam da je određenoj deci potrebna dodatna podrška i da imam dileme kako da ih bolje razumem i podstaknem na učešće. Konsultovala sam stručnog saradnika psihologa, koji je boravio u grupi po pozivu. Pre toga sam ga upoznala sa mojim uvidima i iskustvom u saradnji sa roditeljima te dece. Promišljamo i pružamo podršku svoj deci kojoj je to potrebno, beležili smo zapažanja i razgovarali sa roditeljima.

Krajem prošle godine, u okviru projekta VBG 2, dobijamo priliku da uz podršku razvijamo i rad u porodici, putem kućnih poseta, i prve porodice koje smo uključili bile su upravo iz te moje grupe. U rad se uključio čitav tim – med. sestra, vaspitači i saradnici, direktor ustanove, i ovaj način rada bio nam je veliki izazov svima. Veliki tim sastojao se iz niza malih timova koji su realizovali rad u porodicama putem kućnih poseta. Mali tim u kome sam ja radila podršku u porodici sačinjavali su stručni saradnik – psiholog i vaspitač – ja.

Moja prva i važna uloga bila je da na osnovu toga što sam roditeljima poznato lice, doprinesem njihovom motivisanju da se uključe i da dozvole da realizujemo kućne posete. U tome sam bila uspešna i psiholog i ja smo otpočeli sa radom na ovaj način. O devojčici Lidiji, koju smo odlučili da pokušamo da uključimo u podršku pružanu na ovaj način, imala sam do tada samo uvide do kojih sam mogla da dođem u grupi, ali moj fokus je kućnim posetama mogao značajno da se produbi. Za kratko vreme sam jako dobro upoznala dete i prevazišla neke barijere koje su se između nas razvile u grupi.

Radom u kućnim posetama imala sam mogućnost da za svaku posetu kreiram igre za dete i celu porodicu, da ispratim kako porodična dinamika izgleda i steknem temeljniju sliku o tome kako da podržim dete u igri, kako da komuniciram s porodicom... Kako je vreme prolazilo, posete se razvijale i bogatile, a dete nastavilo da dolazi u grupu, mogla sam da opazim napredak i da razumem sve bolje kako aktivnosti koje radimo sa njom kod kuće doprinose njenom sve boljem snalaženju u vrtiću. Roditelji su se polako oslobađali, slobodnije razmenjivali sa nama svoje dileme i gradili smo poverenje na relaciji vaspitač – roditelj mnogo brže nego što je to slučaj kada se srećemo samo u vrtiću. Bila sam sigurna u njihovo pozitivno mišljenje primetivši da oni i sami iniciraju priču o posetama, raspituju se i raduju svakoj sledećoj, hrabro nam postavljaju pitanja o vidno teškim temama za njih .

Za mene je uloga u mom malom timu bila vrlo važna za profesionalno osnaživanje. Razumela sam svoju ulogu, razumela sam kako bolje da uvažim porodični kontekst i sredinu vrtićke grupe zbilja učinim prihvatljivijom za dete. Značajno sam napredovala u domenu saradnje s porodicom i ta znanja mogu da koristim za sve aspekte rada u vrtiću. Timski rad za mene je dobio neke nove dimenzije. Pre svega, saradnik psiholog i ja pružale smo jedna drugoj povratne informacije o svim malim koracima koje smo u porodici realizovale, ravnopravno se uključile i bile velika podrška jedna drugoj. Osim toga, važna pitanja iznosili smo svi jedni drugima na takozvanim intervizijskim sastancima čitavog, velikog tima, učeći kako da jedni drugima pružamo povratnu informaciju koja će biti podsticajna, konstruktivna, usmerena na rešenje.

Aleksandra Petrović, vaspitač, PU „Čukarica“, Beograd

Kao medicinska sestra osećala sam strah od novog izazova sagledavanja situacije u porodici sa druge strane ogledala. Ushićenost, ali i neizvesnost, zbog neposrednog doživljavanja porodice u njenoj matičnoj sredini. Iskustvo je neprocenjivo, unapređenje profesionalnog delovanja takođe.

Ciljani način rada, ali ne kao jedinke, već usaglašeno, timski, značio mi je mnogo. Porodice su dobile mogućnost rada iz neposredne blizine. A najveću svrhu ovog rada u porodici na mene je ostavilo saznanje kako ne treba stremiti ka velikim promenama sad i odmah, već odabranim malim ciljevima delovati u svrhu velike dobiti za porodicu i dete.

*Živoslava Živanović, medicinska sestra na preventivno-zdravstvenoj zaštiti,
PU „Čukarica“, Beograd*

Kućne posete i rad sa porodicama su za mene bile potpuno novo iskustvo. Iskustvo dubokog promišljanja i angažovanja svih kapaciteta koje imam kao psiholog sa dugogodišnjim radnim stažom u predškolsstvu. To je bila sjajna prilika za novo učenje, sagledavanje prakse iz sasvim drugog ugla i razmatranje novih mogućnosti. Osvežavajuće, smisleno i obogaćujuće iskustvo za mene. Doživljaj realnog, ostvarenog i zaokruženog vida podrške porodici i detetu koji će ostati kao trajna i dugoročna dobit za njih. Realizacija programa, istovremeno je zahtevala i snažan oslonac u timskom radu, što ima pozitivan efekat za unapređivanje kvaliteta rada i etos ustanove. Smatram da je doprinos koji ovakav oblik rada daje sveobuhvatnijoj brizi o deci koja su pod rizikom ogroman i da je neophodno uložiti snagu i angažovati resurse da se podrži i ustali kao deo programa rada u predškolskim ustanovama. To je program kojisuštinski podržava porodicu i dete, daje priliku za profesionalni razvoj i afirmaciju stručnjaka, unapređuje timski rad i daje doprinos povećanju obuhvata, dece kroz redovne i diversifikovane oblike rada predškolske ustanove.

Katarina Đurić, psiholog, PU „Čukarica“, Beograd

„Posetite nas“

***specijalizovani program kućnih poseta
namenjen obuhvatu dece iz rizičnih
grupa***

O PROGRAMU

PROGRAM „POSETITE NAS“

Šta je program „Posetite nas“?

„Posetite nas“ je program vaspitno-obrazovnog rada u porodici, namenjen porodicama sa decom od jaslenog do predškolskog uzrasta koja nisu uključena u redovne programe vrtića. Predstavlja oblik intenzivnog rada sa detetom i porodicom usmerenog na jačanje porodičnih kapaciteta za kvalitetnije staranje o detetu i kreiranje opcija za održive promene u ovom smeru. Ovo se postiže radom sa roditeljima na upoznavanju načina na koje dete istražuje i uči, te razvoju veština roditelja da, u skladu sa mogućnostima i načinom života porodice, organizuje za svoje dete prilike za istraživanje i saznavanje.

Program je takođe usmeren na jačanje svesti o funkcijama i značaju iskustava koje dete može da ima u vrtiću (sa vršnjacima i odraslima), te podizanje motivacije porodica za uključivanje dece u programe predškolske ustanove.

Zahvaljujući kontinuitetu rada u porodici, vaspitač koji sa detetom i roditeljima radi može blagovremeno da opaža potrebe i specifičnosti porodice i deteta koje su od značaja za planiranje adaptacije i podršku detetu tokom perioda prilagođavanja, kao i za planiranje saradnje sa porodicom koja će doprineti lakšem uključivanju deteta u vrtić i adekvatnijem učešću roditelja kako u životu vrtića, tako i u iskustvima deteta.

Kako izgleda program „Posetite nas“?

Program se temelji na kućnim posetama porodici i radu vaspitača sa detetom i roditeljima u porodičnom domu. Ovome, kao i u razvoju bilo kog diversifikovanog programa, prethodi rad na mapiranju i dosezanju porodica, kao i rad na proceni potreba i obezbeđivanju podrške i osnaživanju vaspitačima realizatorima programa (procena snaga i potreba tima za dodatnim obukama, motivisanje na refleksivnu praksu, podrška u praćenju i dokumentovanju rada i slično).¹ Ovi, pripremni, koraci veoma su važan segment rada kako bi se omogućilo da program

¹više o pristupima i koracima u planiranju diversifikovanih programa vrtića pogledajte u Vandekerckhove A., Trikić Z., Miškeljin L., Peeters J., Lakićević O., Koruga D. (2013). Priručnik za diversifikaciju programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Beograd, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

bude ponuđen porodicama koje od njega mogu najviše da dobiju, ali i da realizatori programa dobiju podršku koja im je neophodna na ličnom i profesionalnom nivou².

Porodice kojima je program namenjen neretko žive u situaciji emotivne i socijalne izolacije, često bez adekvatnih kontakata sa sistemima koji su potpora staranju o deci – poput, na primer, zdravstvenog sistema. Ove porodice mogu biti u intenzivnom kontaktu sa sistemom socijalne zaštite (potencijalno već korisnici njihovih usluga). Izražen, neretko hroničan, stres u ovim porodicama, koji može da potiče iz različitih izvora poput materijalnog stanja, hroničnih zdravstvenih i mentalno zdravstvenih teškoća članova porodice, razvojnih smetnji deteta, iskustava nasilja u porodici i slično, kreira kontekst u kom su kapaciteti roditelja da brinu o detetu i kreiraju za njega stimulativna iskustva istraživanja uz adekvatnu podršku- narušena. Upravo zbog toga, važan segment rada u programu „*Posetite nas*“ jeste stalno praćenje potreba porodice i povezivanje sa uslugama u zajednici koje na potrebe mogu odgovoriti, a sa ciljem kreiranja održivih uslova za kvalitetnije staranje o detetu. Da bi ovo bilo moguće, važan deo priprema za realizaciju programa je kontinuirano umrežavanje vrtića sa drugim organizacijama i ustanovama koje brinu o deci i porodici, te informisanost vaspitača o postojanju oblika podrške porodici koje mogu biti potrebne i korisne. Za porodice će biti potrebno kontinuirano praćenje i procena potreba da se uključe u još neki program ili uslugu koju nudi organzacija, ustanova ili drugi resurs lokalne zajednice.

Program „*Posetite nas*“ realizuju vaspitači (po dva u porodici), uz podršku tima ustanove (vaspitači i stručni saradnici) i supervizora (profesionalca van vrtića koji pruža podršku timu i vaspitaču u realizaciji rada sa porodicama). Program se realizuje kroz 5 poseta porodici u trajanju od 90 minuta, koje se planiraju jednom nedeljno (u idealnom slučaju). Za svaku posetu definisana je okvirna tema:

1. upoznavanje deteta, porodice i vrtića
2. igra kao iskustvo učenja i saznavanja
3. svakodnevne aktivnosti u porodici kao opcije za učenje i istraživanje kroz igru
4. detetovi odnosi sa drugima (značaj detetovog iskustva sa vršnjacima i drugim starateljima van porodice)

²u okviru projekta sa Dečjom ustanovom „*Dečja radost*“ iz Iriga, Predškolskom ustanovom „*Čukarica*“ iz Beograda i Centrom za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „*Harmonija*“ iz Novog Sada, razvijena je i struktuirana inicijalna obuka za realizaciju programa.

Peta poseta (tranziciona), događa se u vrtiću uz podršku vaspitača koji program u porodici realizuje i predstavlja prvo uključivanje deteta i porodice u aktivnosti u predškolskoj ustanovi.

Kome je program namenjen?

Program „Posetite nas“ je namenjen porodicama čija deca nisu uključena u programe vrtića, a nalaze se u situacijama višestrukih rizika za nizak kvalitet brige o detetu i stimulacije detetovog razvoja i saznavanja. Program predstavlja okvir za intenzivan rad temeljen na partnerstvu sa porodicom, usmeren na jačanje vaspitne funkcije porodice i kapacitete roditelja da razume i odgovori na potrebe deteta, te na prepoznavanje značaja iskustava u vrtiću kako za dete tako i za porodicu u celini i motivisanje roditelja na uključivanje u programe koje predškolska ustanova realizuje.

Važan korak u realizaciji programa predstavlja dobro prepoznavanje za koje porodice bi ovakav program bio koristan i učinkovit način rada.

Evo primera nekoliko porodica čija deca nisu uključena u vrtić³

Ana ima tri godine. Ana raste sa mamom i tatom u porodičnom domu. Anina mama je domaćica, a tata radi. Anina mama je brižna: ona mazi Anu, grli je, drži u krilu. Anina mama pazi da Ana jede zdravo i dovoljno.

Kada su Ana i mama same preko dana, Anu mama uključuje u sve aktivnosti: idu zajedno u prodavnicu, spremaju ručak. Takođe, zajedno i pevaju pesme i imaju posebne pokrete dok igraju iz muziku.

Ana voli da dira stvari koje ne sme i nisu za nju. Anina mama ne viče na nju, nego čučne pored nje i puno puta joj objasni zašto su neke stvari nebezbedne i čemu one služe.

Ana postavlja puno pitanja i oba roditelja na njih spremno odgovaraju. Kada nemaju vremena ili nešto drugo rade, oni Ani kažu da će zapamtiti pitanje i odgovoriti kasnije. Posle to stvarno i urade.

Kada dođe sa posla i odmori se, Anin tata se često igra sa njom. Uveče je on stavlja na spavanje i čita joj priču.

Ana ne ide u vrtić jer i mama i tata smatraju da nema potrebe, jer je mama čuva.

³primeri porodica su izmišljeni i kreirani za potrebe edukacija u oblasti ranog razvoja i brige o detetu u Centru za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“.

Nina ima tri godine. Nina raste sa mamom i tatom i još dva brata (blizanci, 4,5 godine) u maloj kući. Ni mama ni tata nisu zaposleni. Imaju malu baštu u kojoj gaje povrće taman dovoljno za njih. Za ostalo, tata pomaže komšijama, a mama noću šije.

Ninini mama i tata su topli- često je pomaze po kosi ili obrazu. Kada rade u bašti, uvek vode i Ninu i njenu braću. Nini je tata napravio mali alat. Kada Nina radi u bašti, mama i tata je pohvale. Nina se oseća važno. Isto je i sa njenom braćom. Oni se više jure po bašti, ali izgleda da to tatu veseli, pa ih uvek "čupka" po glavi i smeje se njihovim nestašlucima.

Posle večere Nini mama i tata pričaju kako je bilo kad su oni bili mali. Nina ih dugo ispituje, a oni se smeju.

Ninu mama i tata šetaju po selu. Uvek svima hvale kako je velika i šta sve ume.

Ninu mama i tata nisu upisali u vrtić jer ima braću da joj prave društvo.

Lola ima tri godine. Lola raste sa mamom i tatom u maloj kući. Lolin tata često bude pijan i retko je kući, pogotovu vikendom. Lolina mama je stalno kući, i često bude nervozna i tužna. Viče na Lolu, a neretko je i udari.

Kada kuva ili sprema kuću, Lolina mama kaže da se Lola skloni jer joj smeta. Ako se nadju neke zaturene igračke, mama viče na Lolu i kaže da će polomiti nogu na njene stvari i da je nepažljiva i bezobrazna.

Lola sama odlazi na spavanje. Ranije je govorila "Laku noć" jer su je učili da je to lepo, ali niko nije odgovarao pa sada više to ne kaže. Kada ustane ujutro, često nikog nema kući. Lola onda sedne za sto i čeka da se mama vrati i da joj doručak.

Ponekad se noću probudi jer je sanjala ružno. Ranije je plakala zbog toga, ali niko nije dolazio. Jednom je mama došla i vikala što ju je probudila zbog gluposti. Zato sada više ne plače, nego protrlja oči i okrene jastuk na drugu stranu.

U istom dvorištu sa Lolinom porodicom žive Lolini baka i deda (tatini mama i tata). Ponekad, kad mama sprema, ili je neraspoložena, Lola provede tamo par dana. Baka i deda je vole: baka joj pravi štrudle koje ona voli i vodi je kod komšinica "na kafu", a deda je voza na biciklu selom i svima kaže "vidi kakav paket imam" i smeška se. Lola ne ide u vrtić jer mama i tata misle da je mala, a i kad god treba baka i deda mogu da je čuvaju.

Mila ima tri godine. Mila raste sa mamom i tatom u maloj kući. Milina mama je domaćica, a tata radi u sezoni u drugom gradu. Milina mama je stalno zabrinuta za Milu. Kada su u dvorištu, stalno joj briše ruke (kada hrani koke ili mazi piliće pod lampom), ili je prekine u igri i zove da opere ruke (kad na primer “prčka” nešto oko cveća) ili proveri čime se igra (naročito ako se mota oko tatinih dasaka i drva za rad). Kada se penje po stepenicama, Mila mora da da mami ruku iako ume sama da se popne, a na merdevine ne sme ni da pomisli da pokuša da se popne.

Mila može sama da drži kašiku i viljušku, ali je mama hrani. Mama kaže da Mila ne može da jede sama supu, jer je supa vruća i može da se opeče.

Iako ima svoju sobu, Mila spava sa mamom i tatom u dnevnoj sobi.

Mila misli da nije vešta, svega se boji i retko šta proba sama da uradi.

Kada je kući, tata uglavnom gleda kako se Mila i mama igraju, ili pravi nešto u radionici. Nekad mu dođu radnici, pa Mila gleda kako oni rade.

Mama kaže da je Mila nekad nenasnosna i smotana, i onda više na nju zašto ne ume nešto sama da uradi. Onda Mila počne da plače, a mama je otera da sad još i “ne kmezi”. Posle dođe i izvini se i jako je grli, ali Mila ne razume zašto. Kada je Mila ne zagrli, mama počne da plače i ode iz sobe i dugo u noć veze.

Mila ne ide u vrtić jer bi mama onda bila stalno sama. Tata uskoro planira novi dugi boravak na sezonskom radu u drugoj zemlji i mama se brine kako će organizovati sve svoje obaveze u tom periodu.

Iskustva ove dece su toliko različita da za njih kreiraju potpuno drugačiju sliku o svetu, sebi, ličnoj vrednosti, odraslima, izrazima i funkciji brige i staranja o deci, vršnjacima, igranju, učenju, učešću u životu porodice i slično. Neka od iskustava koju ova deca imaju su pozitivna i podržavajuća i čine da dete istražuje svet oko sebe sigurno u svoju vrednost i prisustvo i zainteresovanost odraslih da mu u istraživanju pomognu i podrže ga. Dominantno takva iskustva imaju deca koja rastu u toplim, podržavajućim okruženjima u kojima su roditelji, bez obzira na etničko poreklo, kulturni i obrazovni nivo i materijalno stanje, spremni i zainteresovani da upoznaju i prate potrebe deteta i na njih odgovore podrškom, staranjem i otvaranjem novih opcija za igru i saznavanje. U takvim porodicama dete je, u skladu sa uzrastom, uključeno u aktivnosti porodice, roditelji sa njim komuniciraju, odgovaraju na njegova pitanja, nude opcije za učenje i istraživanje i celovitu podršku razvoju. Roditelji u ovim porodicama često izgledaju kao da uživaju u svom detetu i njegovim rastućim znanjima i veštinama, ponosni su na njega.

Iskustvo takvog deteta čini da ono, bez obzira na materijalne mogućnosti porodice, raste okruženo topline, zainteresovanošću, zaštitom kada je potrebna i stimulacijom kada god je moguće, pa svoje okruženje koristi kao izvor novih saznanja o svetu i sebi.

brižni, zainteresovani roditelji

briga o zdravlju deteta

uključivanje deteta u aktivnosti u kući

zajedničko vreme roditelja i deteta, zajedničke igrovne aktivnosti

pozitivan pristup u vaspitanju

spremnost da se odgovori na detetova interesovanja

uključenost oba roditelja

pozitivna slika o detetu

To, naravno ne znači da su iskustva ove dece idealna. I Anini i Ninini roditelji, na primer, mogu da prepoznaju još neke potrebe svojih devojčica i pomognu im da istraže i ta iskustva. Ni jedna od devojčica ne ide u vrtić, pa njihovo detinjstvo (iako Nina ima braću) manjka iskustvima vršnjačkih relacija, odnosa sa drugim odraslima (vaspitačem) van doma, kao i prilikama za učenje i istraživanje sa njima.

Neke druge porodice imaju različite, manje ili više izražene, izvore stresa i kontekste koji ometaju da briga o deci bude kvalitetna. Na primer, roditelji mogu biti veoma zabrinuti oko posla ili materijalnih primanja. Mogu imati problema u mentalnom zdravlju ili u odnosima unutar porodice. Mogu imati dete koje je veoma različito od onoga što su očekivali i izazovno za staranje. Mogu imati loša iskustva u saradnji sa drugim sistemima te se osećati usamljeno i nemoćno da podrže dete. Mogu biti veoma mladi i nevešti u brizi o drugima i balansiranju ličnim

razvojem i ulogom roditelja. Mogu biti veoma izolovani i nesvesni opcija koje postoje u zajednici, a koje su važne za dete i korisna podrška roditeljstvu. U svakoj od ovih situacija, pozicija roditelja za dete više nije dominantno podržavajuća. Roditelji mogu biti kažnjavajući, povučeni, zabrinuti, prezaštićujući, hladni, nedostupni, retko fizički prisutni, u bolovima, tužni, ljuti...i da ih sve to pomeri iz pozicije nekog ko može dobro da vidi i prepozna potrebe deteta. Dete tako raste u okruženju u kom ima manje šansi da ga istraži i okolinu upozna kao izazovnu, sebe kao spremnog i sposobnog da je istraži, sazna, a odrasle kao spremne da podrže, zaštite kad treba i omoguće nova iskustva.

stalna zabrinutost i izražena kontrola Milinih aktivnosti
prekidanje devojčice u aktivnosti
prenaglašena podrška-uskraćivanje autonomije detetu
nezadovoljstvo detetom, negativna slika o detetu
nedoslednost i nepredvidivost u komunikaciji
fizičko i verbalno kažnjavanje

problemi u mentalnom zdravlju, zloupotreba alkohola
fizičko kažnjavanje
neuključivanje u porodične aktivnosti
negativna slika o detetu
uskraćivanje pažnje
dosledno odbacujuća komunikacija sa detetom

Kao što Ana i Nina ne rastu u idealno dobrim uslovima, tako i Lolina i Milina porodica imaju snage i kvalitetne elemente brige. Mila, na primer, ima zainteresovane i brižne roditelje i potencijalno uključenog oca. Lolina porodica ima dobru mrežu neformalne podrške, a u odnosu

sa Lolom, baka i deda su topli, brižni, sa pozitivnom slikom o detetu. Za porodice koje su u riziku za manji kvalitet brige veoma je važno što ranije uputiti podršku kako bi se snage umnožile i dete ostalo u okruženju koje nije rizično za razvoj. Neke usluge sistema socijalne zaštite, poput usluge porodičnog saradnika, usmerene su upravo na ovo. Cilj dobre i uvremenjene podrške je, međutim, razvoj potpornog sistema porodicama tako da se od početka podrže kvalitetni oblici staranja. To znači angažovanje zdravstvenog sistema (kroz preventivno i interventno angažovanje patronažnih sestara, na primer), ali otvara vrata i angažovanju sistema ranog obrazovanja u onim ulogama i segmentima koji su njihov resor.

Načini obuhvata dece iz ovih porodica bi se razlikovao, jer je nivo usmerenosti na dete i zainteresovanosti za detetovu perspektivu različit. Zahvaljujući zainteresovanosti za dete, Ninini i Anini roditelji imaju više šansi da čuju i poželeva da se uključe u dodatne programe u vrtiću, bez obzira na to da li oni uključuju samo dete ili i roditelja i dete. Oni su prisutni u lokalnoj zajednici i do njih informacije o ovim programima mogu brže da dođu. Milini i Lolini roditelji žive izolovanije i njihove su porodice razvile manje funkcionalne oblike staranje o detetu. Dugotrajan i intenzivan stres koji osećaju mogu da remete roditelje u usmerenosti na potrebe deteta, a kvalitet brige o detetu i podrške učenju i razvoju u porodici je time značajno ugrožen. Zbog toga ovim roditeljima treba intenzivnija podrška za vaspitanje i staranje o detetu, ali i za podizanje svesti o značaju vrtića za dete i porodicu u celini. Upravo takvu vrstu podrške nudi specijalizovani program temeljen na kućnim posetama i zato je za njih on bolji i svrsishodniji metod dosezanja i obuhvata.

Kako da znamo da li je za dete i porodicu program temeljen na kućnim posetama dobra opcija?
- *da li detetov roditelj može da prisustvuje posetama?* Čitav rad tokom programa temelji se na odnosu koji vaspitač uspostavlja sa porodicom, i specifično, sa roditeljima (ili zakonskim starateljima) deteta. Važno je, zarad postizanja ciljeva programa, da roditelj deteta može da bude prisutan na svakoj poseti, jer se najveći deo rada fokusira na interakciju vaspitač-roditelj-dete. U većini porodica korisno je, kada god je to moguće, uključiti oba roditelja, ili, pored njih, druge članove porodice koji su kontinuirano prisutni i staraju se o detetu, ali bi primarni staratelji trebali biti uvek prisutni. Dakle, ukoliko roditelji nisu u mogućnosti da učestvuju u posetama (zbog dugotrajnog odsustva zbog posla, na primer), opcija kućnih poseta nije za tu porodicu.

- *da li porodica može da učestvuje u svim posetama tokom programa?* Važno je da se u porodici mogu realizovati sve programom predviđene posete, dinamikom koja je pretpostavljena programom. Ukoliko porodica, ne može da „izdrži“ ovu dinamiku (ima planirana putovanja, dete će biti odsutno zbog bolničkog lečenja neki naredni period i slično) možda je bolje uključiti je u neki drugi program obuhvata.

- *da li je porodici u redu da vaspitač dolazi u njen dom, li postoje neke druge prepreke za realizaciju ovakvog oblika rada?* Nekim porodicama i članovima porodica nije lagodno da u njihovom domu borave stranci, pogotovo u profesionalnim ulogama. Ovakva vrsta nelagode može da bude kontraproduktivna i onemogućiti adekvatan rad. Ukoliko jedan od roditelja želi da se uključe u ovakav način rada, a drugi nije za to – u tom momentu je bolje dogovoriti sa porodicom drugu opciju koja je njima prihvatljivija.

Kako Milin otac odlazi na put i to traži dodatnu organizaciju od Miline majke, možemo pretpostaviti da bi ona teško održala kontinuitet poseta. To naravno ne znači da je ne bismo pozvali i dozvolili da tu procenu donese ona u razgovoru sa vaspitačima. Za Lolinu porodicu bi program takođe bio koristan, ali bi trebalo poraditi na motivaciji majke za učešćem. Dobru podršku u realizaciji programa mogu da pruže Lolini baka i deda.

Kako se porodica uvodi u program?

Nakon što je procenjeno da program odgovara potrebama i mogućnostima deteta i porodice, potrebno je realizovati razgovor sa roditeljima. Predlog je da razgovor vode vaspitači koji će raditi sa porodicom. Ovaj razgovor je prilika da se oni i roditelji upoznaju, da se bolje čuju njihova iskustva i očekivanja, ali i da se predstavi program i dogovara o ciljevima i načinu rada, kao i očekivanom učešću roditelja i deteta.

Na ovom razgovoru se otvara i pitanje privatnosti – na koji način će se čuvati informacije o porodici, koje informacije *ne mogu da budu čuvane* (one koje ugrožavaju zdravlje i bezbednost deteta, na primer), te ko će sve i kako biti uključen u praćenje rada u porodici.

Tek nakon što je porodica procenila da je motivisana i saglasna da učestvuje u ovakvoj formi rada, dogovara se prva poseta u vreme koje odgovara porodici (tako da roditelji i deca mogu da budu prisutni).

Odnos i partnerstvo sa porodicom

Rad u programima temeljenim na kućnim posetama oslanja se pre svega na specifičan odnos koji se formira između vaspitača i porodice. Upravo taj odnos – odnos poverenja i spremnosti porodice da dozvoli da je vaspitači „vodi“ ka promeni, doprineće očekivanom ishodu programa – uključivanju deteta i porodice u programe vrtića. Odnos i partnerstvo sa porodicom omogućiće istovremeno i da roditelj učestvuje u radu sa vaspitačima na svakom susretu, kao i da veštine i prikazane oblike rada sa detetom unese u svakodnevnu brigu o detetu i načini održivu promenu u kvalitetu detetovih iskustava u domu.

Partnerstvo sa porodicom u okviru programa temeljenih na kućnim posetama zasnovano je na paradigmi *roditeljskog angažovanja* (*parental engagement*, Weiss, Bouffard, Bridglall, Gordon, 2009; Halgunseth i sar., 2009). Paradigma porodičnog angažovanja kao paradigma saradnje sa porodicom podrazumeva nastojanje vrtića da implementira različite strategije razvoja odnosa sa roditeljima i drugim starateljima kako bi što bolje odgovorila na specifične potrebe i okolnosti života svake od porodica čija su deca uključena u predškolsko obrazovanje. Istovremeno, ona oslikava posvećenost predškolske ustanove kontinuiranom učešću u zajednici i dosezanju porodica kojima je podrška u kreiranju obrazovnih iskustava za dete i uzrasno adekvatnu stimulaciju razvoja – najpotrebnija. Neophodan element ovako shvaćenog partnerstva porodice i vrtića je nastojanje vrtića da naglasi i promoviše značaj održivih mogućnosti učenja i obrazovnih aktivnosti u kući, te da proširi program tako da unapredi veštine porodica da kreiraju ovakve mogućnosti za dete (Weiss, Bouffard, Bridglall, Gordon, 2009). Preduslov ovakvog pristupa je pre svega u razvoju kulture odnosa sa porodicom usmernog na podršku kapacitetima roditelja da brinu i stimuliraju razvoj deteta u skladu sa uzrastom, nasuprot ideji da se porodici prenesu informacije i smernice o razvojnim potrebama, uz očekivanje (često nerealno) da ove smernice porodica sama integriše u svoju svakodnevnicu. Partnerstvo vrtića i porodice temeljeno na porodičnom angažovanju podrazumeva kontinuirani rad na resursima vrtića: kreiranju pristupačnog okruženja, kontinuiranoj interakciji sa zajednicom, dvosmernoj komunikaciji sa porodicama iz zajednice, omogućavanje učešća roditeljima u programima razvoja roditeljskih veština i, između ostalog, kontinuiteta kućnih poseta iz predškolske ustanove (Weiss, Bouffard, Bridglall, Gordon, 2009).

Za kvalitetan rad u porodici, važno je da se odnos sa roditeljima deteta temelji na obostranom poštovanju i uvažavanju, prihvatanju, fleksibilnosti, posvećenoj pažnji i spremnosti da se

prihvate različitosti i podigne svest o različitim kontekstima i potrebama u kojima porodice žive. Uspostavljanje ovakve relacije od vaspitača traži pre svega da:

- ima na umu da je gost u domu porodice sa kojom radi i da je privilegija dobiti mogućnost da se vrata doma otvore i dozvoli učešće i suživot u njihovom porodičnom okruženju;
- razmišlja o tome šta čini odnos takvim da poverenje može da se razvije. Ponekad je korisno razmišljati o tome na koji način se, u bilo kojoj relaciji, razvija osećaj prihvaćenosti i razvijati svest o ličnim načinima na koje nastojimo da pokažemo nekome da ga razumemo i smatramo važnim i kompetentnim;
- kontinuirano preispituje praksu u radu sa porodicama sa ciljem prepoznavanja prepreka koje stoje na putu prihvatanja porodice i podizanja kvaliteta rada i dostupnosti porodici
- da porodici dovoljno vremena da se navikne na njegovo prisustvo u domu i način rada. Takođe, važno je biti otvoren na razlike u tempu promena koje se u različitim porodicama događaju. Cilj rada sa porodicom je kreiranje odnosa koji će trajati i nakon ulaska deteta u vrtić. Tokom programa „Posetite nas“, očekivana promena svakako nije dostizanje pozicije idealno kompetentnog roditelja, ali jeste formiranje stabilne realacije sa vaspitačima u kojoj će roditelji osećati poverenje i podršku za uključivanje u vrtić, što će omogućiti i dobrobit detetu, ali i značajniju participaciju i deteta i porodice u zajednici;
- prati efekte koje njegove lične karakteristike (iskustvo, vrednosti, temperament, stavovi, aktuelni događaji u životu..) imaju na odnos sa roditeljima i detetom. Sa nekim porodicama će nekim vaspitačima biti veoma zahtevno da razviju odnos prihvatanja i uvažavanja. To nikako ne znači da je taj vaspitač pogrešna osoba za rad u ovom programu, čak ni za tu porodicu. Ipak, to svakako traži praksu u kojoj vaspitač preispituje svoja osećanja i iskustva u radu, reakcije na porodicu i slično, i spreman je da radi na prevazilaženju ovih barijera. Ovo je veoma važno za rad sa porodicama sa višestrukim rizicima. Naime, svaki odnos zavisi od svih aktera uključenih u njega. U tom smislu, u realaciju sa vaspitačem, porodica će uneti svoje načine funkcionisanja, svoje stavove, uloge, vrednosti, kulturne norme, mreže podrške i razumevanja odnosa sa profesionalcima i slično, karakteristike ličnosti svakog od članova, pa i sva negativna iskustva i manje kvalitetne načine funkcionisanja u svim ovim domenima. Zato je za vaspitača važno da bude otvoren i uvažavajuć prema različitim iskustvima i karakteristikama koje porodice imaju i da omogući sebi (razgovorom sa timom, praćenjem svoje prakse..) da bolje prati i prepoznaje potrebe porodice i bolje pruža podršku. Iskustva koja porodica ima i njihov način komunikacije

sa vaspitačem može voditi doživljaju neuvažanja, osećanjima ljutnje i frustracije, ali i nebezbednosti u kontaktu sa članovima porodice, ili zabrinutosti za bezbednost i dobrobit deteta. Važno je da se o svemu ovome otvoreno razgovara na timskim sastancima i na susretima sa supervizorom, kako bi se očuvale funkcionalne relacije sa porodicom i tokom rada u porodici i nakon uključivanja u vrtić, ali pre svega kako bi se blagovremeno reagovalo adekvatnim umrežavanjem u slučaju potrebe zaštite deteta ili dodatne podrške porodici.

Uloga vaspitača na kućnim posetama porodici

Program „Posetite nas“ podrazumeva pre svega rad sa detetom i roditeljem u aktivnostima kreiranim sa ciljem da se podstakne istraživanje deteta, a da se roditelj istovremeno upozna ili ojača u veštinama pružanja podrške detetu u saznavanju i učenju. Stoga rad vaspitača u porodici, iako primarno usmeren na potrebe i dobrobit deteta, podrazumeva i rad sa roditeljem, te praćenje potreba i deteta i roditelja za eventualnom dodatnom podrškom. U tom smislu, uloga vaspitača podrazumeva i povezivanje sa zajednicom kako bi se na prepoznate potrebe odgovorilo i omogućilo porodici da kreira održive primene u domu koje vode boljem angažovanju i brizi o detetu i vaspitanju deteta.

U kućnoj poseti kroz komunikaciju sa porodicom, vaspitač omogućuje da se:

- analizira šta se na aktivnosti događa – šta se sa detetom radi, koja iskustva i mogućnosti takva aktivnost nudi, zašto su ta iskustva važna za detetov razvoj i zbog čega su to za dete korisne prilike za istraživanje i učenje
- poveže aktivnost koja se realizuje tokom posete sa uobičajenim životom porodice i da se ključni elementi podrške detetu usvoje kao održiva, trajna promena u rutinama i interakciji u porodici
- održava motivaciju roditelja za učešće u programu, podiže motivaciju za uključivanje u vrtić i omogući napredovanje u roditeljskim veštinama razumevanja potreba deteta i kreiranja boljih uslova za rani razvoj i učenje.

Da bi ovo mogao da realizuje važno je da vaspitač ima na umu sledeće:

- ***roditelj je prvi učitelj svom detetu*** – otud cilj da se podrži roditelj u boljoj brizi o detetu. Radom na roditeljevom razumevanju detetovih potreba i jačanju kapaciteta porodice da na njih

odgovori adekvatnom, senzitivnom brigom i pružanjem iskustava u kojima je dete podržano da istražuje i saznaje, ostvaruje se osnov za trajnu promenu ka boljim uslovima u kojima dete živi u kući. Istovremeno, razvojem odnosa poverenja i međusobnog uvažavanja sa roditeljima pravi se i osnov trajne relacije koja će omogućiti da se kroz saradnju sa porodicom nakon uključivanja u vrtić, održi mogućnost podrške vaspitnim kapacitetima porodice;

- ***dom je prvo mesto u kom dete uči, istražuje i saznaje*** – otud u radu oslanjanje na kapacitete koji za dete postoje u domu. Ovakav pristup se temelji na istraživanju, prepoznavanju i imenovanju snaga porodice, roditelja i doma tokom svake posete i vezano za svaku temu. Istovremeno, ovakav pristup zahteva da se, vezano za svaku temu, kreiraju uslovi (razmevanje značaja, dovoljno jasna direkcija za roditelje, dovoljno povezano sa porodičnim iskustvom i mogućnostima) za usvajanje ključnih pokazanih principa kvalitetne brige kao trajnih formi interakcije u porodici.

ORUĐA ZA RAD NA PROGRAMU „POSETITE NAS“

Mapirani resursi u zajednici i umreženost unutar zajednice

Početak realizacije programa „Posetite nas“ trebalo bi da obuhvati analizu resursa koji postoje unutar lokalne zajednice u kojoj se program realizuje. Ti resursi mogu se ticati aktivnosti različitih udruženja, organizacija, ustanova, ali mogu podrazumevati i različite prostore, ljude koji žive u zajednici i slično, koji mogu biti važni u podršci porodicama sa kojima radite i pružiti važne mogućnosti za dete i roditelje. Analiza resursa podrazumeva diskusiju o tome:

- sa kojim od tih ustanova/udruženja/organizacija/pojedinaca..predškolska ustanova već ima dobru saradnju, a sa kojima je nema, ili je narušena
- na koje načine se saradnja može obnoviti ili uspostaviti

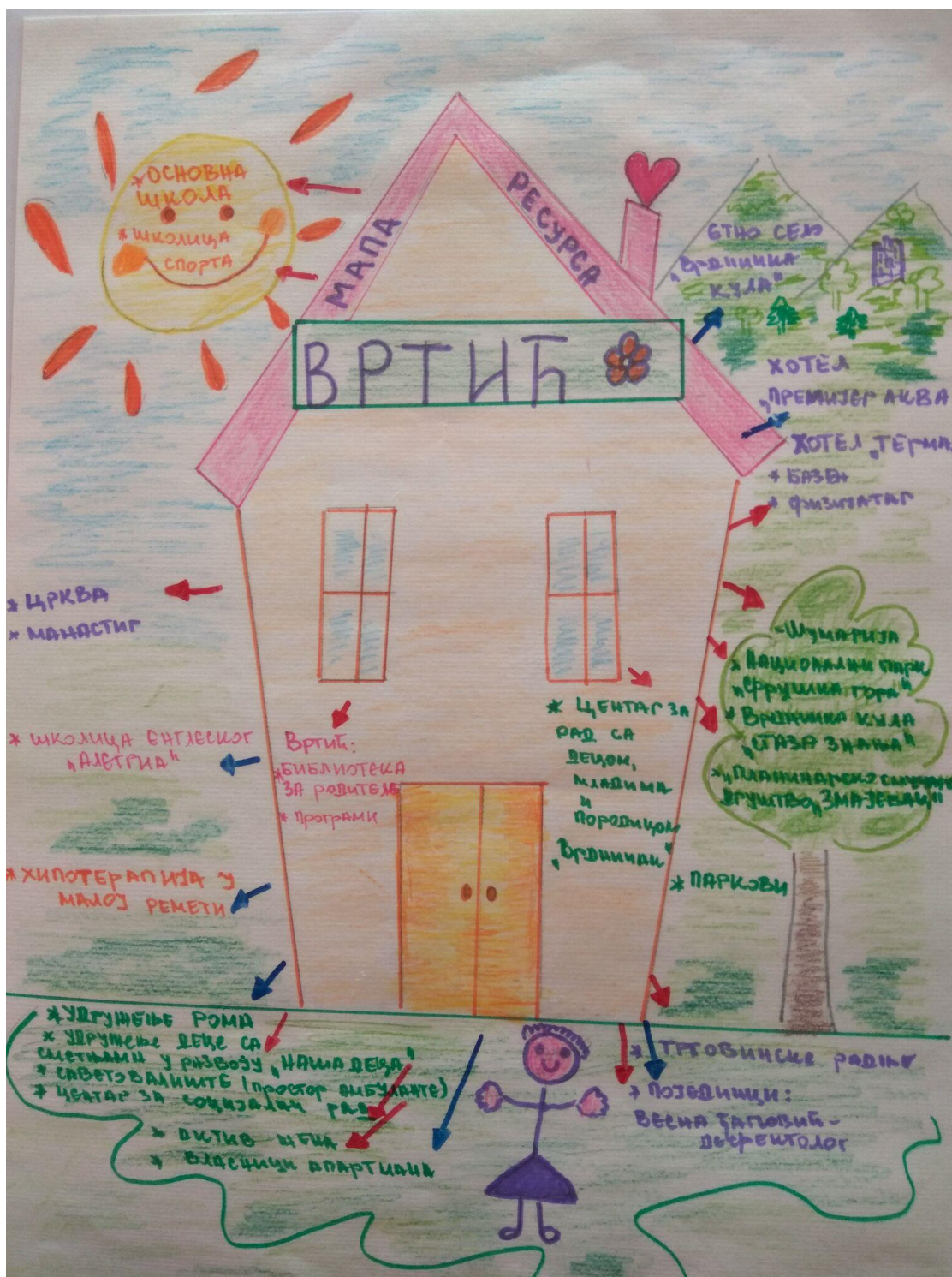
te dalji plan rada na uspostavljanju različitih oblika međusobnog prepoznavanja između vrtića i potencijalnih partnera u lokalnoj zajednici. Dobra, kontinuirana saradnja u mreži unutar lokalne zajednice pruža mogućnost vrtiću da bude kontinuirano informisan o resursima koje zajednica ima, a koje mogu biti korisne za vas i porodice sa kojima radi. Ovo, između ostalog, podrazumeva i kontinuiran rad vrtića na tome da vaspitači budu stalno informisani o novim aktivnostima i programima na koje mogu uputiti porodice u čijim domovima rade.

Za neke porodice, na primer, važan partner u radu vrtića biće ustanove i usluge socijalne zaštite. Za neke će biti važna dostupnost usluga iz zdravstvenog sistema. Za pojedine, pak, to će biti biblioteka, igraonica ili otvoreno igralište u parku.

Dobra saradnja vrtića sa drugim organizacijama u okruženju, vodiće ne samo dobrom upućivanju porodica, nego i građenju novih opcija u zajednici. Na primer, ukoliko se prepozna da postoji određeni broj porodica koji nije u mogućnosti da nabavi igračke – to može voditi kreiranju lokalne biblioteke igračaka. Ili, ukoliko se primeti da je potreba određenog broja porodica da se načine dostupnijim slikovnice ili slični materijali za decu – to može voditi kreiranju otvorene biblioteke – aktivnosti koja, na primer, uključuje biblioteku i volontere iz zajednice i temelji se na povremenom čitanju slikovnica za decu u lokalnom parku i slično.

Ove opcije tako postaju resurs zajednice ne samo za porodice u programu, već i za porodice generalno, resurs za jačanje uključenosti dece i porodica, povezivanja i participacije u zajednici, ali i otvaraju mogućnosti diversifikacije programa ustanove i bolje ponude programa koji više odgovaraju različitim potrebama dece i porodice iz zajednice.

Slika 1. Mapa Blaga u lokalnoj zajednici Vrdnik (primer sa projekta)

Mape blaga i Put od kuće do vrtića– igrica za porodicu sačinjena sa porodicom

Tokom zajedničkog rada u porodici, roditelji, deca i vaspitači, sačinice zajedno priču u slikama ***Put od kuće do vrtića***. Ova priča sastoji se iz 5 slika, na kojoj svaka krije „Mapu blaga“ vezanu za temu koja se obrađuje aktivnostima na poseti. Metafora „blaga“ uzeta je kao simbolička predstava snaga različitih aktera u brizi o detetu – doma, roditelja i šire porodice, okruženja u kom porodica živi i vrtića. Na ovaj način implicira se fokus na identifikaciji i jačanju već postojećih kapaciteta koji za brigu o detetu postoje. Sa roditeljima se radi na prepoznavanju, imenovanju i osnaživanju ličnih kompetencija i mogućnosti koje kreiraju za dete u domu i u svom odnosu sa njim, kao i na prepoznavanju opcija koje postoje u neposrednom okruženju porodice (drugi ljudi, prostori, organizacije) i u vrtiću. Sa vaspitačima i zajednicom se radi na prepoznavanju već postojećih mogućnosti za decu i porodicu, ali i jačanju mreže saradnje i zajedničkih inicijativa koje će doprineti još boljem odgovoru na različite njihove potrebe i izazove sa kojima se susreću.

Prva od *Mapa blaga* biće poklon iz vrtića i predstavljace vrtić sa svim svojim resursima koje nudi detetu i porodici. Zatim će se na posetama sa roditeljima i decom kreirati još 4: Mapa blaga porodičnog doma (na prvoj poseti), Blago iskustava igre (na drugoj), Blago iskustava učešća u aktivnostima porodice (na trećoj), Blago iskustava i odnosa van porodičnog doma (na četvrtoj poseti). Mapa blaga iz vrtića, biće ponovo važna na petoj, tranzicionoj poseti i biće vodič za otkrivanje vrtića kada dete i roditelj budu prvi put boravili u njemu.

Svaka slika, iako predstavlja „blaga“ vezana za različite teme, povezana je sa ostalim slikama putićem. Kada se igra kreira put vodi od detetovih iskustava u kući ka detetovim iskustvima u vrtiću. Vaspitač će, međutim, sa detetom i porodicom na posetama, otkrivati i druge načine kako se ove slike mogu složiti, tako da pričaju različite priče.

Funkcija ove igre u radu sa porodicom može biti različita. Ona:

- pruža osnov za zajednički rad u jednom delu aktivnosti sa porodicom
- pruža mogućnost vaspitaču da sa porodicom (roditeljima) proradi i naglasi snage porodice vezane za svaku od tema (što se pokazuje veoma važnim u radu sa porodicama u višestrukim rizicima, koje često manjkaju perspektivom mogućnosti, pogotovu „blaga“ u brizi o detetu)
- pruža mogućnost vaspitaču da, igrajući se sklapanja i pričanja priče po slikama, sa porodicom zaokruži iskustvo rada na programu i pruži primer zajedničke igre odraslih i dece.

Slika 2. Put od kuće do vrtića- igrica kreirana na posetama porodici u lokalnoj zajednici Vrdnik (primer sa projekta)

Pozdravi iz vrtića

Na poledini svake slike koja se sa porodicom iscertava, porodici se šalje „Pozdrav iz vrtića“⁴ – tekst o tome zbog čega je tema koja se obrađuje na poseti važna za dete, na koji način se kvalitetna iskustvavezana za temu mogu za dete pružiti u domu, a na koji način to radi vrtić i koja je dobit od povezivanja ta dva. Ovaj tekst ostaje kao podsetnik porodici nakon što ga vaspitač sa roditeljima analizira na poseti. Na taj način, igrica postaje resurs za roditelje koji ih podseća na ponuđene i obrađene elemente kvalitetne podrške detetovom učenju i razvoju.

Riznice– resursi za roditelje

Za teme igre deteta i učešća deteta u kući kreirane su za roditelje „Riznice“ sa predlozima aktivnosti za decu koje se mogu realizovati u domu. Uz aktivnosti date su i informacije za roditelje zašto je predložena aktivnost važna za dete, te šta u njoj ono može naučiti, istražiti ili razviti.

Predlog je da se *Riznice* ostave u porodicama, ali da se na poseti prođe kroz primere iz njihovog sadržaja. Takođe, vaspitači mogu ponuditi kao „domaći zadatak“ da porodica do narednog susreta proba neke od predloženih aktivnosti, ili zapiše neku koju je sama osmislila.

⁴u delu teksta koji se bavi pojedinačnim posetama, biće prikazani i Pozdravi iz vrtića vezani za svaku posetu. Pozdrave iz vrtića kreirao je tim iz Predškolske ustanove „Čukarica“, Beograd

KUĆNE POSETE U PROGRAMU „POSETITE NAS“

Ključne informacije

Svaka poseta u programu „Posetite nas“ ima definisanu temu i cilj – očekivanu promenu koja treba da se desi u porodici vezno za temu susreta.

Vaspitači koji rade sa porodicom vode porodicu do očekivane promene kroz:

- realizovanu aktivnost sa roditeljima i decom
- argumentaciju i razgovor o cilju posete i realizovanoj aktivnosti, značaju teme za dete i načinima podrške učenju i razvoju prikazanim u aktivnosti
- analizu *Pozdrava iz vrtića* i kreiranje *Mape blaga* vezanog za temu posete
- davanje „domaćeg zadatka“ za porodicu – otvaranje opcija za porodicu kako da veštinu ili znanje stečeno na poseti integrišu u svakodnevni život
- praćenje napretka porodice kroz analizu domaćeg zadatka i nastalih promena od prošle posete
- prepoznavanje i praćenje potreba porodice za dodatnom podrškom i usmeravanje na programe ili aktivnosti iz zajednice koje mogu biti odgovarajuća podrška.

Svi ovi elementi rada zasnivaju se na autentičnoj zainteresovanosti za porodicu i dobrobit deteta, aktivnom slušanju i usmerenosti na potrebe deteta i porodice sa kojom vaspitači rade što čini temelj kvalitetnog odnosa poverenja i uvažavanja između porodice i vaspitača.

Kako se organizuje jedna kućna poseta?

Iako postoji okvirni kurikulum za rad sa porodicama u programu, sadržaj rada tokom svakog susreta prilagođava se snagama, resursima i potrebama konkretne porodice. U tom smislu, važno je da roditelji i dete budu uključeni u planiranje rada na programu u celini i na svakoj poseti, uključujući i posetu u vrtiću. Roditelji treba aktivno da učestvuju i na aktivnostima u kući sa detetom, ali i u praćenju promena koje unose između dve posete.

Posete tako mogu da imaju različitu strukturu i da se temelje na različitim aktivnostima u porodici, ali bi svakako trebalo da obuhvate sledeće elemente:

- razgovor o stanju i aktuelnim događanjima u porodici (ovo je važno za prepoznavanje i imenovanje različitih potreba porodice koje ometaju roditeljsko funkcionisanje i koje eventualno traže dodatnu podršku)
- razgovor i pružanje podrške za trajnu promenu u vezi sa aktivnostima od prošle posete (analiza domaćeg zadatka, uspešnosti i izazova vezanih za njega)
- predstavljanje cilja aktuelne posete (dogovor o tome šta i zašto će se raditi; zašto je ta tema važna za život deteta i porodice)
- realizaciju aktivnosti roditelja, deteta i vaspitača
- razgovor sa roditeljem o aktivnosti (zašto je odabrana ta aktivnost, šta se tokom aktivnosti dešavalo što je bilo važno za dete, kako je vaspitač pružio podršku istraživanju i saznavanju deteta tokom aktivnosti, te kako slične aktivnosti ili ključne poruke vezane za temu porodica može integrisati u svakodnevni život –zadavanje „domaćeg zadatka“)
- upućivanje i dodatne informacija o tome šta se u oblasti teme posete radi u vrtiću
- dogovor o radu na narednom susretu (koja tema, zašto, kako se ona nastavlja na onu koja je obrađena na aktuelnoj poseti)
- dodatne informacije o aktivnostima u zajednici u koje dete, roditelj ili cela porodica mogu da se uključe (eventualno upućivanje na dodatne resurse za podršku)
- dogovor o narednoj poseti (vreme, ko treba da bude prisutan i slično).

Kako se realizuje kućna poseta?

Kućna poseta se realizuje u vreme kada se sa porodicom dogovori, kada su i roditelji i dete dostupni za rad (dakle roditelj je u domu, a dete ne spava npr). Aktivnosti se sa porodicom rade u prostoru koji porodica ponudi. Vreme posete, tema i cilj se dogovaraju unapred, tako da situacija rada u kući bude bar delimično poznata porodici.

Na poseti se radi sa materijalima i resursima koje porodica ima (zbog toga je veoma važno na prvom susretu uraditi dobru analizu *Mape blaga porodičnog doma*). Cilj u radu je da se načini za roditelje promena u razmišljanju o detetovim potrebama i resursima porodice da na njih odgovori, a ne da se materijalno nadomeste mogućnosti porodice. Na primer, porodica se neće učiti da su puzzle kvalitetna igračka za razvoj određenih veština, nego će se učiti o tome šta su za dete karakteristični i važni načini saznavanja i kompetencije koje treba da razvije, te kako za dete

može da se kreira iskustvo u kojima će mu ti načini saznavanja biti mogući (između ostalog, kako npr. da se od materijala u domu naprave slike iz delova koje dete spaja).

Motivacija za uključivanje u vrtić bi trebalo takođe da počiva na razmišljanju i razumevanju detetovih potreba i prepoznavanju vrtića kao važnog elemenat mreže podrške u boljem odgovoru staratelja na njih. Ideja ovakvog rada je da roditelji prepoznaju svoje snage i resurse koji im stoje na raspolaganju da pruže detetu kvalitetnu brigu i iskustva istraživanja i učenja, te da prepoznaju vrtić kao partnera u tom nastojanju.

To, naravno ne znači, da će se porodica u potrebi za dodatnom podrškom ostaviti bez nje. Obezbeđivanje dodatne podrške roditeljima u slučaju opaženih potreba realizuje se kroz umrežavanje. Jednako tako, umrežavanje bi trebalo da doprinese i podizanju kvaliteta stimulacije u porodici omogućavanjem razvoja novih usluga i programa u zajednici u koje se porodice mogu uključiti i koje mogu doprineti kvalitetnijem staranju o deci (npr. biblioteka igračaka, otvorene biblioteke, otvorene slikaonice, igraonice, igrališta...). Na ovaj način se ne “gura” promena u svakoj pojedinačnoj porodici, nego se otvara prostor za promenu i kontinuiranu podršku u sistemu koji porodice podržava.

Kućnu posetu i celokupan rad u porodici na programu realizuju dva vaspitača. To daje mogućnost da, na samoj aktivnosti, jedan od vaspitača radi sa detetom, dok drugi sa roditeljem analizira šta se na aktivnosti događa i zašto je to važno. Takođe, prisustvo dva vaspitača u porodici omogućuje da se nakon svake realizovane posete analizira šta se na njoj događalo, analiziraju utisci i zapisi o porodici, uočene potrebe i slično i postigne veća objektivnost u proceni.

Ključni resursi za rad tiču se načina komunikacije sa roditeljima. Razgovor sa roditeljima o aktivnosti treba da se temelji na otvorenoj, jasnoj, usmerenoj komunikaciji. Cilj razgovora je da se roditelju ponudi drugačiji pogled na dete, njegove potrebe i aktivnosti, da roditelju pomogne da imenuje dobrobit deteta, snage koje ima on lično i porodica i slično.

Dokumentovanje i praćenje rada u porodici

Kako bi se omogućilo što bolje praćenje potreba deteta i porodice i kontinuitet uvida u praksu rada sa detetom i roditeljima, važno je, nakon svake posete analizirati šta se na njoj dešavalo.

Praćenje i dokumentovanje rada na svakoj poseti pre svega je u funkciji kvaliteta realizovanog programa i omogućavanja porodici da koreira sa vaspitačem aktivnosti i ciljeve rada na posetama uz uvažavanje individualnog konteksta i resursa koje porodica ima.

Praćenje je u funkciji i brige o ulozi i mentalnom zdravlju vaspitača, jer pruža mogućnost da se zapišu i analiziraju iskustva vaspitača na poseti koja treba razraditi sa timom i supervizorom.

Konačno, dokumentovanje je i u funkciji obezbeđivanja dodatne podrške porodici i detetu, jer omogućava da se blagovremeno primete potrebe porodice i porodica poveže i uputi na organizacije, ustanove, ili programe koji mogu pružiti dodatnu podršku i omogućiti roditeljima prevazilaženje određenih prepreka za aktivno učešće u zajednici i kvalitetniju brigu o detetu.

Zato je predlog da se nakon svake posete u paru popuni ček lista koja obuhvata:

- analizu iskustava na poseti vezanih za aktivnost, učešće roditelja, interakciju vaspitača sa roditeljem i detetom
- analizu praćenja potreba deteta na koje program ne odgovara a koje su evidentne
- analizu praćenja potreba roditelja i porodice na koje program ne odgovara, a koje ometaju kvalitetno staranje o detetu
- analizu ključnih informacija koje mogu biti od značaja za planiranje uključivanja deteta i porodice u vrtić, kao i za kreiranje plana saradnje usmerenog na podršku roditeljima za adekvatno učešće u životu vrtića i deteta.

Zapisnici sa poseta, osim što pružaju uvid u kontinuitet rada sa porodicom, osnov su za planiranje i realizaciju timskih sastanaka, te su time osnov da vaspitači dobiju podršku koja im je potrebna tokom rada sa detetom i porodicom.

ČEK LISTA ZA KUĆNU POSETU

Porodica: _____

Datum posete: _____

Broj i tema posete: _____

1. Porodica je toplo dočekala vaspitača	DA ☐	NE ☐
Komentar(kako je teklo uspostavljanje kontakta):		
2. Porodica i vaspitač analizirali su domaći zadatak sa prethodne posete	DA ☐	NE ☐
Komentar (šta je urađeno u porodici od prošle posete):		
3. Realizovan dijalog roditelja i vaspitača kao uvod u aktivnost	DA ☐	NE ☐
Komentar (koliko su roditelji zainteresovani za temu, šta su bila pitanja, komentari...):		
4. Roditelj(i) su uključen(i) u aktivnosti	DA ☐	NE ☐
Komentar (kako):		
5. Aktivnost sa roditeljima i detetom je realizovana	DA ☐	NE ☐
Komentar(kako je tekla aktivnost, učešće roditelja, učešće deteta, odnos roditelj-dete; odnos vaspitač-roditelj; odnos vaspitač-dete)		

6. Roditelj ima doživljaj kompetencije u temi koja je obrađivana	DA ☐	NE ☐
Komentar (kako se vidi):		
7. Vaspitač imenuje cilj vezan za razvoj deteta tokom ove posete	DA ☐	NE ☐
Komentar (kako je imenovan cilj, kako je roditelj reagovao):		
8. Vaspitač posmatra i podržava aktivnost roditelja i deteta	DA ☐	NE ☐
Komentar (detaljniji komentari o napretku u odnosu roditelja i deteta i potrebnoj podršci, odnosno uključivanju vaspitača):		
9. Vaspitač uspeva da posmatra razvojne veštine deteta	DA ☐	NE ☐
Komentar (šta je posmatrano i kakav je napredak i/ili stanje deteta):		
10. Vaspitač je dao informacije i uputstva o podršci razvoju	DA ☐	NE ☐
Komentar (koje):		
11. Urađena završna analiza današnje posete	DA ☐	NE ☐
Komentar (kako):		

12. Ponuđene informacije o ulozi vrtića	DA ☐	NE ☐
Komentar (koje):		
13. Vaspitač daje novi „domaći zadatak“	DA ☐	NE ☐
Komentar (koji zadatak):		
14. Vaspitač diskutuje plan za naredni susret sa roditeljem/roditeljima	DA ☐	NE ☐
Komentar:		
15. Analizirane ili primećene detetove potrebe vezane za sledeće oblasti: a) Ishrana b) Zdravlje c) Motorika d) Saznajni razvoj e) Jezik/pismenost f) Društvenost g) Mentalno zdravlje h) Kašnjenje u razvoju	Upisati koje (komentar):	
16. Roditeljeve potrebe koje ometaju kvalitetnu brigu o detetu: a) Obrazovanje /informisanost o detetu b) Samopouzdanje/doživljaj kompetencije c) (Ne) zaposlenost d) Roditeljske veštine e) Zdravlje f) Mentalno zdravlje	Upisati koje (komentar):	

17. Komentari vezani za potrebu upućivanja na druge usluge

18. Komentar– zapažanja značajna za plan saradnje sa porodicom i dalji rad na uključivanju deteta i porodice u vrtić

„Posetite nas“

***specijalizovani program kućnih poseta
namenjen obuhvatu dece iz rizičnih
grupa***

TEME SUSRETA SA PORODICOM

Prvi susret sa porodicom

Cilj prvog susreta sa porodicom je pre svega međusobno bolje upoznavanje vaspitača, deteta, porodice i vrtića. Razgovor i aktivnost na prvom susretu usmerena je na bolje upoznavanje detetovih iskustava saznavanja i istraživanja u porodici, kao i prepoznavanje snaga koje porodica ima u staranju o detetu.

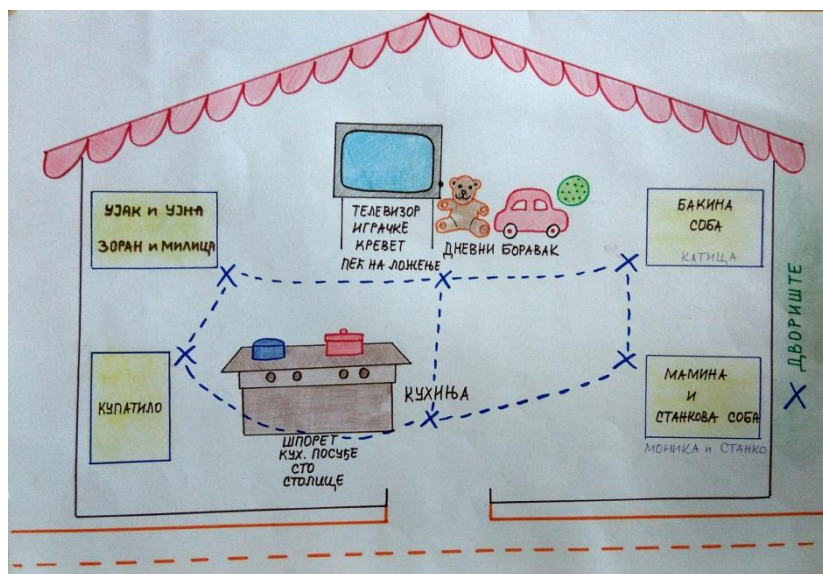
Ključna aktivnost na ovom susretu tiče se razgovora sa porodicom tokom kog se kreira „*Mapa blaga u domu*“. Ova aktivnost uključuje i roditelja i dete.

Mapa blaga u domu predstavlja zapravo zajedničko „mapiranje“ snaga porodice, tokom kog se roditeljima šalje važna poruka: dom je prvi prostor u kom dete uči i saznae, roditelj je prvi „učitelj“ detetu, a detetovo okruženje, svakodnevne aktivnosti i igra su najsnažniji podsticaj za istraživanje i saznavanje. Zajedničkim istraživanjem mogućnosti koje porodica nudi za istraživanje deteta kreira se ne samo doživljaj osnaženosti za roditelje, već i jasna pozicija uvažavanja koje vaspitač ima za sve što porodica radi za dobrobit deteta. Ova aktivnost je prva u kojoj se imenuju ključni činioci kvalitetne brige i istovremeno je aktivnost tokom koje se vaspitači „pridružuju“ porodici – započinju odnos međusobnog poštovanja i zajedničkog življenja.

Mapa blaga u domu koristiće se u narednim susretima kao osnov za individualizaciju sadržaja aktivnosti, kao i u prepoznavanju potencijalna porodica i eventualne potrebe za dodatnom podrškom.

Razgovor sa porodicom i na ovom i na svakom narednom susretu je „oruđe“ kojim vaspitač prenosi ključne poruke i, imenujući doživljaje ili iskustva deteta na aktivnosti, dajući druga značenja onome što roditelj opaža ili misli o detetu, njegovom ponašanju i potrebama – podiže nivo kvaliteta brige o detetu u porodici.

Slika 3. Mape blaga u domu (primeri sa projekta u radu sa porodicama iz Vrdnika)

Evo kako to može da izgleda na prvom susretu u Lolinoj porodici:

...Vaspitač 1, Vaspitač 2, mama i Lola sede u prostoriji koja je ujedno kuhinja, dnevna soba i trpezarija. Vaspitač 1 i mama sede na kauču pored trpezarijskog stola, Vaspitač 2 i Lola sede za stolom. Nakon upoznavanja i uvodnog dela susreta, počinju da crtaju mapu blaga...

V1 (obraćajući se Loli): Hajde da ucrtamo. Šta sve imate u kući?	
Lola: ... (ćuti)	
Mama: 'Ajde šta se sad stidiš?	
V1: O, nekad nam je pred novim zadatkom svima teško da počnemo! Lakše je kad krenemo zajedno.	- V1 daje naziv univerzalnom uobičajenom iskustvu - V1 pomaže u formulaciji mogućih načina podrške detetu- "zajedno"
Lola: ... (smeška se)	
V2: Evo ovo gde smo mi je na primer trpezarija! Jel je tako zovete?	
Lola: Mi kažemo kujna.	
V2: Hajde sad je red na mamu da kaže jednu stvar koja ima u vašoj kuhinji! Može? (okrećući se ka mami)	- V2 uključuje mamu iz partnerske pozicije, kreirajući atmosferu timskog rada
Mama: Ima kuhinjski deo – šporet, elementi, frižider...	
V1: Hajde da to ucrtamo. Na koga je red – aaaa na Lolu! Hoćeš da ucrtáš kuhinju? (pruža flomaster)	
Lola: (uzima flomaster crta nekoliko okruglastih oblika i jednu crtu) Ovo su ringle na šporetu, a ovo je frižider (objašnjava)	
V1: Kako si samo lepo prikazala kuhinju! Šta još ima u kuhinji?	
Lola: Ima moj stolić i hokla što mi je deda kupio na vašaru.	
Mama: Jeste, tu Lola najviše voli da bude. Mi gledamo televizor a ona tu sedi, za svojim stolićem.	
V1: Ko će da ucrtá Lolin stolić?	
Lola: ja ću, ja ću... (crta dve vodoravne linije i jednu horizontalnu)	
Mama: U Lolo, al si ga nacrtala... pa to ni ne liči na stolić. (okrećući se ka Vaspitaču 2) njeni crteži su sve neke žvrlje, ni na šta ne liče..	
Razgovor kratko teče paralelno V1-Lola i V2- mama	

V2: (<i>osmehujući se mami</i>): da, razumem... tako izgledaju i crteži naših trogodišnjaka iz grupe! Al oni isto kao Lola sve znaju šta je na crtežu i sve znaju da ti objasne, a kad pogledaš ono kao dva krompira. To je tako dok rukica malo ne ojača, ne sazri...Ne brinite...	- V2 pokazuje razumevanje za mamu, stavlja se u sličnu poziciju kao mama - V2 daje naziv univerzalnom uobičajenom procesu razvoja - V2 daljei menuje maminu reakciju kao brigu, pomažući joj tako u formulaciji i menjajući mamin doživljaj deteta kao neveštog
Mama: (<i>smeje se takođe</i>): E baš tako, dva krompira...A Lola celu priču ispriča šta je tu nacrtano...	- Mamina reakcija govori o opuštanju, prihvatanju
V1: Bravo Lolo! Napisaćemo iznad da je ovde kuhinja! Ajmo dalje šta još ima u kući?	
Lola: Ima soba.	
V1: Šta ima u sobi?	
Lola: Kreveti.	
<i>Mama i V2 se ponovo uključuju u razgovor</i>	
Mama: A Lola najviše voli da se zavuče u tu sobu. Kad god ne znam gde je, ja odem tamo da je tražim, a ona se zavuče između dva kauča i nešto ćućori... U toj sobi bude i hladno, ne ugrije se baš... ali ona baš tu voli da bude. Još samo kad bi znala da posklanja za sobom! A ne da ostavlja haos!	
V1: O to je izgleda Lolino omiljeno mesto?! Hajde da ga ucrtamo!	
Lola: da! (<i>uzima flomaster, crta dve uspravne linije</i>) Tu ja uđem u rupu, da se igram.	
V1: Hoćemo ucrtati i male korake kako se dolazi od kuhinje do sobe?	
Lola (<i>upitno gleda</i>)	
V1: (<i>uzima flomaster</i>) Evo vidi ovako ucrtamo tačkice, kao mala stopala (<i>udara nekoliko tufni flomasterom</i>)	
Lola: (<i>na isti način tačka flomasterom, ostavljajući tačkast trag</i>). Hehe – ko Džerikini tragovi u snegu.	
V2 (mami): Vidite kako ovo lepo radi kad ima model, kada joj neko pokaže.	<i>V2: pomaže u formulaciji načina podrške detetu (“kada joj neko pokaže”)</i>
Mama: (<i>klima glavom</i>)	
V1: Bravo za tufnice! A ko je Džerika?	
Lola: naš kuca. On živi u dvorištu!	
V1:O, hoćemo da ucrtamo i njega? Hajde prvo korake... <i>Nastavljaju da crtaju mapu blaga u porodici...</i>	

Porodici se u posetu donosi *Mapa blaga u vrtiću* i na taj način se roditelji i dete „upoznaju“ sa Vrtićem. *Mapa blaga u vrtiću* biće korisna, osim upoznavanja, i kasnije na petoj poseti, kada će je dete koristiti da istraži vrtić koji prvi put posećuje.

Sa roditeljima se na kraju pročitava i proanalizira prvi *Pozdrav iz vrtića*, sa ključnim porukama vezanim za temu posete.

Dom je prvo mesto za učenje, roditelj je prvi učitelj!

Kada kažemo učenje, uglavnom prvo pomislimo na školu. Međutim, time gubimo iz vida ono važnije značenje učenja. Učenje je, zapravo, sastavni deo života i postoji mnogo načina da se nešto nauči van školske klupe. Deca uče gledajući, slušajući, pitajući, a najviše - probajući, radeći, pokušavajući. Učimo ko smo i kakvi smo, kako da se ponašamo u društvu drugih ljudi, kako da se snađemo sa različitim obavezama i zadacima. Svakodnevni život deteta predškolskog uzrasta sav je u učenju. Od rođenja, dete je spremno da uči, i učiće iz svega što radi, ako okolina to podrži i omogući.

Za dete, dom u kom sa vama stanuje je prvi svet koji čeka da bude otkriven! Sve je novo i važno za upoznati. U vašoj kući se uvek odvija mnogo raznih aktivnosti i u njoj se nalazi puno objekata čiju namenu tek treba razumeti. Sve to kuću ili stan u kom živite čini prvim mestom na kom će dete učiti, a vas sa kojima živi i koji o njemu brinu prvim učiteljima! Učenje započinje već kada gleda, sluša, dodiruje osobe i predmete, kada primeti da ste ga uzeli u naručje kada zaplače ili da mu se osmehujete kada se i ono vama smeši. Kako dete raste, sve što odrasli nose, koriste, poseduju postaje predmet znatiželje i motivacija za učenje.

Radoznalost deteta je važan, ali ne i dovoljan, uslov da bi mu učenje slobodno teklo. Dečiju mogućnost da uči obezbeđuje osećaj da je voljeno, sigurno, podržano, da će neko prepoznati tu radoznalost i odobriti je. Dete istražuje svet kada je opušteno, kada ga ne obuzima strah, kada veruje da će doći pomoć ako nešto ne može samo. Roditelji su, zato, prvi učitelji i time što su izvor sigurnosti, zagrljaj, poljubaca, lepih reči i pohvala. Roditelji su učitelji i kada posmatraju i prate šta dete radi i misle o tome kada da mu pomognu, a kada podstaknu da nešto pokuša samostalno, kada dozvole detetu da dela, da se kreće, da doživi kuću ili stan kao prostor u kome je slobodno i zaštićeno. U takvoj atmosferi, dete će lako krenuti putem koji sigurno vodi učenju - igri!

Veseli pozdrav iz vrtića!

Drugi susret sa porodicom

Cilj druge posete je razumevanje igre deteta kao ključne za saznavanje i učenje za dete. Sa roditeljima će se razgovarati o različitim vrstama igara kojih se igraju deca različitog uzrasta, o tome gde se dete sve može igrati (šta je dobra sredina za igru), te koja je uloga odraslog u zajedničkoj igri sa detetom i u podršci samostalnih igrovnih aktivnosti deteta.

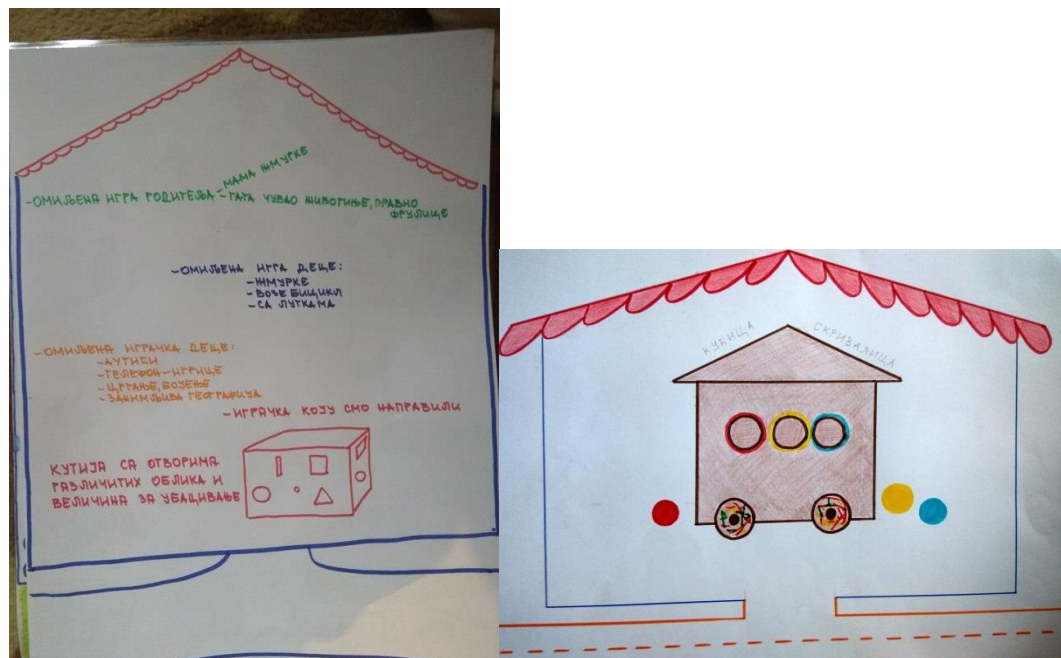
Aktivnost će početi razgovorom sa roditeljima o tome kojih su se igara igrali oni kao mali, a zatim i o omiljenim igrama deteta. Razgovor će imati izgled kao zajednička priča vaspitača i roditelja i deteta (vaspitač će pitanjima podsticati roditelja da priča o svojim iskustvima igre detetu, na primer, ili će pitanjima podsticati zajedničku priču roditelja i deteta vaspitaču o detetovoj omiljenoj igrački ili igri). Ovaj aspekt rada ima za cilj „pridruživanje“ porodici u ovoj temi kroz davanje mogućnosti za razmenu između roditelja i deteta u kojoj se uvažava iskustvo roditelja vezano za temu posete. Zadatak vaspitača je da pomogne da se roditelj u priči o igri oseti kao kompetentan i da podigne nivo osetljivosti za igrovne aktivnosti deteta, a da, kroz razgovor i analizu o detetovoj igri podigne nivo razumevanja snaga deteta u igri i potrebe za podrškom, razumevanja funkcije igre za detetov razvoj i učenje (šta sve u njoj dete može da proba, razvije, uvežba i istraži).

Ključna aktivnost na poseti tiče se zajedničkog kreiranja igračke od materijala koji postoje u kući ili dvorištu (brašno, voda, zrnevlje, grančice, lišće, stare novine, prazne kese ili kutije...) i ponekog materijala koji vaspitač ima u torbi, a koji donosi u dogovoru sa porodicom (selotejp, flomasteri i slično...). Tokom zajedničke igre sa roditeljem se takođe razgovara o tome šta dete dobija ovakvim aktivnostima, zašto je važna uključenost odraslog i kako odrasli u igri pruža kooperativnu podršku za detetovo istraživanje.

Kao zaokruženje aktivnosti roditelj, dete i vaspitači će zajedno kreirati još jedan segment igrice: *Mapu-Blago iskustava igre*, predstavljajući na njoj ili mesta za igru i igračke u domu o kojima su razgovarali, ili iskustvo zajedničke igre na poseti.

Na ovoj poseti roditeljima se može ostaviti *Riznica igara* i iz nje izdvojiti aktivnost za „domaći zadatak“. Na ovaj način inicira se trajna promena u porodici – razmišljanje roditelja o značaju igre i aktiviranja sa ciljem kreiranja igrovnih aktivnosti u domu u kojima dete istražuje i uči. O aktivnostima realizovanim između poseta, obavezno se razgovara sledeći put.

Slika 4. Mape blaga iskustava igre (primeri sa projekta kreirani u radu sa porodicama iz Vrdnika)

Evo kako može izgledati deo razgovora sa porodicom u Lolinom domu u ovoj poseti:

Vaspitač 2 i Lola su u dvorištu – otišli su da Lola upozna Vaspitača 2 sa svojim psom. Mama i Vaspitač 1 vode razgovor o Lolinoj igri.

V1: Koja je omiljena Lolina igra u ovom periodu?	
Mama: Lolina omiljena igra je na dvorištu, samo da je napolju.	
V1: Čega Lola voli da se igra na dvorištu?	
Mama: Uglavnom cunja okolo, igra se sa Džerikom – videli ste koliko je navalalila da ga pokaže, trčkara, skakuće... Šta ja znam... Nađe nešto...Ja najviše volim kad ona lepo izađe, ovde u kući samo pravi nered, a kad je napolju mirna sam. A mislim i dobro je to za dete, bolje nego ovde da gleda televizor po ceo dan. Jel tako?	
V1: Slažem se, aktivnost na svežem vazduhu daju deci priliku da se fizički kreću što je jako važno za razvoj dece tog uzrasta. Tako Lola može i da razvija svoju radoznalost i da istražuje razne stvari po dvorištu.	- V1 se pridružuje mami saglašavajući se sa njenim mišljenjem. - Imenuje važnost igre za neke aspekte razvoja. - Inicira mamino razmišljanje o Lolinoj igri i zaključivanje o funkciji takvih aktivnosti za Lolini razvoj i saznavanje
Kakva je ta Lolina igra kad izađe? Šta ona istražuje?	

Mama: Pa šta ja znam, dosta mirna, ne pravi ona nikakvog belaja, uglavnom... Mislim da dira šta ne sme ili da se povredi... Ali najviše voli da se igra s onim što nije igračka - na primer sa dedinim alatom (sa kojim sme), sa metlom, sa vodom na bunaru, sa štipaljkama za širenje veša...	
V1: Deca tog uzrasta su radoznala i sve upijaju kao mali sunderi. Interesantno im je sve, pogotovo stvari koje vide da odrasli koriste i žele da ih ispitaju. Tako deca zapravo uče o svetu.	- V1 pomaže u formulaciji i imenuje Loline aktivnosti kao - radoznalost, istraživanje...
Mama: Jao jeste, ona najviše voli da imitira ono što mi radimo. To da počisti, da kobajagi popravi... Čim vidi da neko nešto radi (od odraslih) odma se i ona primiče da i ona radi nešto slično.	
V1: I imitacija odraslih je način na koji deca uče. Baš je ona jedna radoznalica! Ko bude sa njom kada je napolju?	- V1 pomaže u imenovanju univerzalnog načina na koji deca uče, stavljajući i Lolu u taj kontekst i menjajući majčin doživljaj deteta.
Mama: Pa kad imam neka posla po dvorištu budem ja. Odradim šta imam pa kad treba da uđem zovem najčešće dedu, da bude tu, da je pripazi. Kad je toplo pa sve u kući otvoreno (i prozori i vrata ko sad) onda je ostavim i samu. Kažem joj gde da bude, da je vidim, ona sluša... A i uvek se tu neko od nas muva po dvorištu.	
V1: Šta najviše voli Vas da imitira?	
Mama: Jao da širi veš. Kažem Vam sve sa štipaljkama se igra...	
V1: Šta Vi radite kad Vas ona imitira dok širite veš?	
Mama: (malo zbunjena pitanjem) Pa ne znam, pokušavam da mi ona ne smeta, da odradim sve...	
V1: Kako biste mogli da je uključite – I da se ona igra I da Vi raširite veš?	
Mama (i dalje zbunjena): Pa šta ja znam... da joj dam da i ona širi valjda? Ali to ne može, visok je štrik...(kratko razmišlja) Možda da mi dodaje štipaljke...?	
V1: Jako je važno da odrasli podstaknu dečiju igru. Tako deca mogu da razvijaju pojedine/posebne veštine. A mi odrasli možemo da upravljamo time koje su to veštine. Sjajna ideja da podržite Lolinu želju da učestvuje u širenju veša tako što će Vam dodavati štipaljke? Šta mislite šta bi to značilo za Lolu?	
Mama: Aaaa pa ona bi uživala! Voli ona da je važna!	
V1: Aha, Lola bi dobila na samopouzdanju, ako dobro razumem?	- V2 pomaže u formulaciji – imenuje samopouzdanje deteta kao dobit
Mama: da, da.	
V2: Šta bi još Lola dobila ako biste se tako igrali sa njom?	

Mama: Nisam nikad mislila da je ta pomoć igra, ali možda bi mogla da nauči da stvarno širi veš?	
V2: Za Lolu je igra. Za Vas je svakako posao (<i>nasmeje se saučesnički</i>) ali i podsticaj Loline igre. A šta mislite o tome da Vam Lola dodaje štipaljke određene boje?	
Mama: A da, ona to često radi. Složi nešto po bojama. Ili pita koje je to boje.	
V2: Jeste. Tako bi Lola mogla kroz igru da uči o bojama! To su važna saznanja za jednog trogodišnjaka. Mogla bi i da Vam kao pripremi štipaljku, da je otvori pre nego što je uzmete... To je jako važna veština, to upravljanje sitnim predmetima, pomeranje njenih prstića...	- V2 pomaže u iznalaženju novih načina podrške dečijoj igri
Mama: Mogla bi i to...	
V2: Tako biste mogli i da raširite veš i da podržite Lolinu igru, a ona da svašta nauči kroz nju. Za decu je igra način učenja.	
Mama: Da, da... Mogu da probam...	
V2: Možemo da izađemo napolje i nađemo još načina da Vam Lola pomogne dok se igra!	
<i>V2 i Lola se pojavljuju na prozoru</i>	
V2: Videla sam Džeriku, presladak je! A Lola je prava dreserka pasa, svakakve trikove ga je naučila!	
Lola: (<i>kikoće se</i>)	
V2: Da vam se pridružimo?	
V1: Evo nas dve idemo napolje da se svi zajedno igramo!	
<i>Mama i V2 izlaze u dvorište da nastave aktivnost pravljenja igračke od nestruktuiranog materijala. V2 ima ideju da iskoristi štipaljke...</i>	

Razgovor sa porodicom se i na ovoj poseti završava zajedničkim čitanjem i analizom *Pozdrava iz vrtića*.

Igra je veoma važna za detetov razvoj i učenje!

Igra je osnovna delatnost deteta. Dete kroz igru upoznaje sebe i svet oko sebe. Dok se igra dete istražuje, otkriva, saznaje i povezuje svoja iskustva. Dete jača i samo sebi pomaže igrom: razvija intelekt i načine razumevanja sveta, savladava strahove, shvata smisao i značenje postupaka, jača samopouzdanje. Kada pokušava da se popne na stolicu ili da otvori fioku - ono ispituje i razvija svoje mogućnosti. Sasvim malo dete upoznaje svojstva predmeta tako što ih stavlja u usta ili baca na pod, a malo starije dete nastavlja da istražuje dok pokušava da rastavi (ili razbije) igračku ili ošiša lutku. Dok mesi kolače od blata ili pravi kućicu za puža dete istražuje- pokušava da razume aktivnosti, delatnosti iz sveta koji ga okružuje!

U igri je dete nezavisno, aktivno i ima inicijativu. Igru ponavlja onoliko puta koliko mu je potrebno, sve dok ne zagospodari osećanjem koje ga je za igru motivisalo. Kada grdi lutku, kada imitira vaspitačicu, kada se igra mame i tate- ono pokušava da razume ljudske odnose.

Igra deteta postaje sve složenija i raznovrsnija kako dete raste. U početku ono se igra samo, tako što manipuliše svime što dohvati (posmatra, protrese, stavi u usta, baci...). U tom periodu važna "igračka" je druga osoba. Kad vidi lice poznate osobe koja mu se obraća dete se smeje, pruža ruke, izgovara glasove i slogove, repoznaje i reaguje na izraze lica, uči da se pozdravlja (pa-pa uz mahanje rukom ili slanje poljupca). To je važna igra koja svedoči o detetovom pravovremenom razvoju.

Dete koje je prohodalo još uvek se igra samo ili pored drugog deteta, ali ne zajedno sa njim. Deca dolaze u konflikt jer mogu posegnuti za istom igračkom, a to se, ponekad završi otimanjem, guranjem, grizanjem i plakanjem. Ne treba da nas razočara što malo dete ne ume da se zaigra. Naučiće, svakako, a ako bude imalo dovoljno prilika da se upoznaje sa drugom decom i podršku odraslih – onda još brže i lakše.

Oko druge godine dete već ume da se igra i bolje sarađuje sa drugom decom i odraslima. Igra postaje funkcionalna, to znači korišćenje dve ili više stvari za igranje na uobičajen način (npr. stavljanje stvari u kutiju i vađenje iz nje, vožnja igračke u kamionu, stavljanje lutke u krevet, kotrljanje lopte ka drugu i sl.)

Deca oko treće godine već umeju da zamisle nešto što žele da stvore i koriste razne predmete da ostvare svoju zamisao (plastelin, kocke, pesak...) i odrede zamišljenu „kobajagi“ namenu (štipić je kašika za mešanje, kocka je mobilni telefon, kutija autobus...). Preuzimaju uloge odraslih i odigravaju svakodnevne situacije. Sve češće se igraju zajedno i odigravaju doživljene ili zamišljene scenarije (svakodnevni objekti, realističke igračke i predmeti koji se odnose na nek temu: igre Lekari, Frizeri, Putovanje i sl.)

Uloga odraslih u igri sa detetom je važna. Roditelj i dete kroz igru grade međusobni odnos koji se temelji na uzajamnom razumevanju, pružanju podrške i sigurnosti. Važno je da se odrasli opusti i prepusti igri, da ne nameće pravila i tok igre, da ne potcenjuje i ne omalovažava neveste pokušaje deteta da nešto uradi. Odrasli, takođe, može da bira oblasti za igranje sa detetom koje su mu bliske: neki roditelji voli igre sa loptom napolju, neki radije provode vreme u kući i bave se kreativnim radom (pletenje, šivenje, rad sa drvetom). Potpuno je u redu da dete i roditelj biraju prostor, vreme i sadržaj igre koji im odgovara, u kome se razumeju, uspešno sarađuju i uživaju.

Veseli pozdrav iz vrtića!

Ovako smo se družili sa porodicom...

(zapisi vaspitača sa kućnih poseta)

U porodici I. ima troje dece. Danas smo pravili igračke zajedno. Roditelji su dobili zadatak da pripreme kutije od lekova. Po dogovoru, mi smo poneli plastične flaše i čepove koje prikupljamo u vrtiću, lepak, šarene papire.

Deca su cepkala šareni papir, lepila po kutijama od lekova i flašama. Od flaša smo napravili zvečke. Jednu smo flašu ukrasili pa je najmlađe dete u nju ubacivalo zgužvane papiriće. Od kutija smo napravili autiće sa točkovima od čepova.

U aktivnosti je učestvovala i majka. Porodica je bila vesela, vladala je prijatna radna atmosfera. I meni je bilo prijatno, osećala sam se opušteno. Porodici je godilo naše prisustvo, sa poletom su svi radili..

Snežana M.

Zajedno sa majkom pravimo kućicu skrivalicu od kartonske kutije (majka je imala zadatak da pripremi staru kartonsku kutiju). Dogovaramo kako da kućica izgleda. Pravimo okrugle prozore na kutiji i vrata. S.(18 meseci) posmatra, prilazi kutiji, dodiruje, ulazi u kutiju i sakriva se, pa viri kroz prozorčice. Majka ga podstiče da se provuče kroz kutiju. S. puzi ispod kutije. Komentarišemo šta S. uči i razvija. Mi smo poneli tri loptice (žutu, crvenu i plavu). Pokazujemo mu kako da ih ubaci kroz prozor. Postaje mu zanimljivo i igra dugo traje. Sve vreme komentarišemo sa majkom njegovu igru i mogućnosti korišćenja kućice skrivalice.

Jasmina B.

Pitali smo mamu i tatu da li imaju neki ambalažni materijal u kući. Imali su neku kutiju. Predlažemo da napravimo "čarobnu kutiju" zajedno. Starija deca i majka su iscrtavali razne oblike po kutiji, otac je izrezivao otvore na njoj, a bojile su je najmlađe bliznakinje.

Sanja V., Jasmina B.

Treći susret sa porodicom

Cilj trećeg susreta je pre svega podizanje svesti o značaju uključivanja deteta u aktivnosti u domu. Rad se oslanja na poruku sa prvog susreta: *dom je prvi prostor za učenje, roditelj je prvi učitelj detetu*. Sa porodicom se radi na prepoznavanju prilika za istraživanje i saznavanje deteta u svakodnevnim aktivnostima, porodičnim rutinama i ritualima.

Evo kako ovaj razgovor može da izgleda u Lolinoj porodici.

V1 i V2 sede sa majkom u dnevnoj sobi. Lola je otišla sa dedom u prodavnicu, pa je očekuju da se vrati svakog časa. V1 i V2 započinju razgovor sa majkom.

V1: ...Sećate da smo pričale nas dve prošli put pre nego što smo izašle napolje, malo o širenju veša kao o igri...	
Mama (<i>upada u reč</i>): jeste, probala sam to. Ona uzela pa mi sve štipaljke poređala u red i traži od mene: „koju sad da ti dam“, ja kažem, onda ona opet: „a koju sad da ti dam“... Dobra je bila. Pomogla mi je.	
V1: A Vi ste je podržali!	-V1 uključujemamukaopartnera -imenuje mamino ponašanje u zajedničkoj aktivnosti kao podršku za Lolu.
Mama: Jao ona posle još pola sata tu ostala, ređala preostale štipaljke, pa vrati, pa nešto slaže... Baš se zaigrala.	
V1: Eto vidimo kako može da se uključi i u neki posao koji Vi radite, kroz igru... A ja sam baš htela da danas porazgovaramo o tome u koje još aktivnosti porodice je Lola uključena i kako? U neke svakodnevne poslove i aktivnosti koje se odvijaju u Vašoj kući.	
Mama: Mislite da stvarno nešto pomaže?	
V1: Pa onoliko koliko ona može. Da učestvuje. Da li ima takvih aktivnosti?	
Mama: (<i>neko vreme razmišlja</i>) Da baš ona radi sama? Nema, mala je.	
V1: Ne mora obavezno biti aktivnost koju ona obavlja sama, već samo da je uključena u nešto što je deo onoga što se odigrava u kući ili za kuću – vezano na primer za obroke, za kupanje, za kupovinu...	
Mama: Ahaaa, najviše oko brige za Džeriku. Da mu se da hrana i voda.	

V1: Kako to izgleda?	- Vaspitač motiviše majku da analizira aktivnost u kojoj dete učestvuje
Mama: Pa kad krenemo da mu sipamo hranu u njegovu šerpicu ona se tu odmah pojavi i gleda. Deda kad hrani Džeriku, obavezno je i zove da gleda.	
V2: Samo gleda?	
Mama: Pa da, da ne napravi neki kaos – nešto isprosipa, mala je ona. Posle moraš samo spremati za njom.	
V1: Sećate se da smo prošli put kad smo pričali o igranju štipaljka rekli da su to sve načini na koji dete uči i da je zato važno, stvoriti što više prilika da dete uči na ove načine – kroz aktivnosti.	- V1 daje naziv univerzalnim procesim akroz koje dete uči. - Edukuje roditelja o važnosti učenja u ranom uzrastu.
Mama: da, da, pa ko i za ono širenje veša...	
V2: Na koji način bi još mogla da bude uključena Lola u hranjenje Džerike? Prošli put kad sam s njom išla da ga upoznam videla sam da je ona baš brižna prema njemu i da je dosta okupirana igrom sa njim.	- V1 podstiče i nalaženje novih načina podrške Loli u uključivanju u svakodnevne aktivnosti.
Mama: Pa možda bi mogla da mu sipa vodu u šerpicu pa da je odnese? Al sigurno će prosuti, onda se sva ispoliva, samo mi to fali...	
V2: Možda ne mora da nosi punu šerpicu vode?	
Mama: Mislite da mu odnese tamo, do njegove kućice, pa da mu onda uspe?	
V2: Da. Da joj sipate u neku flašicu, a ona mu samo prospe u činijicu.	
Mama: Pa to bi valjda moglo.	
V1: Šta bi to značilo Loli?	
Mama: Uuu pa i to bi obožavala.	
V2: Šta bi se time razvijalo kod Lole?	
Mama: Pa odgovornost. Mi insistiramo na njenoj odgovornosti.	
V1: Sećate se da smo prošli put i to spominjali, da je za decu važno da manipulišu predmetima. Ovako bi Lola vežbala preciznost, da sipa tačno u šerpicu i da gleda u šerpicu, a upravlja gde mlaz iz flašice ide. Možda bi joj u početku trebala pomoć odraslog, ali iz takvih stvari dete uči i vežba da bude precizna. A uči i da brine o Džeriki.	- V1 daje naziv univerzalnim procesima kroz koje dete uči. - Edukuje roditelja o važnosti učenja u ranom uzrastu.
Lola utrčava u sobu.	
Lola: Zdravo! Došli ste!	
V2: Jesmo. Čekali smo te i baš smo pričali o tome kako možeš da pomogneš oko Džerike.	

Lola: Hoću, hoću...	
Mama: Dobro, polako, strpi se malo!	
V1: Hajde sedi s nama da vidimo šta još možeš da pomogneš mami i tati, pa ćemo pre nego što V2 i ja odemo zajedno otići da vidimo kako možeš da daš Džeriki vode?	
Lola: Ja sama?	
Mama: Da. Samo se smiri i sedi sad tu. Sipaću ti vode u malu flašicu, pa ćeš ti sama odneti i istresti mu u njegovu šerpicu. Ali moraš paziti da se ne ispolivaš.	
Lola: Idem da donesem flašicu! (okreće se kod malog stolića u dnevnoj sobi sa svojim igračkama i iz kutije vadi plastičnu flašicu)	
Lola: (donosi flašicu) Jel mogu sad da sipam?	
V2: Evo ja ću ti pomoći dok mama i V1 nastave razgovor. (ustaje, odlazi do sudopera sa Lolom, podiže Lolu koja odvrće slavinu, zatim je drži dok Lola držeći flašicu puni vodu. V2 joj pomaže da flašica stoji ispod mlaza. Obe se smeju...	

V1 i Mama nastavljaju razgovor o značaju i mogućnostima Lolinog uključivanja u razne poslove i aktivnosti u domaćinstvu. V1 pri tom analizira način na koji V2 podržava Lolu u aktivnosti sipanja vode.

Ključna aktivnost se tiče zajedničkog rada vaspitača, roditelja i deteta na nekom od kućnih poslova. Roditelj se podržava u prepoznavanju aktivnosti u koju se dete može uključiti (s obzirom na uzrast, veštine, interesovanja), zatim u razmišljanju šta dete dobija, saznaje, istražuje u toj aktivnosti i konačno u razumevanju mogućnosti podrške detetu od strane odraslog kako bi se istraživanje zaista i desilo u takvoj aktivnosti.

Na ovoj poseti porodici se može ostaviti *Riznica svakodnevnih aktivnosti*, ili se neka od predloženih aktivnosti u njoj može dati kao „domaći zadatak“ za porodicu. Na narednoj poseti svakako je važno razgovarati o tome kako je porodica taj zadatak realizovala.

I ova poseta se zaokružuje zajedničkim pravljenjem novog dela igrice –*Mape blaga iskustava učešća u aktivnostima porodice* (u kojoj se mogu ucrtavati važni momenti aktivnosti sa posete, ili generalna iskustva deteta u uključivanju u svakodnevne aktivnosti porodice), kao i zajedničkim čitanjem i analizom *Pozdrava iz vrtića* sa ključnim porukama vezanim za temu susreta.

Za dete je važno da aktivno učestvuje u aktivnostima u kući!

Igra koja podstiče učenje nije vezana samo za posebne igračke. Na dečjem uzrastu, razigrano i radoznalo se pristupa raznim aktivnostima, i iz njih se crpe ideje, znanja i dobro raspoloženje.

Aktivnosti vezane za kuću su znanja i veštine koje su neophodne u svakodnevnici svakoga od nas. Postavljanje stola i priprema hrane, pranje sudova i veša i brisanje prašine, sortiranje i slaganje stvari na za to određena mesta, korišćenje tehničkih uređaja, sređivanje bašte i brigu o biljkama, roditelji planiraju i obavljaju uglavnom brzo, automatski. Ali, sve te radnje naučene su tek nakon što su više puta isprobane! U tom isprobavanju, za dete predškolskog uzrasta, spontano će se dešavati mnogo razvoja, istraživanja i učenja.

Informacije o okruženju koje dete može saznati dok je aktivno uključeno u kućne poslove, razne nove reči ili svest o nameni objekata, povoljno utiču na razvoj govora, mišljenja i samostalnosti deteta. Svojim telom obavljajući neku radnju, na primer slaganje veša u korpu, brisanje prašine ili zalivanje cveća, korišćeni mišići jačaju. Napredovaće veština deteta da usmeri prste ruku precizno u željenom pravcu, da koordiniše svoj pogled i dodir tako da može da izvede željenu radnju adekvatno. Usput će primetiti da je biljkama potrebna voda i nega da bi opstale, da je čistoća stvari koje nosimo važna za nas, da je za određene radnje potrebna određena količina vremena, vežbati strpljenje i upornost, uviđati detalje vezane za to kako je organizovan dom u kom živi....

Učešće deteta u kućnim poslovima značilo bi da kada odrasli isplanira da nešto realizuje, usput može da planira na koji način u tu radnju može bezbedno uključiti dete, tako da ono u skladu sa svojim mogućnostima doprinese cilju, sve vreme uz nadzor, podršku i ohrabrivanje. Prilikom uključivanja deteta u neki kućni posao, važno je prethodno mu to najaviti, pojasniti šta će se dešavati sada i šta se očekuje da ono učini, motivisati ga pozitivnim tonom i stavom. Na primer, ukoliko je u planu priprema i serviranje ručka, dete može da učestvuje u odabiru namirnica, pranju voća i povrća, dodavanju, slaganju i odlaganju namirnica, oblikovanju testa, posipanju začina, odnošenju pribora do stola, odlaganju sudova nazad na pranje. U situacijama pranja i čišćenja, dete će uspešno brisati površine u kući koje nije potrebno tretirati hemikalijama, odlagati stvari na svoje mesto. Nabavke u supermarketu ili na pijaci uz razgovor će biti prilika za spontano učenje o voću, povrću, bojama, brojevima, slovima, mirisima i teksturama, a mogu se pretvoriti u igre pamćenja i snalaženja u prostoru.

Vežbanje uloge odraslog daje šansu detetu da ga bliže razume, da uviđa kako se odrasli sve oseća u određenim situacijama, šta je sve njemu posao i obaveza u kući i o čemu sve razmišlja u toku dana. Zajednička pažnja deteta i roditelja, trenuci kada gledaju u isti predmet i pogledom i rečima se dogovaraju kako će i šta sa njim raditi, izuzetno je važna za pravilan razvoj deteta, a u zajedničkim kućnim aktivnostima do nje dolazi lako i spontano.

Kućne aktivnosti riznica su dobrih podsticaja i mogu detetu pružiti bogato iskustvo u raznim oblastima. Za dete predškolskog uzrasta, važno je da dobije šansu da učestvuje u njima, a to učešće vodiće jednom vrlo važnom cilju - razvoju samostalnosti deteta, sposobnosti da brine o sebi, svojim stvarima i svom domu.

Veseli pozdrav iz vrtića!

Ovako smo se družili sa porodicom...

(zapisi vaspitača sa kućnih poseta)

Danas je otac odsutan. Majka slabije uviđa mogućnosti da svi učestvuju u kućnim poslovima.

Starija deca pomažu u iznošenju smeća i oko bliznakinja, skupljaju igračke...

Na predlog da zajedno spremimo ručak, majka je bila iznenađena i rekla da je to nemoguće.

Dali smo predlog– da pravimo testo sa krompirom i počeli zajedno da dogovaramo ko će šta da radi. Svi možemo da peremo krompir. Za to vreme razgovaramo šta je čisto, prljavo, mokro, suvo, hladno.. Stariji dečak (11 godina) čisti krompir nožem i seče ga kad ga mi operemo. Mlađi brišu sto, peru ruke da bi bile čiste. Mama mesi testo, priča sa decom šta sve za to treba. Mama deci deli testo, sada svi mese. Nestala je galama– svi rade i razgovaraju. Mama stavlja krompir da se kuva. Deca kidaju testo i kuvaju ga. Majka je raspoložena i nasmejana.

Sanja V.

Pošto smo uočile da I. voli da pomaže tati u sakupljanju ogreva iskoristile smo sunčan dan da predložimo zajedničko prikupljanje grančica za grejanje. Majka je bila sama u kući sa mlađim sinom koji je spavao, pa je I., uz dozvolu majke, krenuo sa nama u šetnju. Prikupljali smo deblje, tanje, duže i kraće grane. I. je prepoznavao kom drvetu pripadaju i pokazivao nam gde je sa tatom sekao pruća. Majka nam je sa mlađim sinom krenula u susret. Prenele smo joj pohvale vezane za znanje koje I. ima i opisale joj kako učestvujući u ovoj aktivnosti sa tatom stiče iskustva, istražuje, snalazi se u okolini, orijentiše u prostoru. Ispratili su nas. Dogovorili smo narednu posetu.

Slavica M.

Cilj posete danas bio je ukazivanje na značaj uključivanja deteta u svakodnevne aktivnosti.

Aktivnost smo realizovali u dvorištu. Iskoristili smo lep dan kako bi deca i majka zajedno sredili dvorište. Imali su zadatak da slože nekakve cigle jer su bile razbacane i nisu imale mesto. Majka je odredila gde će ih premestiti, a deca su jednu po jednu nosila. Metla je išla u krug, kako bi svi učestvovali. Komentarisali smo sa majkom šta se događa. Svi su bili aktivni i osećali smo se prijatno.

Aleksandra V.

Četvrti susret sa porodicom

Cilj ove posete porodici tiče se podizanja svesti o značaju koja iskustva deteta sa vršnjacima i odraslima van porodičnog doma imaju za dete. Sa roditeljima se razgovara o tome na koji način su iskustva sa vršnjacima različita od iskustava sa odraslima, na koji način su iskustva sa vršnjacima van doma različita od odnosa sa braćom i sestrama, te koliko su i na koji način značajna iskustva sa drugim odraslim ljudima i koja je uloga roditelja u podršci detetu tokom svih ovih iskustava.

Ideja ovog susreta oslanja se, ne samo na znanja o razvojnim koristima vršnjačkih odnosa, već i na znanja o pripremi i izazovima sa kojima se porodica susreće prilikom uključivanja u vrtić. Iako se uključivanje u vrtić smatra dobrom i korisnom opcijom za dete i porodicu sa kojom radimo, važno je da imamo na umu koje promene taj zadatak pred njih postavlja. Polazak deteta u vrtić smatra se važnom prekretnicom u životu porodice (razvojnom krizom – očekivanom, ali zahtevnom promenom koja traži angažovanje različitih porodičnih resursa i snaga radi prilagođavanja i ponovnog uspostavljanja ravnoteže). Promene koje se dešavaju tiču se bar ova dva:

- *ostvarivanja deljene brige između vaspitača i roditelja*. Veština roditelja da razume i prihvati da će vaspitač biti staratelj detetu, važna figura u njegovom životu i razvoju, te spremnost da podeli svoju brigu o detetu sa njim, osnov je saradnje sa porodicom. Za neke roditelje vrednosti, način reagovanja na detetove potrebe, uvođenje pravila, podrška detetu i niz drugih elemenata odnosa prema detetu koji vaspitač nudi ima mnogo razlika u odnosu na ono što on može, ili veruje da treba da pruži (ovo, naravno, važi i za poziciju vaspitača u odnosu na roditelja). Pa ipak, vaspitač treba da postane neko kome roditelj, ne samo da prepušta deo staranja o detetu, već i treba da razvije veštine zajedničkog rada i saradnje zarad dobrobiti deteta;
- *redefinisanja granica porodice*. Onog momenta kada u život deteta uđe vaspitač kao važna starateljska figura, „granice“ (psihološki i vaspitni prostor porodice) postaju drugačije. Aktivan član porodičnog sistema postaje još jedna odrasla osoba koja je odgovorna i stara se o detetu. Iako vaspitač nije svakodnevno prisutan u porodici, prisutan je u životu deteta – vaspitava, neguje, pruža model ponašanja, podršku u iskustvima deteta van porodičnog doma (nad kojima roditelji imaju relativno malo kontrole). Istovremeno, taj odrasli je profesionalac i može da proceni dosadašnje učinke staranja o detetu – koliko je porodica bila učinkovita u

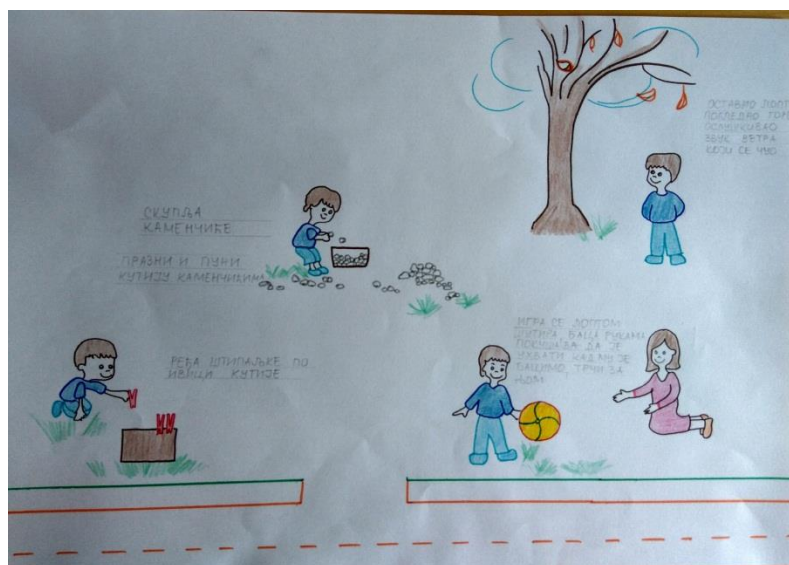
stimulaciji detetovog razvoja i vaspitanju. Na taj način, primanjem ovog „novog člana“, porodica rizikuje da bude vrednovana i da se stavi pred zahtev da njen način brige o detetu bude promenjen.

U susretu sa ovim zahtevima, većina porodica uspe da se, za relativno kratko vreme, prilagodi i uspostavi funkcionalne (za dete korisne, na dete usmerene) odnose sa vaspitačima i vrtićem kao ustanovom. Međutim, za porodice koje su pod kontinuiranim, izraženim stresom, ili već funkcionišu na manje kvalitetan način (kada je briga o detetu u pitanju), ovi zadaci mogu biti veoma izazovni. Pri tom, sve porodice, u susretu sa ovim promenama, mobilišu svoje snage da na zahteve odgovore. Porodice pod stresom mogu biti manje svesne resursa koje imaju, ili u susretu sa novim izazovima koristiti, za njih, uobičajene, ali nisko funkcionalne oblike interakcije (npr. omalovažavati vaspitača iz doživljaja nemogućnosti promene vaspitnog stila; povlačiti se iz vrtića jer doživljavaju da su manje kompetentni, ili suviše različiti u odnosu na ono što vrtić propagira kao adekvatno staranje o detetu).

Zato su ključne aktivnosti na ovom susretu usmerene na podršku roditeljima u prepoznavanju snaga koje imaju: iskustava u kojima su već dete podržali u uspostavljanju odnosa sa drugim odraslima ili vršnjacima; razumevanju funkcije takvih iskustava za dete; imenovanju ili jačanju kompetencija roditelja da prepozna potrebe deteta iz domena odnosa sa drugima i odgovori adekvatno na njih. Jednako tako (a što može naročito biti značajno za porodice sa malo socijalnog kontakta ili uključivanja), sa porodicom se na susretu istražuje opcije koje ima za kreiranje ovakvih iskustava za dete – resursi iz zajednice koji su na raspolaganju roditelju za to. Pri tom je važno voditi računa o tome koje od ovih resursa roditelj u ovom momentu može da koristi, i, ukoliko je potrebno, omogućiti u daljem radu sa porodicom, podršku za bolje učešće roditelja u zajednici i kreiranje korisnije mreže podrške.

Na ovoj poseti vaspitač, roditelji i dete kreiraju još jedan deo Mape – *Blago iskustava i odnosa van porodičnog doma*. Ovo se može realizovati kao uvod (razgovor), kao centralna aktivnosti ili kao aktivnost kojom se zaokružuje iskustvo posete. Na ovoj poseti vaspitači mogu da biraju da izađu sa detetom i porodicom u šetnju, istražite okolinu (pre nego što ucrate resurse u mapu). Takođe, aktivnost je moguće povezati sa prethodnom temom – učešće u svakodnevnom

Slika 5. Mapa blaga iskustava i odnosa van porodičnog doma (primer sa projekta, nastao u radu sa porodicom iz Vrdnika)

Evo kako može da izgleda segment iz ove kućne posete u Lolinoj porodici:

Četvrta kućna poseta je u toku. Za stolom sede V1, V2, mama, tata i Lola. Na sredini stola stavili su mapu blaga u kući. Oko crteža mape blaga su poređane štipaljke. Lola, mama i tata su zajedno stavljali po jednu štipaljku za svaku važnu osobu iz Loline okoline sa kojom se ona susreće – decu, komšije... Stavljaju štipaljku za čika Mitu koji drži prodavnicu na ćošku. Lola bira plavu štipaljku za čika Mitu i kaže...

Lola: I kad me deda vodi, onda čika Mita kaže – ajde deda dođi da unuci kupiš neku glupost! (<i>uzima štipaljku imitira kako čika Mita govori</i>)	
Tata: Da, da ... od tog on živi! Što dede kupuju gluposti.	
V1: (<i>sa osmehom</i>) Čika Mita baš zna kako da privuče u svoju radnju i dede i male devojčice. Vešt je u tome!	- V1 daje novi okvir tatinom komentaru, istovremeno ga uvažavajući
<i>Svi pokazuju znake saglasnosti sa V1 – osmehom, klimanjem, potvrdom...</i>	
Lola: Jeste! I deda uvek kupi!	
V2: A šta razgovarate ti i deda sa čika Mitom?	- V2 uvodi temu komunikacije sa drugim odraslima
Lola: Nemam pojma. Deda priča.	
V2: A ti baš ništa ne kažeš?	
Lola: A ja kažem ajmo, deda, ajmo... A onda me čika Mita golica i ne da mi da idem i pita me kad ću u školu već jednom, velika sam porasla, a i pametna sam jako, trebam u školu da idem.	
V2: Uuu pa tu čitav divan ispadne!	
Lola: <i>smeška se</i>	
Mama: Ma da, oni se tako sa celim selom izrazgovaraju samo dok do radnje odu.	
Lola: Ali ja nisam za školu još, čika Mita misli da sam velika.	
Mama: Pa i deca u vrtiću su đaci. Đak vrtića.	
Lola se smeje: Vrtićak ...	
Tata: E, samo da se lupeta i izmišljaju glupave reči.	
V1 (<i>smeje se na Lolinu dosetku</i>): Glupave reči su igračke. Zabavne su!	- V1 daje novo značenje Lolinom ponašanju, menja tatin doživljaj deteta.

V2: Pa Lola, čini mi se uči važne stvari u tom poslu sa čika Mitom! Šta na primer uči kad ide s dedom u prodavnicu pa ovako razgovaraju sa njim	- V2 vraća fokus razgovora na temu. - Imenuje iskustva kao važnaza Lolin razvoji saznavanje, pridaje im novo značenje i inicira promenu u razmišljanju o događajima u kojima Lola učestvuje (pomak ka perspektivi deteta)
Mama: ...pa uči je deda da poštuje starije.	
Tata: I uče je da čuti dok odrasli govore. Ili bar da se strpi dok ne završe, a ne ko kući, samo se njena cika čuje.	
V2: Uči načine na koji se ponašao u razgovoru, kako nekome prideš, započneš razgovor... Nekad nam se čini da su to tako prirodne stvari, a zapravo je za decu potpuno prirodno da tek uče da prepoznaju i uvažavaju potrebe drugih.	
Mama: Pa da, kao što smo malo pre pričali o ovoj maloj Vasinoj, od preko puta, kako uče da se druže...	- V1 imenuje procese važne za Lolin razvoj i saznavanje, - pridaje im novo značenje menjajući tatinu sliku o detetu.
V2: Baš tako. Kad ide u radnju sa dedom onda Lola gleda kako odrasli razgovaraju i uči da učestvuje...	
Mama (obraćajući se Loli): A kod koga te još deda vodi? Usput kad idete kod čika Mite?	
Lola: upitno je gleda	
Mama: Znaš... idete po sir kod baka...	
Lola: Jelke!!!	
Mama: A šta ti baka Jelka kaže? Kaži V1 i V2, ajde...	
Lola: Da će da me uda za njenog unuka!	
Svi se nasmeju. Lola uzima još jednu štipaljku i kaže: Ovo je baka Jelka, evo ona ide ovde... Nastavljaju razgovor o važnim osobama iz Loline okoline i njihovom uticaju kao i mogućnostima koje odnosi sa njima pružaju Loli...	

Jedan deo vremena tokom četvrte posete važno je posvetiti pripremi za tranzicioni, peti, susret koji će se odigrati u vrtiću. Ovaj razgovor pre svega se tiče organizacije narednog susreta: gde i kada roditelji i dete treba da dođu, kako će izgledati susret (ključni elementi) i koliko će trajati (može da traje duže u odnosu na kućne posete, ukoliko to odgovara detetu i porodici, ali ne duže od 2 sata). U ovom segmentu razgovora sa roditeljima potrebno je, međutim, i da ih vaspitač

upozna sa procedurama i pravilima (npr. lekarski pregled, obuća i odeća u vrtiću i slično) vezanim za dolazak deteta u vrtić. Cilj ovog razgovora je prevencija odustajanja od zadnje faze rada. Priprema razgovora sa porodicom oslanja se na elemente procene i praćenja tokom prethodnih poseta koji su usmereni na predviđanje i blagovremeni odgovor vrtića na potencijalne rizike od odustajanja porodice. Na primer, neke porodice mogu imati problem da dođu do izabranog pedijatra. Ako se ova okolnost života porodice uoči na vreme, do četvrtog susreta vrtić ima dovoljno vremena da se (zahvaljujući umereženosti i saradnji sa ustanovama u zajednici) poveže sa domom zdravlja radi pronalaženja rešenja za ovaj problem. Na četvrtom susretu se onda to porodici odmah i nudi kao opcija.

Kao podsetnik za roditelje (koji se analizira sa roditeljima na poseti) sačinjen je tekst *Šta porodica treba da pripremi kada ulazi u vrtić?*

***Šta porodica treba da pripremi kada ulazi u vrtić?*⁵**

Prilikom vašeg prvog ulaska u vrtić, upoznaćete se sa medicinskom sestrom na preventivnoj zdravstvenoj zaštiti vrtića i sa vama će ona obaviti prvi razgovor. Tom prilikom, pričaće vam o vrtiću – kakvo je radno vreme vrtića, kako se sve možete informisati o tome šta se u vrtiću dešava, na koje brojeve telefona možete zvati vrtić, ko sve u njemu radi i koga ćete tamo sretati. Objasniće vam da je za boravak deteta u sobi u vrtiću potrebna obuća koju ne koristi za boravak napolju, da bi se tako održala veća čistoća prostora. Sugerisaće vam da, ako možete, u vrtić donesete i jednu rezervnu presvlaku za dete (donji veš, trenerka i čarapice; nešto staro, nošeno, što vam je manje važno da imate kod kuće) za slučaj potrebe. Ovom prilikom sestri možete slobodno da kažete i ukoliko niste u mogućnosti da to donesete. Vrtić je mesto zajedničkog boravka velikog broja dece. Potrebno je zbog toga da u vrtiću borave deca čije zdravstveno stanje je takvo da im je zagarantovana sigurnost, kao i sigurnost čitave grupe. Zaposlenima u vrtiću važno je da znaju ukoliko vaše dete ima neke specifične zdravstvene potrebe, kako bi mu što bolje mogli pomoći, ukoliko to bude potrebno. Medicinska sestra će vas zbog toga pitati ponešto i o zdravstvenom stanju vašeg deteta, na primer kako podnosi temperature kada je bolesno, da li je alergično na nešto iz okruženja ili neku namirnicu, da li postoji neka važna informacija vezana za zdravstveno stanje deteta koja može da utiče na boravak među vršnjacima, želite li da se na nešto obrati posebna pažnja i slično. Ovo je prilika kada će vas medicinska sestra pozvati da sa njom podelite i da li vaše dete ima neko hronično stanje usled kog dobija redovno lekove ili odlazi na neki drugi vid terapije. Sva ova pitanja imaće za cilj da se boravak deteta učini što je više moguće udobnim i bezbednim i da mu se u situaciji potrebe može pružiti adekvatna podrška. Na kraju vašeg prvog susreta, medicinska sestra će vas uputiti da obavite sistematski pregled kod pedijatra u Domu zdravlja, i zamoliće vas da se, sa tamo dobijenom dokumentacijom, idući put vratite u vrtić. Pregled u Domu zdravlja će podrazumevati ono što izabrani pedijatar smatra da je važno za uzrast i potrebe deteta i ima za cilj potvrdu lekara da je vaše dete spremno da bezbedno boravi u vrtiću. U slučaju da vam odlazak na pregled iz nekog razloga predstavlja teškoću i čini vam se da nećete uspeti da ga obavite, to treba da kažete sestri i ona će preduzeti korake koji će vam pomoći da lakše dođete do pedijatra. Posle obavljenog pregleda, u vrtić donosite dokumentaciju koju vam je pedijatar dao i ponovo se srećete sa medicinskom sestrom koja će to preuzeti. Tada i dogovarate prvi dan polaska vašeg deteta u vrtić, upoznavanje vaspitača i prostora u kom će dete boraviti.

⁵podsetnik je kreirao tim iz Predškolske ustanove „Čukarica“, Beograd

I ova poseta se završava zajedničkom analizom *Pozdrava iz vrtića* sa ključnim porukama vezanim za temu susreta.

Za dete je veoma važno da uživa u društvu odraslih van porodice i društvu svojih vršnjaka!

Beba se rađa nespremna da bude sama i neophodna joj je briga odrasle osobe. U prvim danima i mesecima, to će značiti da su roditelji u potpunosti usmereni na potrebe svoje bebe, na hranjenje, presvlaku, san, umirenje kada plače. Ipak, bez obzira na to što možda deluje bespomoćno i pasivno, beba i tada vidi, čuje, miriše, dodiruje, isprobava, i na ovaj način, putem čula, uči o svetu! To učenje se dešava, pre svega, u situacijama kada je roditelj svojim prisustvom zbrinuo bebinu veliku potrebu za sigurnošću, neguje je i zadovoljava potrebe za hranom, snom i nežnim kontaktom. Posle nekog vremena, dok beba puzi i pravi prve korake, samostalno istražuje prostor u kom se nalazi, onom što je privlačno i zanimljivo približava se sama i počinje da uzima predmete koji su joj dostupni. Ove situacije istraživanja jako su važne za dete, jer kroz njih uči i napreduje. U tim situacijama, ponešto će je nekada plašiti ili zbunjivati i tada će ono od mame ili tate očekivati ohrabrenje, utehu, pojašnjenje...dok ih mama i tata pružaju, a dete prihvata, između njih razvija se odnos iz kog će dete mnogo narednih godina dobijati osećaj pripadanja, sigurnosti i snage da se upusti u izazove i otkrivanje sveta oko sebe. Odrasli nastavlja da bude važna figura u burnom periodu razvoja koji se događa u predškolskom periodu, jer uz pomoć svog iskustva i znanja odraslog obezbeđuje sredinu u kojoj dete živi, usmerava i podržava dete u njegovom funkcionisanju i kreira okolnosti koje su dobre za dete.

Od treće godine života deteta uglavnom se postepeno razvija njeno ili njegovo interesovanje za kontaktom sa drugom decom. Ovo interesovanje dolazi iz realne potrebe deteta da upoznaje još ljudi osim svog najbližeg okruženja i polako se priključuje široj zajednici u kojoj će rasti i kojoj će pripadati. Isprva, dete će početi da uživa u prisustvu druge dece, iako ispočetka između njih možda neće biti mnogo kontakta. Igraće se jedno pored drugog, posmatrati, imitirati i slušati. Vremenom, kako napreduju sposobnosti govora, slušanja, razumevanja, igre između dece postajace sve interaktivnije - jedni drugima tražiće igračke, predlažace šta da rade, reagovati na ono što drugi radi, glumiti da su mama, tata, doktorka, majstor...Kada se igra, dete će sve više tragati za drugima koji dele slične ili iste ideje i spremni su zajedno s njim da isprobavaju, imitiraju, pokušavaju, stvaraju. Bitno je da odrasli ovu potragu podrži i deci omogući društvo druge dece! Zajednička igra sa mamom i tatom je jako važna, ali jednako je važna i prilika da se dete oproba u igri sa drugom decom. Deca brzo uče jedna od drugih, jedno drugo značajno podstiču, stepen razumevanja i bogatstva mašte koji mogu dostići u svojim igrama može biti mnogo veći nego u igri dete - odrasli. Družeći se sa drugom decom, dete otkriva kako da s njima uspostavi kontakt, saradnju, dogovor, prevaziđe konflikt, podnese razočarenje, razume brojne razlike između ljudi i prihvati ih. Za svaki uzrast karakteristične su određene igre, pa omogućavajući detetu predškolskog uzrasta da upozna druge vršnjake on dobija partnere koji ga lako uvode u svoju igru, i koje će i ono lako uvesti u svoju. Decu predškolskog uzrasta povezuju aktuelne pojave iz dečje kulture - likovi iz knjiga i crtanih filmova, muzika, igračke. Dečja kultura na nekim mestima vidljivija je i negovanja, perspektiva deteta uvaženija, a druženje i upoznavanje omogućeno i podržano. Jedno od takvih mesta je dečji vrtić!

Veseli pozdrav iz vrtića!

Ovako smo se družili sa porodicom...

(zapisi vaspitača sa kućnih poseta)

Od roditelja smo saznale da I. ima druga Mazu, pa smo želeli da ga upoznamo, jer ga I. često spominje. Majka nam je rekla da ne živi u mestu i da samo poveremeno dođe. U okolini nema dece, nismo videli ni starije osobe sa kojima dete može doći u kontakt. Sa majkom smo razgovarali o tome koliko je za decu važno da razvijaju socijalne kontakte i komuniciraju sa decom i odraslima i van porodice. Pričali smo o vrtiću kao mestu gde će I. imati prilike za to. Ponovo smo se šetali zajedno, otkrivali zimzeleno i listopadno drveće, igrali se suvim lišćem.
Slavica M.

Prva poseta je prošla u ogromnom strahu, šoku, pitanjima: kako se može ovako živeti, šta ću ja tu, kakva su deca koja ovde žive? Dete je razgovorom, ponašanjem, pitanjima i odgovorima sve to u meni potisnulo. Majka nas svaki put srdačno prima, ispraća, razgovaramo.

Zadnja pre vrtića– četvrta poseta...Šetamo. Razgovaramo sa dečakom i on kaže: “To ćemo pričati i igrati se kad dođete drugi dan”. On želi da dolazimo još kod njega!

Marica T.

Peti susret sa porodicom

Peti susret sa porodicom se realizuje u vrtiću. Vaspitači koji rade sa porodicom na ovom susretu imaju za *cilj* da porodici i detetu omoguće uvid u iskustva koja mogu imati u vrtiću. Za dete, to znači iskustva vršnjačke igre, igračaka, okruženja i materijala za učenje i istraživanje, dok za roditelja to znači podršku u praćenju detetovog napretka i saznavanja. Vaspitači sve vreme trajanja posete vrtiću sa roditeljima analiziraju celokupno iskustvo na programu – zaokružujući šta se i zašto radilo i kako na sve te važne teme vrtić odgovara i podržava porodicu u trajnim promenama ka kvalitetnijem staranju o detetu. Takođe, razgovor se vodi i o dobitima deteta od vrtića i dobitima porodice od uključivanja u druge programe vrtića.

Ovom susretu prethodi *priprema tima* u vidu odluka tima o sledećem:

- koja aktivnost za dete i roditelja će se realizovati u vrtiću? Aktivnost treba da bude istraživačka – da detetu pruži mogućnost da sazna o vrtiću i onome što vrtić nudi, a roditelju da pruži mogućnost da podrži dete u istraživanju prostora i odnosa, ali i da, sa vaspitačem posmatra i analizira iskustvo deteta. Pri planiranju aktivnosti trebalo bi zadržati kontinuitet sa aktivnostima koje su realizovane u porodici (igračke, igre i slično), kao i sa zajedničkim iskustvom na posetama (neke anegdote, rečnik koji porodica koristi i drugo);
- kada pozvati roditelje i dete da dođu? Roditelj i dete mogu doći u posetu vrtiću u delu objekta ili u vreme koje će biti posvećeno samo njima, ili se uključiti u aktivnost neke od grupa u redovnim ili dodatnim programima vrtića;
- da li će se roditelj i dete uključiti u neku od aktivnosti već postojeće grupe? Ukoliko je ovo odabrana opcija, tada je, osim aktivnosti za dete i roditelja, potrebno pripremiti i grupu vršnjaka u saradnji sa vaspitačem.

Porodicu je važno na prethodnom susretu pripremiti na to šta će se u vrtiću dešavati. Sa porodicom u vrtiću rade vaspitači koji realizuju program poseta u njihovom domu. I na ovom susretu, kao i na drugim, vaspitač u razgovoru „interveniše“ na isti način i sa istim ciljem – podizanje kapaciteta roditelja da razume iskustva deteta iz detetove perspektive i podrži dete u istraživanju i saznavanju. Rad i na ovom susretu podrazumeva:

- priliku da dete istražuje
- priliku da roditelj razume detetovu perspektivu iskustva
- priliku da roditelj podrži istraživanje

- prilikom da roditelj dobije podršku u boljem odgovoru na detetove potrebe tokom istraživanja
- zajedničku aktivnost roditelja, deteta i vaspitača.

Predlog je da se aktivnost za dete i roditelje u vrtiću oslanja na *Mapu blaga u vrtiću* (i uz pomoć nje, istraživanje prostora i resursa vrtića). Ovo kreira osnov za dobar kontinuitet iskustava deteta i roditelja od poseta u porodici ka iskustvima u vrtiću. Posmatranje interakcije roditelja i deteta tokom ovih elemenata rada na tranzicionom susretu, kao i praćenje deteta u interakciji sa vršnjacima i vaspitačem, važno je za smernice za dalje planiranje adaptacije deteta i podrške prilagođavanju i učešću roditelja (planiranje saradnje sa porodicom), ali i za smernice za vaspitače u uspostavljanju kontakta sa detetom i porodicom.

Evo kako je mogla da izgleda sekvenca iz ovog susreta sa Lolinom porodicom:

Peti susret odigrava se u vrtiću - mama i Lola su zajedno došle. Lola je mapom stigla do sobe za igru i upoznala vršnjake (4 dece uključene u dodatni program vrtića temeljen na likovnim aktivnostima). Sada učestvuje u aktivnosti koju vodi V2 (svi prave kuglice od plastelina koje će kasnije spojiti u jednu veliku zmiju da dodaju džungli). Mama i V1 ih posmatraju i razgovaraju.

V1: Vidite li kako je ona pažljivo slušala instrukciju, zadatak koji im V2 daje... gledajte je sada.	
Mama: Jeste, jeste... Znam ja da će ona slušati. Poslušna je.	
V1: Ne samo da će slušati, već je pogledajte kako se trudi da vrlja kuglicu baš tako kako V2 pokazuje. Sećate se da smo pričali koliko su pokreti rukicama važni za njihov uzrast. A tu je i onaj deo mape blaga u vrtiću – razni materijali koji podstiču razvoj.	- V1 upućuje na učenje u interakciji sa vaspitačem kao značajno za Lolu i ukazuje na Loline veštine u tome
Mama: Dâ njoj baba kući testo da ona tako vrlja, kad prave rezance.	
V1: Jeste ovde ima kreativne materijale, kod kuće ima babinu kuhinju. Pa to je skroz kao ono što smo pričale o igranju kroz neke poslove koje obavljate, kao ono sa štipaljkama... Ta veza, sličnost između iskustava kući i u vrtiću je najbolja kombinacija za dete!	- V1 pravi i naglašava kontinuitet između života porodice i vrtića
Mama: Pa da...	
V1: Ali kao što smo crtali na mapi blaga u vrtiću ovde ima još nešto, što nije bilo blago u kući..	- V1 izaziva promenu u razumevanju uloge vrtića.
Mama: Da, da ovde su deca sa kojom uči.	
V1: Da, u potpuno drugom okruženju, sa drugim odraslim. Kakvo bogato iskustvo za nju! Koliko novih doživljaja, zamislite!	- V1 podržava razumevanje značaja vrtića.

Deca se okupljaju oko jednog stola noseći svoje kuglice.

V1: Vidite- sada okruženje traži da čeka svoj red. Tako uči da uvažava druge i učestvuje sa drugima. Evo... propustila je ovu devojčicu i čeka da ona stavi svoje kuglice... To su veštine koje deca u vrtiću, u grupi vršnjaka mogu da steknu.	
<i>V2 okupljenu decu poziva da se malo odmaknu kako bi mogli da vide zmiju koju su zajednički napravili. Podstiče ih da svi proizvode zvuk kao zmija. Lola učestvuje.</i>	
Mama: Ali vidite da ona ni ne razgovara sa decom, još mi je nekako mala... Ni ne zna šta bi.	
V1: Ovo je za nju nova situacija, nova sredina, novo okruženje. Važno je da bude u kontaktu sa vršnjacima da bi učila kako sa njima da komunicira, sarađuje, igra se... Ko sa čika Mitom od dede (uz osmeh). Za prvo vreme, biće veoma važno da razgovara slobodno sa vaspitačicom, i da se oseća prijatno u okruženju druge dece...dalje sve ide svojim tokom.	- V1 daje drugo značenje, menja sliku o detetu i situaciji, čini za majku situaciju u vrtiću predvidljivijom (normalizuje).
Mama: Da, da. Odrasle ona ume i da prevesla, hahaha. Svakako joj to sa odraslima nije novo.	
V1: Kad smo kući razgovarale o njenim iskustvima sa drugim osobama van porodice pominjali smo puno odraslih. To će joj sigurno biti korisno!	- V1 naglašava značaj kontinuiteta iskustava deteta u kući i u vrtiću - V1 daje na značaju iskustvima koje je dete steklo u porodici
<i>Deca tapšu, radujući se svom učinku dok V2 premešta „zmiju“ na svima vidljivo mesto, da svi mogu da je primete i da se osuši. Lola takođe tapše.</i>	
V1:... i vidite da čak i u toj novoj situaciji Lola već neko vreme učestvuje.	
Mama: Pa jeste deluje uzbuđeno... Sad će sto godina o tome da priča.	
V1: Da. To je veliko novo iskustvo za nju i važno je da o tome priča. Vaša podrška u ovim novim iskustvima je za nju veliki podsreh. Ima utisak da ste tu za nju i da može slobodno da proba da bude “vrtićak”	- V1 daje drugo značenje, menja sliku o detetu i situaciji - V1 vodi mamu ka željenoj poziciji u podršci detetu tokom adaptacije.
<i>Mama i V1 nastavljaju razgovor dok aktivnost traje...</i>	

Sa detetom i porodicom se u završnom delu susreta spaja celokupna priča *Put od kuće i vrtića*, kako bi se iskustvo u programu zaokružilo. Kako bi ovo bilo moguće, na prethodnom susretu je važno da se sa porodicom dogovori da ponesu sve dosada završene delove priče (različite mape koje su kreirane na prethodnim susretima). Ova aktivnost se takođe organizuje tako da u njoj učestvuju i roditelj i dete i vaspitač.

Na kraju i ovog susreta, sa porodicom se čita i analizira zadnji *Pozdrav iz vrtića* sa ključnim porukama programa.

Slika 6. Mapa blaga u vrtiću (primer sa projekta nastao u radu sa porodicom iz Vrdnika)

Vrtić je veoma važan i za dete i za porodicu!

Rano uključivanje deteta u neki od programa u vrtiću, koje realizuju ljudi posebno školovani i motivisani za rad sa decom, pozitivno utiče na razvoj i učenje sve dece, na razvoj porodice, a kasnije i na uspeh u školi. Kako?

Zaposleni u vrtiću bave se detetom na različite načine. Razmišljaju o njegovom razvoju, prate njegovu igru i sagledavaju ga u okolnostima koje je nemoguće postići kod kuće - u velikoj grupi vršnjaka vođenoj jednom odraslom osobom - vaspitačem. Vaspitač nije ni mama ni tata, ali pruža podršku, zaštitu i ohrabrenje, zna mnogo različitih igara i ima puno ideja koje decu mogu da razvesele, pokrenu na učenje i maštanje. Ovo iskustvo, da će odrasla osoba koja nije roditelj biti topla, draga i zanimljiva, za razvoj deteta je veliko i značajno. Dete provođenjem vremena u vrtiću uviđa da osim mame i tate ima još osoba na koje može biti usmereno, koje će ga učiti i podržavati i o njemu brinuti. Za dete, to je pozitivna poruka o svetu i signal da je okruženje van kuće sigurno i da mu se sme bez straha prepustiti.

Boravak u vrtiću u život deteta pored vaspitača unosi prve drugare, vršnjake kao i malo mlađu i malo stariju decu, koja će tu biti svaki ili skoro svaki dan. Birajući polako iz grupe one koji mu odgovaraju i prepoznajući one koji mu za igru možda i ne odgovaraju, dete je u prilici da stvara prve odnose, neguje ih i održava, da bude u ulozi nečije drugarice ili druga. U daljim godinama svog života, ta uloga će sve više dobijati na značaju, a kapacitet da se poveže s drugim ljudima i razume ih, zavoli i prihvati jako će uticati na dobrobit deteta u kasnijim godinama. Pružajući detetu šansu da se redovno igra sa vršnjacima na ranom uzrastu ulaganje je u taj kapacitet.

Porodica deteta koje pohađa vrtić osnažena je novim načinima podrške - vaspitači su izvor informacija o razvoju, pomoći u roditeljskim dilemama i podrške u bogaćenju igre i učenja u porodičnoj sredini. Vrtić je baza iz koje se može dobiti pomoć i saradnja prilikom različitih problema i pitanja sa kojima se roditelji mogu sresti. Dnevni boravak deteta u vrtiću pruža šansu da roditelji odvoje vreme za druge važne obaveze, ostvaruju se u drugim ulogama, savladaju izazove i promene, dobiju priliku da i sami uče i razvijaju se u svojim oblastima interesovanja i zadovoljavaju svoje potrebe i želje, čime će i u odnosu sa detetom nastupati vedrije, zadovoljnije i potpunije. Uključivanjem deteta u vrtić, i roditelj može da se uključi u zajednicu drugih roditelja, i dobije tim putem nova znanja, veštine, informacije i podršku u rešavanju različitih izazova koji su roditeljima dece predškolskog uzrasta često slični. Zajednica roditelja jednog vrtića, u lokalnoj zajednici ima značajno mesto jer predstavlja i zastupa interes porodice i dece i svojim zajedništvom i solidarnošću može pokrenuti akcije za rešavanje teškoća sa kojima se susreću. Zbog toga, vrtić je baza i roditelju, koji u brizi o detetu koja može biti bogata pitanjima i dilemama više nije sam.

Veseli pozdrav iz vrtića!

Podrška u realizaciji programa- timski sastanci

Timski sastanci (ili intervizijski sastanci) namenjeni su jačanju kapaciteta timova stručnjaka koji rade sa porodicama i preporučeni su kao sastavni deo funkcionisanja tima koji se bavi intenzivnim radom sa porodicama u riziku ili pojedincima iz porodica u riziku.

Timski sastanci su namenjeni razmeni između članova tima, stručnjaka približno istog nivoa znanja, obrazovanja, statusa i podrazumevaju horizontalnu razmenu bez unapred definisanog rukovodioca/vode/nadređenog. Uloga voditelja može biti dodeljena pojedincima, uvek drugom članu tima, na svakom sastanku.

Susreti mogu biti organizovani sa različitim ciljevima, kako bi članovima tima omogućili: razmatranje profesionalnih izazova u radu sa porodicama u riziku, istraživanje porodice sa kojom rade, razmatranje uticaja različitosti na rad sa porodicom, razmatranje novih načina rada, reagovanja na potrebe porodice i rešenja u radu sa porodicom, diskusiju o etičkim dilemama, izražavanje osećanja i podršku oko „teških“ slučajeva, priliku da probleme i teškoće vide iz novog ugla, kao i razvijanje i unapređivanje veština članova tima kroz međusobnu razmenu.

Struktura timskih sastanaka

Timski sastanci predstavljaju format koji obuhvata rad u maloj grupi (3 do 10 članova), održavanje u unapred predviđenom intervalu (jedan put nedeljno, jedan put mesečno, dva puta mesečno ili bilo koji interval koji je u skladu sa aktuelnim zadacima tima) i trajanje obično od 1 do 3 sata. Struktura samih sastanaka relativno je jednostavna, ali istovremeno omogućava bavljenje „podtemama“ i sofisticiranom dinamikom odnosa sa porodicama (Borders, 1991).

Timski sastanak počinje **prikazom porodice** sa kojom jedan ili par članova tima rade. Sam prikaz porodice trebalo bi da obuhvati osnovne informacije o strukturi porodice, kao i informacije relevantne za aktuelni rad sa porodicom, te sve ono što je do sada urađeno sa porodicom u kontekstu datog tima. Osim toga očekuje se da članovi tima koji predstavljaju porodicu jasno imenuju **cilj** sa kojim na timski sastanak iznose pitanja rada sa ovom porodicom. Pitanja bi trebalo da obuhvate prepreke/barijere/teškoće/izazove/pitanja na koji su naišli u radu sa porodicom, kao i jasna i direktna očekivanja od tima i timskog sastanka i zahtev za specifičnim povratnim informacijama od tima.

Vaspitači koji rade sa Lolinom porodicom mogu na primer da iznesu sledeće: Predstavićemo rad sa Lolinom porodicom. Izazov nam je što se otac nikada ne uključuje, jer je u alkoholisanom stanju većinu vremena kad smo tamo. Želimo od tima da čujemo da li i šta treba da radimo u smislu insistiranja na tatinom učešću.

Članovi tima aktivni su učesnici ovog segmenta sastanka tako što traže **dodatne informacije** i **postavljaju dodatna pitanja**, kako bi mogli da daju adekvatnu povratnu informaciju.

Na primer mogu da pitaju vaspitače koji rade sa Lolinom porodicom: Kako se mama ponaša oko toga? Pominje li tatu? Kakav imate utisak da je odnos među njima pred devojčicom ?

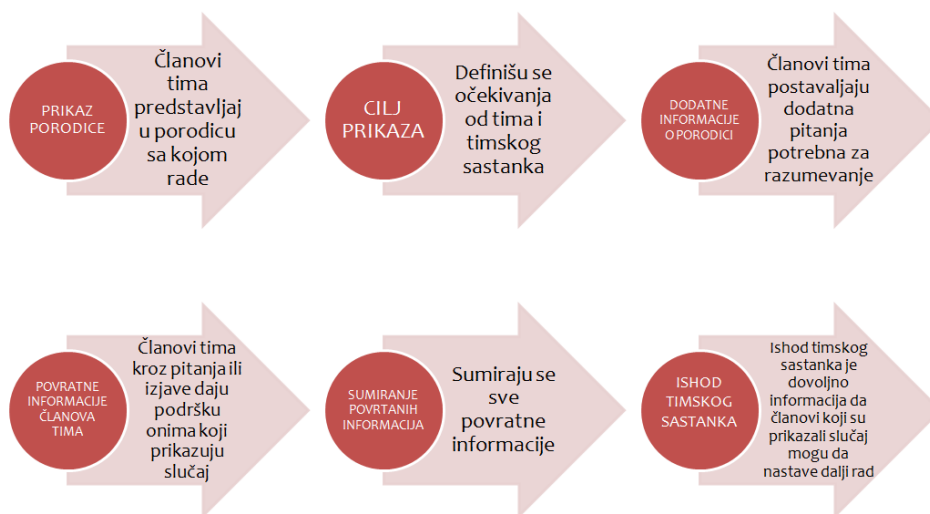
Nakon što je o porodici izneto dovoljno informacija članovi tima daju **povratnu informaciju** onima koji su prikaz izneli. Povratne informacije trebalo bi da budu takve da omogućavaju da cilj prikaza bude realizovan. Ukoliko je cilj razmatranje novih načina rada i intervencija sa porodicom pitanja bi trebala da se odnose na identifikaciju dosadašnjih intervencija i prepoznavanje mogućnosti za nove, do sada nerealizovane načine rada – „Na koji način je to što ste do sada radili bilo neadekvatno/nije pomagalo...?“ „Ako se stavim u ulogu majke, pitam se šta bi se desilo ako biste pokušali...?“ „Kada stvari posmatram iz pozicije deteta, čini mi se da bi to moglo da prija ovoj porodici“ . Ukoliko bi cilj bio izražavanje osećanja i podrška oko „teških“ slučajeva pitanja tima bila bi više usmerena na samog člana tima ili par članova i njihove unutrašnje doživljaje – „Kako ste se osećali kada ste videli da ta porodica živi...?“ „Kako ste o tome razgovarale kada se kućna poseta završila...?“ „Šta vam je značilo to što ste videle...?“ „Kada posmatram stvari iz naše pozicije, uzimajući u obzir porodicu sa kojom mi radimo, moram da priznam da se ja osećam...i razumem vaša osećanja.“

Povratna informacija članova tima trebalo bi da balansirano uzima u obzir pitanja i izjave, ali da, bez obzira na formu, pomogne članu koji prikazuje slučaj da rad sa porodicom sagledava na drugačiji način, iz drugačijeg ugla ili perspektive (dakle što manje saveta i gotovih predloga za rad, a više insistiranja i nuđenja različitih perspektiva iz kojih se može razmišljati o postavljenim pitanjima).

Vezano za razgovor sa vaspitačima koji rade u Lolinoj porodici, tim bi mogao da ponudi sledeće informacije: Šta očekujete da biste dobili tatinim učešćem tokom posete? Da sam ja Lola, mislim da bi mi bilo prijatnije da mogu da se igram, a ne da mislim o odnosu mame i tate tokom posete.

Takva aktivnost vodi ka **ishodu** timskog sastanka koji može podrazumevati podršku grupe, novu direkciju u razmišljanju o porodici, novi način sagledavanja porodičnih odnosa, načine proširenja metoda i tehnika za rad, načine za unapređenje veština, razumevanje procesa u porodici iz druge uloge, pravce razrešenja etičke dileme, sugestije za razmatranje kulturno senzitivne prakse, ili ideje za nove aktivnosti sa porodicom. U svakom slučaju na kraju timskog sastanka članovi tima koji prikazuju slučaj trebalo bi da imaju dovoljno materijala za kreiranje daljeg plana rada sa porodicom i da na sastanku mogu da definišu dalje korake u radu.

Ishodi timskih sastanka dokumentovani su u **zapisu** sa timskog sastanka koji bi trebalo da obuhvata podatke o tome šta je bio cilj, šta je grupa ponudila kao deo timskog sastanka, šta je ishod kao i na koji način je ugovoreno praćenje ishoda. Timski sastanci mogu biti dokumentovani i audio snimcima – praćenjem celog toka timskog sastanka, radi kasnije analize efikasnosti.

Slika 7: Struktura timskog sastanka

Sam koncept timskih (intervizijskih) sastanaka uspešan je pod sledećim okolnostima:

- Ukoliko postoji međusobno uvažavanje i prihvatanje članova tima
- Ukoliko su članovi tima empatični u odnosu na porodice sa kojima rade, kao i međusobno jedni u odnosu na druge
- Ukoliko je intervizija otvoren proces baziran na dobrovoljnosti
- Ukoliko su ciljevi timskog susreta dovoljno jasno definisani
- Ukoliko postoji evaluacija procesa timskog sastanka – osvrt na to na koji način je značajan ili efikasan bio konkretan timski sastanak (Franzenburg, 2009).

Stoga bi u planiranju i realizaciji timskih sastanaka posebnu pažnju trebalo obratiti i na ove aspekte, te kontinuirano insistirati na njima kako bi timski sastanci zaista bili učinkoviti u smislu razvoja kapaciteta pojedinaca i tima kao celine za rad sa porodicama u riziku

Izgaranje u radu sa porodicama i uloga tima u prevenciji

Raditi sa porodicama u višestrukim rizicima za stručnjake može da bude izazovno na različite načine. Direktan kontakt sa teškim životnim okolnostima u kojima su porodice često sa sobom nosi doživljaj preplavljenosti negativnim aspektima njihovih života, intenzivno saosećanje i potrebu da se za takve porodice „učini sve što je moguće“ i obezbedi pomoć. Neretko se kod stručnjakakoji su u profesionalnom kontaktu sa porodicama u riziku javlja osećaj nemoći da nešto značajnije doprinesu toj promeni, ili se nađu u procepu konfliktnih očekivanja i zahteva od strane različitih interesnih grupa (ustanove u kojoj rade, porodice sa kojom rade, lokalne samouprave, finansijera projekta, ličnih očekivanja...). Kada je jednom uspostavljen intenzivan odnos sa porodicom stručnjaci mogu osećati preopterećenost u pokušaju da „pomognu na sve načine“, nedostatak kontrole nad svojim radom, ili donošenjem odluka vezanih za porodicu, kao i doživljaj zbunjenosti oko sopstvene profesionalne uloge u procesu rada.

Sve gore navedeno može biti izazivač, ili okidač stresne reakcije – doživljaja da su postojeći kapaciteti nedovoljni kako bi se intenzivan rad sa porodicom ili oni aspekti posla koji podrazumevaju direktne kontakte sa porodicom nastavili.

Dugotrajno ili hronično zasićenje ovakvim stresnim reakcijama može rezultirati sindromom izgaranja, koji je karakterističan upravo za pomagačke ili humanističke profesije. Sindrom izgaranja može se prepoznati po nekim od sledećih reakcija:

- Kontinuirani doživljaj “trošenja” svojih afektivnih resursa – stalnu emocionalnu iscrpljenost i/ili osećanje tuge, krivice, očaja ili beznadežnosti koje traje i sa kojim se teško borite
- Ciničan i ogorčen stav prema poslu/ustanovi/rukovodstvu/kolegama i doživljaj otuđenosti od ljudi na radnom mestu, kao i prisustvo ljutnje, frustriranosti, razdražljivosti i osećaj da „lako planete“
- Negativnu evaluaciju ličnih kompetencija i produktivnosti kao i doživljaj smanjene samoeфикаsnosti – osećaj da vam je teže da obavljate zadatke, da često ne znate kako biste im pristupili ili da vam je potrebno mnogo više vremena da biste obavili uobičajene poslove (Popov, Latovljević i Nedić, 2015).

Takođe, sindrom izgaranja se prepoznaje i padom entuzijazma sa početka zadatka, ili kada početni entuzijazam zameni osećanjima razočaranja ili potrebe da se osoba povuče i izoluje, kao i osećanjem potpune nemogućnosti da u poslu uživa ili oseti prijetnost.

Važno je da se obraća pažnja i primećuju znaci izgaranja kod kolega u timu. Za svakog profesionalca je važno da bude svestan svojih osećanja i doživljaja vezanih za kontakte sa porodicama u kućnim posetama – kako bi prepoznao tihe simptome stresa a time i sindroma izgaranja. To daje mogućnost da radi na njima u fazi kada se pojave, dok još nisu značajno narušili kapacitete za profesionalni angažman i što je još značajnije je da radi na njihovoj prevenciji.

Kako bi se izgaranje preveniralo, mogu se koristiti različite strategije i tehnike - usmerene kako na individualni nivo, tako i na nivo podrške u međusobnim odnosima (naročito u timu), ali i na organizacioni nivo – promenu realne situacije ili promene u organizaciji posla.

Smatra se da je socijalna podrška dugoročni i najbolji prediktor u redukciji izgaranja (Koić, Mužinić-Masle, Đorđević, Vondraček & Car-Marković, 2001). Stoga je veoma važno korišćenje tima i timskih sastanaka u funkciji prevencije stresa. Timski sastaci se mogu koristiti sa ciljem istraživanja i izražavanja svojih osećanja vezanih za porodicu sa kojom članovi tima rade, kontekst u kome ona (porodica) živi, ili uloge članova tima u procesu rada sa njom. Na timskim sastancima je važno odvojiti vreme za otvoren razgovor sa kolegama o izazovima u radu na konkretnim posetama.

Na primer, vaspitači koji rade u Lolinoj porodici mogu da iznesu sledeće: Jako me frustrira to što tata stalno pije i što tamo niko ne radi ništa po tom pitanju. Ne znam šta uopšte tamo radim. Kako da ženi koja stalno strahuje od svađa i nasilja, ja pričam o značaju igre sa detetom? Osećam se nekorisno i kao da pričam neke budalaštine koje ta žena ne može ni da čuje.

U smislu neformalne komunikacije osim međusobnog razumevanja važno je negovati i humor koji je i dalje jedan od najboljih lekova protiv stresa. Ukoliko osećaj pritiska i prolongirane iscrpljenosti traje za članove tima je važno potražiti i superviziju – dubinski i detaljan razgovor o izazovima sa kojima se susreću, dodatne specifične konsultacije vezane za rad sa konkretnom porodicom i smernice za dalji rad od nadređenih ili delegiranih supervizora u timu.

Na individualnom nivou kao strategije prevladavanja stresa i prevencije mogu biti korisne neke kognitivne strategije kao što su: **planiranje rešenja problematične situacije**, sagledavanje pozitivnih strana događaja važnih za lični razvoj, razmišljanja usmerena na umanjivanje budućih posledica događaja ili misli koje nas navode da prihvatimo okolnosti na koje ne možemo da utičemo, kao i neke od tehnika ili veština relaksacije (Popov i Popov, 2015)

Korisno je u timu negovati svest o značaju podršku za mentalno zdravlje profesionalaca u smislu organizacionih i situacionih promena, mogućnosti uzimanja pauze, ili odsustva iz ovakve forme rada ili promenu uloge u timu. Važno je da se ne zaboravi da pomaganje može da „rani“ pomagača i stoga u timsko funkcionisanje od početka ugraditi individualne i timske strategije prevencije izgaranja.

Ovako smo se družili sa porodicom...

(zapisi vaspitača sa kućnih poseta)

Iako se roditelji nisu uvek uključivali u naše igre, imam utisak da su nas posmatrali i slušali kako razgovaramo sa dečakom u igri. U situaciji koja je zaista teška, uslovima ispod svakog minimuma, izazov je ukazivati roditelju na potrebu igre ili druženja. Drago mi je što sam decu upoznala u njihovom okruženju. Roditelji su nas svaki put ljubazno dočekali. Našim dolascima roditeljima smo ukazali na značaj igre u odrastanju, deca su provela vreme koje je bilo posvećeno samo njima u igri koju su vodila kako su želela. Kako je vreme prolazilo, majka je pokazivala sve više poverenja, postala je opuštenija, a na naše pohvale i podstreh za njeno kvalitetno staranje o deci- plakala je. Mislim da je pohvale najmanje do sada dobijala. A dečaci su spontani, dobrodušni, komunikativni u toku poseta.

Kad ih budem videla u vrtiću biću srećna. Naše su posete opravdane i ciljevi ispunjeni.

Slavica M.

„Posetite nas“

***specijalizovani program kućnih poseta
namenjen obuhvatu dece iz rizičnih
grupa***

RIZNICE ZA RODITELJE

Anegdota iz života

Jedna baka je nedavno ispričala:

„Kada je moja ćerka bila mala, želela sam da je obradujem za rođendan i kupila joj lepu i skupu lutku. Bila je presrećna i igrala se sa lutkom celi dan. Narednog dana, kad sam se vratila s posla, lutka je ležala u sobi, a moja ćerka se na tremu igrala praznom kutijom od sijalice i šoljicom za kafu sa odlomljenom drškom! Bila sam vrlo iznenađena i razočarana!

Kada sam dobila prvo unuće i počela da se igram sa njim shvatila sam šta igra za dete znači! Sada imam tri unučeta i vidim da svako od njih beskrajno uživa u igri sa kutijicama, flašicama, krpicama i drugim drangulijama koje nalazi po kući! Sad se i ja igram s njima i zajedno istražujemo, smišljamo i izmišljamo i svašta naučimo. A pre svega uživamo!

Tek sada sam razumela moju ćerku i zašto je prazna kutija često bolja igračka od skupe lutke!“

Ponekad može da izgleda kako je za igru deteta i sa detetom neophodno puno vremena i puno različitih igračaka. Činjenica je, međutim, da je za igru deteta najvažnije da bude zabavna, za dete interesantna i da se igrate materijalima koji su u skladu sa detetovim uzrastom i onim što ume. Takođe, dete uživa u igri običnim stvarima, čije nove načine korišćenja sa zadovoljstvom otkriva. Zato smo za vas pripremili neke ideje kako od običnih stvari iz doma možete za svoje dete (ili u igri sa svojim detetom) kreirati veoma zanimljive i podsticajne igre.

Za detetovu igru je važno da ima opuštenog, posvećenog saigrača. Zato se sa detetom igrajte kada god možete, ali nije najvažnije da to bude dugačko ili sa novim igračkama. U igri sa detetom ključna je posvećenost – mogućnost roditelja da zaista to vreme posveti istraživanju i uživanju u detetu i njegovim otkrićima.

⁶Riznicu igara je pripremio tim mentora iz Predškolske ustanove „Čukarica“. U radu sa porodicama moguće je, i poželjno, dodati i druge predloge igara.

IGRE PAPIRNIM UBRUSIMA, SALVETIMA, PAPIRNIM MARAMICAMA...JEDNOSTAVNO- PAPIROM

Ako vaše dete ima 1-2 godine

Igrama kao što su: cepkanje papira, sakupljanje papirića sa ravne površine, gužvanje papira, bacanje lopte od papira, ubacivanje papirića u flašu sa širim, pa sa užim grlom podstiče se razvoj motorike – pokretanja ruke, šake i prstiju.

Dok se dete savija, podiže papir, ustaje i baca ga u praznu kutiju (korpu) ono vežba! Ravnoteža, koordinacija pokreta, preciznost i druge važne veštine se razvijaju u ovakvim igrama.

List papira (ubrusa) iza koga se skriva lice odraslog ili deteta podstiče razvoj socijalnih veština i razvoj emocija.

Mahanje papirom (pa-pa), pozdravljanje, slanje poljupca ili naglo pojavljivanje uz glasni uzvik Ba!, pomaže deci u savladavanju tzv. „socijalnih rutina“ i pomaže razvoju socijalnih veština.

Skrivanje i pronalaženje sitnih predmeta ispod lista papira podstiče razvoj inteligencije- rešavanja problemskih situacija.

Ako vaše dete ima 2-3 godine

Pravljenje manjih i većih loptica od zgužvanog papira, ubacivanje u flašu sa manjim otvorom ili gađanje prazne flaše na udaljenosti od 1-2 metra podstiče razvoj kretanja, preciznosti, snage, stabilnosti.

Hodanje po „stazici“ od listova papira, preskakanje prepreke od lista ili rolne ubrusa podstiče razvoj kretanja. Ukoliko u ovu igru sa detetom uključimo i priču o stazici („kroz šumu vodi bela staza...), prebrojavamo listove papira (za ovaj uzrast ne više od 3), ponavljamo neku jednostavnu ritmičku pesmicu (hopa-cupa, skoči...), iskustvo deteta smo obogatili tako da razvijamo i neke elemente inteligencije i veština govora.

Duvanje iscepkanih papirića, po stolu, kroz praznu rolnu, a kasnije kroz cevčicu, pomaže u razvijanju govornih organa i podstiče razvoj govora (izgovor nekih glasova).

Korišćenje papira kao pokrivača za lutku, kačenje papira štipaljkama na kanap su još neke od mogućnosti korišćenja papira. Ove mogućnosti kriju „igre ulogama“ – mogućnost za dete da istraži neku drugu ulogu (mamu koja uspavljuje bebu, ili kači veš), razvije svoju maštu, poveže

ili isproba neke stvari koje je videlo u svom okruženju i pokuša da ih razume na način na koji to dete ovog uzrasta to radi (proigravanjem).

Ako vaše dete ima 3-4 godine

Dete uživa u istraživanju i učenju igrajući se na sledeće načine (na primer):

- Bacanje u koš i hvatanje na grudi lopte od papira
- Upoređivanje malih i velikih lopti od papira
- Seckanje papira makazama
- Cepkanje zadatih oblika (na trakice, na kvadratiće, trougliće...) prema modelu (da napravimo put, krov za kuću, vrata, prozore), lepljenje na nacrtani model...
- Bojenje papira vodenim bojama ili bojama za kolače

Sve ove (i ovakve igre) oslanjaju se na detetove već razvijene veštine i doprinosi dalje razvijanju pažnje, koncentracije, motorike šake i prstiju i preciznih pokreta (koji će mu biti važni za pisanje), veština rešavanja problema i slično.

Podstičite dete da samo smisli čemu taj papir služi i pohvalite ga kada uočite neku novu namenu (Vidim da taj papir sada predstavlja „kobajagi“ bazen u kome se kupava tvoja lutka. To je baš zanimljivo!)

Ako vaše dete ima 5 i više godina

Dete na ovom uzrastu će moći da se igra:

- Upoređivanja papira po veličini, ređanja iscepanih papira po veličini (od najmanjih do najvećih)- ove igre razvijaju veštine neophodne za učenje matematičkih pojmova- brojeva, sabiranja, oduzimanja i slično.
- Upoređivanja zgužvanih papirnih lopti po težini- Pokvasiti papirnu loptu i tražiti da dete uporedi težinu ponovo i podstaknuti ga da zaključi zašto je mokra lopta teža. Takvom igrom ćete ga motivisati da razvija veštine zaključivanja, aktivnog razmišljanja o nastanku nekih promena i pojava u prirodi, pronalaženja uzroka i posledice i slično.
- Pravljenje malih kuglica od papira jednom rukom; Ređanje kuglica od papira u niz, u raznim pravcima, po zadatoj liniji (kriva, kružna...); ukrašavanje nacrtanog slova (prvo slovo imena);

prebrojavanje; upoređivanje dva niza paprnih kuglica.. Ovo su igre koje razvijaju preciznost u korišćenju ruke, šake i prstiju. Ta veština će detetu biti neophodna kako bi naučilo da piše.

Takmičarske igre i igre saradnje pomažu da dete nauči da deli, sarađuje, čeka na svoj red, raduje se pobedi i podnosi poraz...

Dete se može takmičiti (ili igrati u paru, grupi) u sledećim igrama:

- Prebacivanje loptica iz jedne posude u drugu uz pomoć kašičice; hvatanje loptice pincetom
- Duvanje loptica kroz cevčicu po zadatoj putanji (linija sa jednog kraja stola na drugi); davanje golova, u poklopcu od kutije za cipele, duvanjem kroz cevčicu ili pomeranjem kutije koju drži u rukama.
- Školica od papira poređanih po podu
- Nošenje balona ili male lopte na papiru koji drži obema rukama (da lopta ne padne, a da se papir ne pocepa) sa jednog mesta na drugo.
- Nošenje lopte od papira u kašičici sa jednog mesta na drugo
- „Kuglanje“ (obaranje plastičnih flaša loptama od papira), „Košarka“ (ubacivanje u koš lopti od papira).

Ove igre se mogu igrati takmičarski (ko će brže, ko će više) ili saradnički (da postignemo više ili bolje sarađujući na zadatku i sabirajući ukupni rezultat). Korisno je i jedno i drugo.

IGRE KARTONSKIM KUTIJAMA (za sve uzraste)

Kutije kriju razne mogućnosti za igru. Te igre mogu takođe da koriste razvoju nekih veština (crtanje, pisanje, skakanje, kretanje), ali i više od toga, razvoju mašte i sposobnosti deteta da pravi „kobajagi“ realnost u kojoj uživa istražujući neke, manje ili više poznate i „prave“, uloge, ili proigrava neke događaje koje je videlo. Na taj način razvija veliki broj značajnih veština – poput zaključivanja, rešavanja problema, analize, eksperimentisanja i slično.

- Kutija (velika, čvršća) može biti kućica, skrivalica, prevozno sredstvo (bilo koje vrste) za dete ili za lutke. Od kutija se mogu napraviti kuhinjski elementi, kuća i čitavo naselje, sva prevozna sredstva, razni aparati (televizor, dvogled, veš mašina...).
- Od kutija može da se gradi (kutija na kutiju) i da se ruši (potpuno bezbedno). Kutija može da se gura, da se vuče, da se nosi, da se baca...
- Manje i veće kutije mogu biti elementi za građenje, ređanje, upoređivanje
- Od kutija može da se napravi sportski poligon za provlačenje, preskakanje, zaobilaženje prepreka...
- Po kutiji može da se crta, žvrlja, otiskuje, boji... Dete može da sedi i u kutiji ili da leži ispod nje dok crta ili boji...
- Kutija može da bude „kobajagi“ sve što dete poželi, zamisli... Odrasli može da pomogne dodavanjem potrebnih detalja.

Sve ovo je važno za podsticanje razvoja različitih oblika kretanja (spretnost, koordinacija, ravnoteža, snaga...), za podsticanje razvoja mašte i kreativnosti (zamišljanje i stvaranje), za podsticanje razvoja govora (imenovanje i opisivanje predmeta i aktivnosti), za razvoj emocija (bezbedno oslobađanje od napetosti i agresivnosti kroz rušenje, bacanje...).

Dok roditelj i dete smišljaju i prave to što su zamislili, razvijaju se mašta, kreativnost, govor, inteligencija – intenzivnije nego kada se dete igra gotovim igračkama istog tipa. Dete tokom ovakvih igara razvija svest o sebi i svojim sposobnostima, što podstiče razvoj samopoštovanja. Roditelj bolje upoznaje svoje dete i njegova interesovanja, a tokom igre se gradi odnos u kome se dete oseća sigurno i podržano od strane roditelja što je temelj vaspitanja.

IGRE PRSTIMA, RUKAMA, NOGAMA...

Nestruktirani materijali predstavljaju one materijale koji nemaju unapred zadat (ili jedini moguć oblik). To mogu biti pesak, blato, glina, dugmići, makaroni, kamenčići, pirinač i drugo zrnevlje, voda, plastelin i slično. Igranje, manipulisanje različitim nestrukturiranim materijalima podstiče razvoj čula, razvija finu motoriku ruku, pokreće intelektualne procese, a istovremeno su i dobar način za kanalisanje ljutnje, smanjivanje napetosti i opuštanje!

Dete se može igrati na primer:

- nizanja perli, dugmića ili makarona na kanap ili tanki štapić
- sipanja i presipanja sitnog zrnevlja, kamenčića, dugmića..., ređanje u nizove, ređanje po nacrtanom šablonu,
- pravljenja zvečki (muzike) od praznih flašica i zrnevlja: ubacivanje u flašicu, zatvaranje, zveckanje...
- otvaranja i zatvaranja različitih flašica, kutijica sa poklopcima...
- opipavanja i prepoznavanja po obliku ili teksturi (tvrd-meko, glatko-hrapavo..) predmeta sakrivenog u kutiji, zatvorenih očiju
- slikanja po različitim podlogama, dlanovima, stopalima i raznim predmetima. Deca mogu šarati po sloju brašna, kreme ili boje koji je pripremljena na odgovarajućoj podlozi (npr. na plastičnom poslužavniku).
- mešenja i oblikovanja testa (testo od brašna vode i soli, brašno i so u odnosu 3:1, da ne bude lepljivo).

Prsti, ruke i noge u igri

- **Sunce, šuma, kamen** U ovoj igri, ruke podignute u vis sa raširenim prstima predstavljaju sunce, ruke podignute do pola, a prsti sastavljeni predstavljaju šumu, a spuštene ruke i šake stisnute u pesnicu-kamen. Odrasli ili dete kaže reč, ostali saigrači odgovaraju pokretom. Ko pogreši pokret postaje onaj ko zadaje naredne zadatke.
- **Delimo kriške pomorandže** Odrasli odvaja jedan po jedan prst od stisnute pesnice deteta koja predstavlja pomorandžu uz reči: kriška za ježa, kriška za vevericu, kriška za macu, kriška za kucu, kriška za zeku, a kora za vuka – zaokružiti pokret po otvorenoj šaci... Svrha igre je blagim

pokretima maziti detetovu ruku prateći prijetnim, nežnim glasom što dovodi do postepenog smirivanja i opuštanja deteta.

- **Vozimo motor** Dete ukrsti prste obe ruke, tako da može da vrti palčeve, prateći pokrete imitiranjem zvuka motora (rrrrr...) dok ima daha. Podsticati ga da duboko udahne i dugo izduvava vazduh kako bi „motor radio “ što duže.

- **Kako hoda, kako hoda...?** Dete imitira pokrete hoda na dve ili na četiri noge, skakutanje ili puzanje različitih životinja, koristeći prste jedne ili druge ruke za „hoda“ po stolu. Odrasli ili dete zadaju životinju koju treba imitirati

- **Leti, leti...** Igra se u paru ili u grupi. Jedna osoba zadaje: *Leti, leti...ptica, avion, leptir, balon...* Ako to što je zadato stvarno leti dete podiže ruke i pravi pokrete prstima kao da leti. Ako to ne leti (npr. stolica, kuća, slon...) ruke ostaju spuštene. Ko pogreši pokret postaje onaj ko zadaje naredne zadatke.

- **Brzo, brže** Deca leže na dušeku ili presavijenom ćebetu na podu, sa ispruženim nogama, odrasli podstiče decu da opuste (olabave) noge i da počnu naizmenično da podižu i spuštaju noge, a zatim da polako, pa sve brže i snažnije udaraju o podlogu.

- **Hoću – neću** Deca skaču u krug i dok izduvavaju vazduh, pljeskaju rukama, izgovaraju neću-neću-neću...U sledećem krugu mogu da pljeskaju rukama uz reči hoću-hoću-hoću...

- **Veslanje** Dvoje dece (ili odrasli i dete) sednu na pod, jedno naspram drugog sa ispruženim nogama (stopala se dodiruju). Uhvate se za ruke i prave pokrete kao da veslaju, pokrećući ruke kao da su vesla, a zatim i tela napred-nazad, kao veslači u čamcu. Podsticati decu da usklade pokrete.

- **Čučnimo zajedno** Deca u paru stanu jedno naspram drugog i uhvate se za ruke, odmaknu se tako da su im ruke ispružene (dobro je da deca u paru budu približno iste težine). Čvrsto se držeći za ruke, polako se spuštaju dok ne dođu u čučanj, a zatim i u sedeći položaj. Podsticati decu da im leđa budu prava, stopala čvrsto oslonjena na pod, da se gledaju u oči, dišu duboko i istovremeno se spuštaju u čučanj sa svojim parom.

- **Nasloni se na mene** Parovi se naslone jedan na drugog leđima. Glava, ramena i leđa se dodiruju, a ruke su opuštene uz telo, dišu duboko. Zatim se uhvate se za ruke i polako spuštaju u čučanj, a zatim ustaju, duboko dišući i usklađujući pokrete svojih tela.

- **Masaža** Deca se podele u parove i igraju se masera. Počinju pokretima od glave prema nogama, preko ruku, leđa. Masirani se okrene na stomak i postupak se ponovi, pa se onda

promene uloge. Deca mogu masažu vežbati na lutkama dok ne steknu osećaj, da pokreti budu blagi, nežni i spori. Lutke-bebe mogu da kupaju, prepovijaju, mažu kremom, masiraju, ljuljaju... što pomaže deci da se opuste naročito ako su napeti zbog dolaska nove bebe u njihovu porodicu.

Tradicionalne igre (tašunaljke, cupkalice, gegalice...)

Naše tradicionalne igre su satkane od toplih emocija, nežnih reči, maštovitih slika, veselog ritma i pokreta. Tkale su je generacije majki i baka, suptilno i sa prefinjenom intuicijom birajući one niti koje bogate iskustvo i podstiču razvoj malog deteta: ***Šetalo-petalo; Taši-taši tanana; Hop-cup; Ide maca oko tebe; Buba-lazi; Maco gde si bila?; Hajde, hajde, kuda, kuda ; Cucu-cucu Cveto; Ringe, ringe, raja*** itd. Tekst, melodija i pokret (dodir) čine da su ove igre pune ritmičkih i dinamičkih promena koje kod deteta izazivaju različita osećanja: od uzdržanog očekivanja do veselog i uzbudljivog otkrića. Podstiču razvoj čula, emocija, fine motorike šake i prstiju.

Prisetite se nekih takvih igara koje znate, ili su vam nekada neki ljudi pričali (ili vas učili da se igrate), pa ih zapišite u Riznicu.

Voda za igru

Evo nekih predloga kako dete i vi možete vodu koristiti u igri

- Sipanje, presipanje iz različitih posuda, kroz levak, niz kanalić od plastične cevi...
- Punjenje flašica vodom i sitnim predmetima koji se pomeraju kad se mučka
- Bojenje vode (bojama za kolače, temperama ili ulošcima od starih flomastera)
- Prskanje vodom papira koji je posut gomilicama boje za kolače (ili drugim bojama)
- Prskanje vodom iz prskalice po betonu, po listovima biljaka, u vazduh...
- Bućkanje vode duvanjem kroz cevčicu uronjenu u posudu sa vodom
- Pravljenje mehurića od sapunice
- Kupanje igračaka, pranje krpica u kadici sa vodom

Istraživačke igre: šta pliva – tone; šta se rastvara, a šta ne

- **Vodenica:** pokretanje točka (napravljenog od plastične flaše) postavljanjem pod mlaz vode
- **Ledene kocke:** voda obojena bojom za kolače se sipa u modlice i zaledi. Deca ovim obojenim ledenim kockicama mogu da šaraju po papiru.

Takmičarske igre (ko će brže ili ko će bolje...)

- Nošenje male posude sa vodom od jednog mesta do drugog sa ciljem da se ne prospe
- Zahvatanje vode manjom posudom iz veće i presipanje u druge manje posude do zadatog nivoa

Vazduh za igru

A evo i nekih načina kako se može igrati vazduhom.

Za malu decu (1-2 godine)

- Duvanje i puštanje balona da lete dok se izduvavaju
- Pokretanje vazduha ka licu deteta mahanjem maramicom ili listom papira
- Pravljenje vetra mahanjem velikim peškirom ili čaršavom koji drže dve ili više osoba
- Duvanje kroz cevčicu uronjenu u čašu sa vodom
- Duvanje u papiriće po stolu
- Duvanje u trubicu
- Pokretanje (duvanjem ili mahanjem) laganih predmeta okačenih o kanap koji kada se pokrenu proizvedu zvuk (zvonca, praporci...)

Za decu od 3 godine i više

- Zviždanje, sviranje duvačkih muzičkih instrumenta (trubica, pištaljka...)
- Pravljenje lepeza, vetrenjača od papira koji pokreću vazduh

Istraživačke igre:

Kako pokrenuti bez dodira?

- Pokretanje vetrenjače od papira
- Pokretanje male loptice ili balona u plitkoj kadici, lavoru ili dečjem bazenu sa vodom duvanjem
- Pokretanje balona po podu mahanjem komadom kartona bez dodirivanja balona
- Pokretanje teniske loptice po stolu duvanjem kroz cevčicu
- Pokretanje predmeta duvanjem kroz vazduha kroz pumpu za bicikl

Kako da se uhvati vazduh?

- Hvatanje vazduha najlon kesom; Duvanje balona

Sigurni smo da i vi imate puno predloga i ideja za zanimljive igre koje podstiču razvoj, maštu i saznavanje. Zapišite ih i opišite u riznici. Takođe, istražujte sa detetom nove načine na koje obične stvari postaju fantastične igračke! Uživajte!

Riznica svakodnevnih aktivnosti

-kako roditelji mogu iskoristiti neke svakodnevne aktivnosti za učenje, igru i istraživanje dece-⁷

Porodični dom je prva „učionica” za dete. Uključivanjem deteta u svakodnevne aktivnosti koje se dešavaju u porodici povećaće se prilike za istraživanje, učenje i razvoj različitih veština kod deteta (samostalnost, odgovornost, samopouzdanje i sl.). Zajedničko učestvovanje u ovim aktivnostima omogućava da se na kvalitetan i zabavan način provede vreme u porodici, da se dete oseća važnim članom porodice, koji pripada, doprinosi i uživa u zajedništvu.

Svakodnevne aktivnosti u kojima dete može da učestvuje mogu biti:

- Porodične rutine
- Roditeljske rutine
- Dečije rutine
- Porodični rituali
- Porodične proslave
- Baštovanstvo

⁷Riznicu svakodnevnih aktivnosti pripremila je Milana Rajić (Centar za podršku ranom razvoju i porodičnim odnosima „Harmonija“, Novi Sad). U radu sa porodicama moguće je, i poželjno, dodati i druge predloge aktivnosti.

Kuvanje sa decom

U većini domaćinstava, kuhinja je mesto u kom se odvija veliki broj zanimljivih aktivnosti. Pripremanje hrane i kuvanje s detetom ne zahteva pripremu, specijalna znanja roditelja, a može da bude vrlo korisna kao prilika za učenje i razvoj različitih veština kod deteta i posebno zabavna za dete. Sem toga, dobar je način zajedničkog provođenja vremena sa detetom.

Dete u ovoj aktivnosti može:

- Da istraži kako različite namirnice izgledaju, kako mirišu, kakvog su ukusa, kakve su teksture kada se dodirnu i sl.
- Da kroz razgovor sazna odakle različite namirnice potiču, kako se različite namirnice pripremaju za kuvanje – koje se namirnice peru i zašto se peru, da li se ljušte i kako se ljušte
- Da nauči nove reči koje se odnose na nazive namirnica, posuđa i pribora u kuhinji koje do tada nije znalo
- Da nauči razmere – npr. šta znači jedna kašičica, pola šolje, pola sata itd.
- Da nauči kako da prati korake po receptu
- Da nauči kako da strpljivo sačeka potrebno vreme da se obrok pripremi
- Da nauči kako samo da jede

Kuvanje sa malom decom (od 1 do 3 godine)

Sa malom decom kuvanje, kao i svaka druga aktivnost iziskuje vreme i strpljenje. Izaberite kratke i jednostavne obroke za pripremu koji su u skladu sa detetovim veštinama i mogućnošću održavanja pažnje. To mogu biti različite salate, pite, koje se brzo pripremaju, a uz to uključuju sastojke različitih boja, oblika i tekstura.

Na primer, dete ovog uzrasta može da pomogne u:

- pranju voća i povrća
- dodavanju sastojaka
- dodavanju posuđa i pribora
- mešanju sastojaka

Kuvanje sa decom predškolskog uzrasta (od 3 do 6 godina)

Predškolski uzrast je dobro vreme da se sa detetom razgovara o tome koje su namirnice zdrave, zašto su zdrave i kakva se hrana u porodici kuva. Sem toga, upoznaje se sa načinima odmeravanja sastojaka i novim nazivima. Kada kuvate sa detetom predškolskog uzrasta, recepti mogu da budu i komplikovaniji, da uključuju “građenje”. Na primer, tokom pravljenja sendviča, dete uči da poslaže slojeve određenim redom. Dete ovog uzrasta može da učestvuje u pravljenju raznih namaza, tortii kolača.

Na primer, dete ovog uzrasta može da pomogne u:

- prebrojavanju potrebnih sastojaka
- sečenju povrća i voća
- ljuštenju namirnica (ukoliko je starijeg uzrasta)
- postavljanju stola
- serviranju hrane
- pospremanju nakon obroka

Aktivnosti održavanja lične higijene

U ove aktivnosti spadaju pranje ruku, pranje zuba, kupanje i sl. Ove aktivnosti su dobri primeri pre svega jer deca vole da se igraju sa vodom, a ovo su aktivnosti koje se dešavaju svaki dan (neke i nekoliko puta u toku dana) i mogu da ponude puno prilika za interakciju i razgovor.

Dete u ovim aktivnostima može:

- Da istraži ukus vode, temperaturu, teksturu, boju
- Da kroz igru istraži vodu kao agregatno stanje (kakva je voda kada se dodirne, kako izgleda voda kada se zamrzne)
- Da nauči gde sve voda može da se nađe i u kojim oblicima (u prirodi i u domu)
- Da nauči šta sve može da se radi sa vodom i za šta se sve koristi
- Da nauči kako različiti predmeti imaju različit oblik kada su suvi i kada se pokvase
- Da nauči kako se različiti predmeti ponašaju u kontaktu sa vodom- neki predmeti mogu da plutaju po vodi, a neki predmeti tonu
- Da nauči zašto je važna lična higijena

Kupanje – deca od 1 do 3 godine

Deca ovog uzrasta su uglavnom fascinirana vodom i sve aktivnosti sa vodom će im biti zanimljive. Tokom kupanja sa njima možete koristiti razne igračke i posude, kako bi deca dobila što više prilika za istraživanje. Kupanje može da bude zabavno i za roditelja i za dete.

Dete tokom kupanja može:

- Da oseti različite temperature vode
- Da se igra sa vodom– da se prska, da presipa iz posude u posudu, da prosipa vodu sa različitih visina, da koristi igračke za vodu
- Da proba kakvog je voda ukusa
- Da koristi različite predmete (plastične predmete, peškir, sunđer) i istraži kako se menjaju kada se pokvase
- Da pokuša da samo utrlja sapun na kožu
- Da uči imena delova tela dok se kupava

Kupanje – deca od 3 do 6 godina

Sa decom ovog uzrasta kupanje, bilo na otvorenom ili na zatvorenom, može da bude zabavno jednako koliko i edukativno. Voda se nalazi svuda, te aktivnosti sa vodom mogu da posluže za učenje u raznim kontekstima (voda kao agregatno stanje, voda kao element u prirodi, voda kao prirodno stanište, voda kao piće i sl.). Igranje sa vodom podstiče razvoj u svim oblastima i omogućava prilike da deca eksperimentišu sa naučnim konceptima, razvijaju fizičke veštine.

Dete tokom kupanja može:

- Da kroz igru i razgovor nauči o agregatnim stanjima (roditelj može nekom drugom prilikom da pokaže detetu kako voda izgleda kada je zaleđena)
- Da uči o tome gde se sve voda može naći i za šta se koristi
- Da nauči koje sve životinje u prirodi žive u vodi
- Da nauči kako se različiti predmeti ponašaju u kontaktu sa vodom- neki predmeti mogu da plutaju po vodi, a neki predmeti tonu
- Da nauči da vodi računa o ličnoj higijeni (da se samo kupava, pere ruke i zube)
- Da nauči zašto je važna lična higijena

(probušite flašu i dozvolite detetu da istraži kako voda curi kroz otvor; kako može brže da curi, kako sporije, a kako može da se zaustavi?)

Kućni poslovi

Kućni poslovi kao što su sklanjanje igračaka, stavljanje veša na pranje, postavljanje i raspoređivanje stolova, razvrstavanje čistog veša za svakog člana porodice, pomaganje u kupovini (stavljanje namirnica u korpu, raspakivanje namirnica, odlaganje namirnica kod kuće), hranjenje domaćih životinja, čišćenje različitih površina, bacanje smeća, rad u bašti, su odlične prilike za uključivanje dece. Sem što će dete steći radne navike i uživati u postignutom uspehu, ono će imati više prilike da provodi vreme sa roditeljem i razvija različita znanja i veštine (npr. autonomija, odgovornost).

Baštovanstvo sa decom od 1 do 3 godine

Rad u bašti je dobra prilika za istraživanje i učenje, pogotovo što se dešava na otvorenom i omogućava detetu razne prilike za fizički razvoj. Kroz brigu o biljkama, deca ranog uzrasta istražuju prirodu. Na ovom uzrastu važno je da aktivnosti budu jednostavne i da budu dovoljno fleksibilne kako bi dozvolile detetu da na različite načine istražuje dostupan materijal. Oruđe koje se deci daje, treba da bude u skladu sa njihovim sposobnostima. Kada je u pitanju ova aktivnost posebno je važno osigurati bezbednost dece – ukloniti iz bašte sve predmete koji su potencijalno opasni.

Dete tokom aktivnosti može:

- Da kroz igru sa zemljom istražuje različite teksture i oblike
- Da uči kako se tekstura zemlje menja u kontaktu sa vodom
- Da pravi različite oblike od mokre zemlje
- Da uči o procesu sađenja biljaka, da svakodnevno prati kako biljka raste
- Da skuplja kamenčiće i uči o veličinama i oblicima
- Da kopa rupu, stavlja semenke, zaliva
- Bere cveće, voće i povrće, istražuje teksturu biljaka, mirise

Baštovanstvo sa decom od 3 do 6 godina

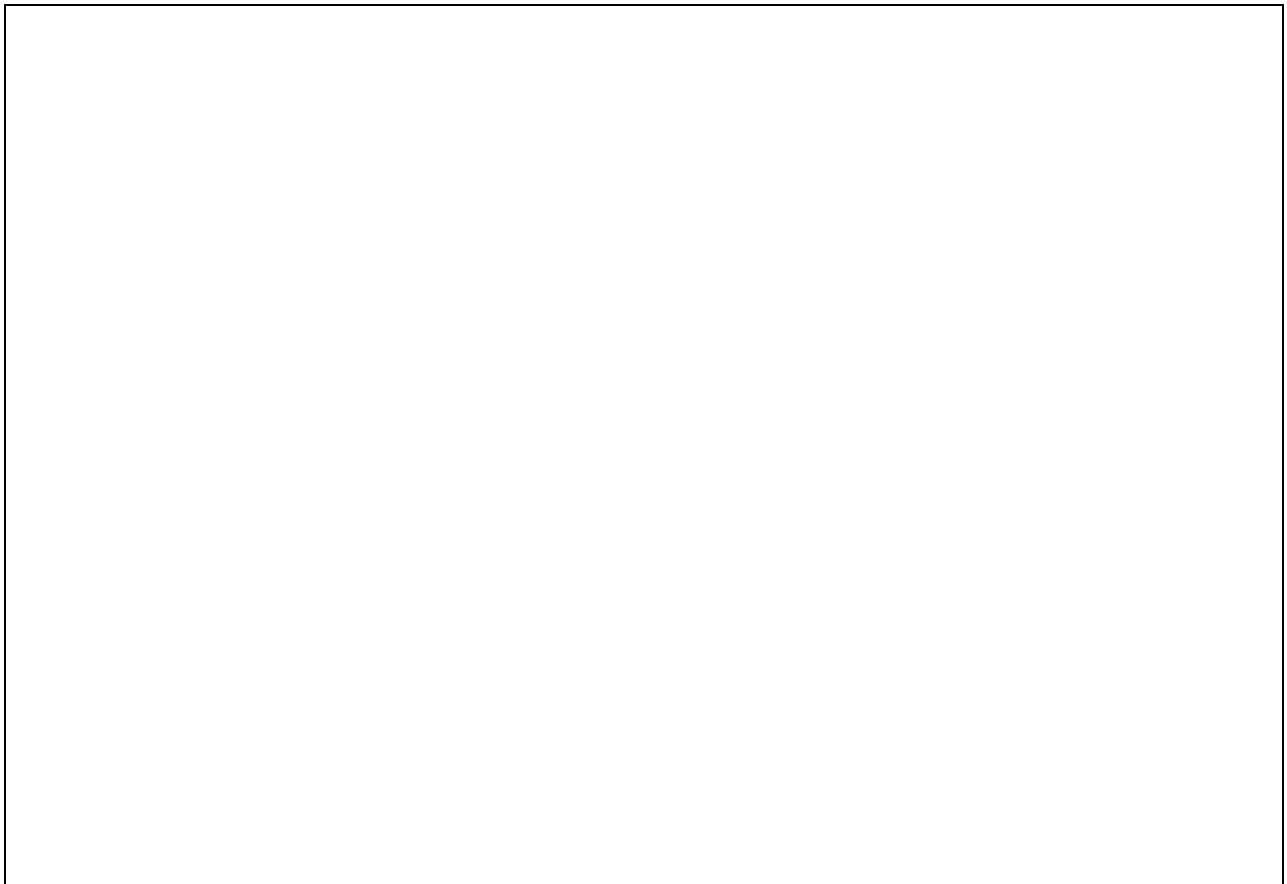
Deca kroz brigu o biljkama razvijaju odgovornost i uče kako se brine o drugom živom biću, razvijaju ljubav prema prirodi, uče o svom okruženju, i o tome odakle hrana koju jedemo dolazi.

Kada je u pitanju ova aktivnost posebno je važno osigurati bezbednost dece- ukloniti iz baste sve predmete koji su potencijalno opasni.

Dete tokom aktivnosti može:

- Da razvija strpljenje i osećaj o vremenu, čekajući da biljka nikne
- Da uči o različitim biljkama (povrću, voću, cveću)
- Da uči i učestvuje u čitavom procesu od sadnje do pripreme hrane

Kada idete u prodavnicu, na primer, koristite tu priliku da sa detetom pričate o bojama (“Kupila bih nešto plavo...dodaj mi nešto plavo!”), brojevima (“Tri nam kifle trebaju”), veličinama (“Uzećemo jedan veliki i jedan mali luk”). U ovoj jednostavnoj aktivnosti dete, gledajući vas i razgovarajući sa vama, može da nauči neka važna pravila ponašanja u društvu: kako se čeka red, kako se pozdravljaju ljudi, kako se plaća, kako se traži pomoć i slično. Istražujte i zapišite i druge načine na koje možete u obične, svakodnevne aktivnosti u porodici uključiti dete i ponuditi mu da u njima saznaje, uživa i igra se.

“Stankov put od kuće do vrtića”

Stanko ima 18 meseci, veseo je dečak, stalno u pokretu, voli da se skriva, šeta i boravi u prirodi. Stanko živi sa mamom, bakom, ujakom i ujom.

Upoznali smo se sa porodicom i saznali gde Stanko živi.

Kada smo prvi put došli kod Stanka, poneli smo Mapu blaga vrtića i ispričali Stanku odakle dolazimo i šta sve ima u našem Vrtiću.

I Stanko ima svoju Mapu blaga. Na njoj je kuhinja (i sto, stolice, posuđe, šporet), dnevna soba (peć na loženje koja je vruća, krevet, fotelja, televizor i puuuno igračka-automobila, plišanih meda, zeka, kocke i lopta). Na njoj je i soba u kojoj Sanko spava sa mamom. Na mapi se i dvorište i u njemu puno stvari za istraživanje-drveće, cveće, kamenčići.

Pošto Stanko voli da se sakriva, odlučili smo da napravimo „kućicu skrivalicu“ od velike kartonske kutije. Napravili smo okrugle prozorčice i vrata. Stanko je ulazio u kućicu i sakrivao se, a onda virio kroz prozire i smeja se. Stanko ume da ubacuje lopte kroz prozorčice u kuću. Ova igra dugo traje. Onda smo kutiji dodali i točkove, a Stanko ju je ukrasio šarama. Tako je Kućica postala Automobil. Stankova mama je bila srećna što od onog što se nađe u kući može da se napravi odlična igračka.

Stanko voli da bude u dvorištu. Mi iz vrtića smo oduševljeni onim šta u dvorištu ima da se istraži i nauči! Stanko se igra loptom- trči za njom, šitne je, uhvati je rukama kada je neko baci. U jednom trenutku Stanko stane i pogleda gore u krošnju drveta. Nešto se čuje! Imitiramo zvuk vetra, pokazujemo rukama kako vetar savija grane. Onda stanko ode do kamenčića u jednom kraju dvorišta. Njih sakuplja i trpa u kutijicu. Mi mu se pridružimo i Stanko uživa. U dvorištu ima i korpica sa štipaljkama. Stanko ih donosi. Mi mu pokažemo kako može da ih ređa po ivici korpice. Predložimo mami da zajedno širimo veš. Stanko dodaje štipaljke, a mama predlaže: dodaj mi žutu, dodaj mi plavu..Stanko uči boje!

Iz kuće u kojoj Stanko živi, krenuli smo u šetnju. Svašta se krije oko kuće. I puno zanimljivih ljudi. Nedaleko od kuće sreli smo Andreja i njegovu baku. Stanko se često igra sa Andrejem. Šetajući dalje, videli smo i komšiju deda Peru, čije koke Stanko gleda i hrani. Nastavljajući šetnju, otkrili smo park u kom Stanko sakuplja šišarke i juri vevericu. Zatim smo stigli do prodavnice i Stanko kupuje lizalicu. Koliko događaja!

Naše šetnje su se nastavile do igrališta sa ljuljaškama i klackalicama u dvorištu vrtića. Stanko je uživao na igralištu. To je bila dobra prilika da Stanku i mami pokažemo i našu kuću. Stanko i mama su došli u vrtić i pronašli blaga sa mape: salu sa loptama, tobogan, likovni kutak i puno bojica i plastelina, soba sa igračkama, kutak sa knjigama, kuhinja, akvarijum sa ribicama...

Dobrodošao Stanko! Dobrodošla Stankova mama!

(zapis vaspitača prema sastavljenoj igrici, primer iz Vrdnika)

Korištena literatura i preporuke za čitanje

- Baker, A. J. L., Piotrkowski, C. S., & Brooks-Gunn, J. (1998). The effects of the Home Instruction Program for Preschool Youngsters (HIPPY) on children's school performance at the end of the program and one year later. *Early Childhood Research Quarterly*, 13(4), 571-588.
- Barhava-Monteith, G., Harre, N., & Field, J. (1999). A promising start: An evaluation of the HIPPY program in New Zealand. *Early Child Development and Care*, 159(1), 145-157.
- Borders, L. D., (1991) A Systematic Approach to Peer Group Supervision, *Journal of counseling & development*, Vol. 69, 248-252
- Bradley, R. H., & Gilkey, B. (2002). The impact of the Home Instructional Program for Preschool Youngsters (HIPPY) on school performance in 3rd and 6th Grades. *Early Education and Development*, 13(3), 301-311.
- Franzenburg, G. (2009) Educational intervention: theory and practice, *Problems of Education in the 21st Century*, Volume 13, 37-43
- Halgunseth L., Peterson A., Stark D., Moodie S. (2009). *Family Engagement, Diverse Families, and Early Childhood Education Programs: An Integrated Review of the Literature*. National Association for the Education of Young Children (last retrieved in June 2016, from https://www.naeyc.org/files/naeyc/file/ecprofessional/EDF_Literature%20Review.pdf)
- HIPPY research summary* (2009) (studies from US, Canada and Germany dissertation), last retrieved in June 2016 from <http://www.hippyusa.org/memanager/pdf/research-summary-09.pdf>
- Johnson K. (2001). *No place like home: state home visiting policies and programs*. Johnson Group consulting, inc last retrieved in June 2016 from http://www.commonwealthfund.org/usr_doc/johnson_home_452.pdf
- Johnson K. (2009). *State-based Home Visiting.Strengthening Programs through State Leadership*. National Center for children in poverty, Columbia University (Mailman school of public health)

- Johnson- Straub C. & Schmit S. (2012). *Home away from home: a toolkit for planning home visiting partnerships with family, friend and a neighbor caregivers*. CLASP, policy solutions that work for low-income people
- Johnson U., Martinez-Cantu V. Jacobson A., Weir C. (2012). The Home instruction for parents of preschool youngsters program's relationship with mother and school outcomes. *Early education and development*, 23 (5), 713-727.
- Koić, E., Mužinić-Masle, L., Đorđević, V., Vondraček, S. & Car-Marković, A. (2001). Primary Prevention of Burnout syndrome in Nurses at General Hospital and Health Center from Virovitica, Croatia. *Acta clinica Croatica*, 40 , 259-271.
- Korfmacher J., Chawla N.(2013). Toolkit of Recommended Curricula and Assessments for Early Childhood Home Visiting. UNICEF
- Meyer, J. A., & Mann, M. B. (2006). Teachers' perceptions of the benefits of home visits for early elementary children. *Early Childhood Education Journal*, 34(1), 93-97.
- Mihić I., Rajić M., Miroslavljević S., Stojić O., Lukovnjak S.(2016). Kućne posete porodicama- primer dobre prakse u seoskom vrtiću. *Pedagoška stvarnost*, 62(3), 397-411.
- Popov, S. i Popov, T. (2015) Karakteristike sindroma izgaranja u humanističkim profesijama i strategije prevencije, *Aktuelna defektološka praksa: tematski zbornik radova međunarodnog značaja*, Društvo defektologa Vojvodine, Novi Sad, 237-246
- Popov, S., Latovljević, M. i Nedić, A. (2015) Sindrom izgaranja kod zdravstvenih i prosvetnih radnika: Uloga situacionih i individualnih faktora, *Psihološka istraživanja*, Vol. XVIII (1) 2015, 5-22
- Riches R. (2007), Early years outreach practice. Save the children
- Supercisor's Manual for Head start home-based program option, Department of Health, Human Services, USA.
- Weiss H., Bouffard S., Bridglall B., Gordon E. (2009). *Reframing family involvement in Education: Supporting families to support educational equity*. A Research Initiative of the Campaign for Educational Equity Teachers College, Columbia University

Kada smo prvi put došle kod Aleksandre i Nataše, ponele smo im mapu. Na njoj su bila blaga iz Vrtića-kuće u kojoj mi živimo. Sa Aleksandrom i Natašom i njihovom porodicom pravile smo blagu njihovog doma. Na njoj je bilo kreveta na kojima spavaju razni članovi porodice, fotelje na kojima vole da sede, televizor, sto za kojim svi ukućani jedu, ali koji služi i za igru, crtanje, pisanje. Tu se i tatina omiljena fotelja, šporet na kom se sprema hrana za porodicu. Na njihovoj mapi blaga našla se i njihova lepa, tiha ulica, puna dece sa kojom se Aleksandra i Nataša igraju.

Jednom su nam mama i tata pričali kako su se igrali kad su bili mali. Pominjali su žmurke, a tata je pričao kako je čuvao životinje i za to vreme pravio frulice od vrbe. Aleksandra i Nataša se, kao i druga deca danas, igraju igračkama, igrice na telefonu, ali vole i da crtaju, boje i igraju zanimljive geografije. Predložile smo da napravimo igricu kojom bi svi mogli da se igraju. Tata je na velikoj kutiji sekao otvore raznih veličina. Sva su je deca bojila, ukrašavala, a mali su u nju ubacivali oblike. Baš smo se zabavili!

Sledeći put smo pravili ručak. Prali smo krompir, čistili ga, mesili testo, kidali i ga i kuvali. Svako po nešto! Odličan ručak. Mama je bila u čudu: deca su pripremala i skuvala ručak! Kako deca svašta umeju i kako su svašta saznala i provežbala dok su to radila!

Aleksandra i Nataša imaju podugačak spisak drugara različitih uzrasta sa kojima se igraju leti na ulici, a sa nekima i kući. Odlaze i kod dede, i kod ujaka i ujne koji imaju bebu..Kakvo blago su deca i odrasli sa kojima se družite!

Danas očekujemo Aleksandru i Natašu u vrtiću. Spremili smo im druženje sa vršnjacima i vaspitačicama!

Dobrodošle, Aleksandra i Nataša!

(zapis vaspitača prema sastavljenoj igrici, primer iz Vrdnika)

**„Posetite nas“- specijalizovani program kućnih poseta namenjen obuhvatu
dece iz rizičnih grupa
Priručnik za realizatore**

Izdavač:

Udruženje stručnih saradnika i saradnika predškolskih ustanova Srbije

<http://www.upss.edu.rs>

Priprema i prelom teksta:

“Mi Štampamo Sve, Ruma, Glavna 101”

*Na naslovnoj strani: Mapa blaga u vrtiću- primer nastao u radu sa porodicom iz Vrdnika
Crteže u publikaciji izradili vaspitači članovi projektnog tima, porodice učesnice u projektu i deca iz
Dečje ustanove „Dečja radost“, Irig, objekat „Vila“ u Vrdniku (Milica, Mia, Kalina i Milana)
Svi crteži, fotografije i materijali sa projekta objavljeni su uz saglasnost roditelja.*

ISBN: 987-86-920891-0-7

CIP - Каталогизација у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

37.018.1-053.4(035)

373.23:37.064.1(035)

МИХИЋ, Ивана, 1979-

"Posetite nas" [Elektronski izvor] : specijalizovani program kućnih poseta namenjen obuhvatu dece iz rizičnih grupa : priručnik za realizatore / priručnik pripremile Ivana Mihić, Jelena Branković ; u izradi priručnika učestvovala Katarina Đurić ... [et al.]. - Beograd : Udruženje stručnih saradnika i saradnika predškolskih ustanova Srbije, 2017
Dostupno i na: <http://www.upss.edu.rs/posetite-nas-specijali> zovani-program-kucnih-poseta-namenjen-obuhvatu - dece-iz-rizicnih-grupa/. - Nasl. sa naslovnog ekrana. - Opis zasnovan na stanju na dan: 19.04.2017. - Bibliografija.

ISBN 978-86-920891-0-7

1. Бранковић, Јелена, 1978- [аутор]

а) Породично васпитање - Предшколска деца - Приручници б) Предшколске установе - Кућне посете - Приручници

COBISS.SR-ID 313772039

O priručniku su rekli..

(izvodi iz recenzija)

Priručnik „Posetite nas“ podstiče profesionalni entuzijazam i osnažuje praktičare u vrtićima da se uključe u podizanje kvaliteta odrastanja dece iz porodica u riziku delujući izvan zidova ustanova. To je vodič za kućne posete sa jasnom strukturom i preporukama za građenje roditeljskih kompetencija u porodičnom domu. On praktičarima omogućava da na sigurnim temeljima grade podršku razvoju i učenju dece koja nisu uključena u programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja osnaživanjem roditelja za korišćenje svakodnevnih životnih prilika za učenje u domu i motivišući ih za uvođenje deteta u institucionalno vaspitanje i obrazovanje. Kroz iskustvo kućnih poseta praktičari razvijaju osetljivost za potrebe porodica koje žive u specifičnim uslovima i ovladavaju procesom usklađivanja u građenju poverenja u odnosima sa porodicom što doprinosi transformaciji ustaljene komunikacione prakse sa roditeljima u vrtiću.

Prof. dr Jasmina Klemenović, Filozofski fakultet, Novi Sad

Ovaj izuzetno koristan praktikum nije samo prikaz iskustava i dobre prakse grupe entuzijasta, već mnogo više od toga. On je vesnik i nove uloge zajednice u životu pojedinca. Pokazuje kako svaka zajednica, mala i veika, sinergijskim delovanjem, uz mali dodatni angažman, koristeći već postojeće resurse predškolske ustanove - ljudske, tehničke, stručne, materijalne, može da pruži kompetentan odgovor na potrebe deteta i porodice u susretu sa rizicima razvoja i učenja. Dodatna vrednost je građenje novog partnerstva vrtića i porodice, novog poverenja u zajednici kao mehanizma održivosti ovakvih programa i usluga. Uz malo hrabrosti, samopouzdanja i otvorenosti ovakva promena paradigme predškolske ustanove donosi novu afirmaciju profesionalizma, a svima u zajednici donosi dobrobit i novi kvalitet. Pre svih, članovima zajednice koji su izloženi višestukim rizicima života na društvenim marginama.

Dragana Koruga, Centar za interaktivnu pedagogiju, Beograd